

MATIJA ZORN
NIKA RAZPOTNIK VISKOVIĆ
PETER REPOLUSK
MATEJA FERK

PROSTORSKI
IN REGIONALNI
RAZVOJ
SREDOZEMLJA –
ENOTNI PRISTOP
IN IZBRANA
ORODJA

GEORITEM 22

**PROSTORSKI IN REGIONALNI RAZVOJ SREDOZEMLJA –
ENOTNI PRISTOP IN IZBRANA ORODJA**

**Matija Zorn
Nika Razpotnik Visković
Peter Repolusk
Mateja Ferk**

GEORITEM 22

**PROSTORSKI IN REGIONALNI
RAZVOJ SREDOZEMLJA –
ENOTNI PRISTOP
IN IZBRANA ORODJA**

**Matija Zorn
Nika Razpotnik Visković
Peter Repolusk
Mateja Ferk**

LJUBLJANA 2013

GEORITEM 22

**PROSTORSKI IN REGIONALNI RAZVOJ SREDOZEMLJA – ENOTNI PRISTOP
IN IZBRANA ORODJA**

Matija Zorn, Nika Razpotnik Visković, Peter Repolusk, Mateja Ferk

© 2013, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Urednika: Drago Kladnik, Drago Perko

Recenzenti: Janez Nared, konzorcij mednarodnega projekta OTREMED

Kartografi: Rok Ciglič, Maruša Goluža, Jaka Ortar, Nika Razpotnik Visković, Matija Zorn

Fotografi: Rok Ciglič, Mateja Ferk, Marjan Garbajs, Matjaž Jančar, Matevž Lenarčič, Igor Maher,
Primož Pipan, Maja Podgornik, Matija Zorn

Prevajalec: Deks d. o. o.

Oblikovalec: Drago Perko

Izdajatelj: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Za izdajatelja: Drago Perko

Založnik: Založba ZRC

Za založnika: Oto Luthar

Glavni urednik: Aleš Pogačnik

Računalniški prelom: SYNCOMP d. o. o.

Tisk: Collegium Graphicum d. o. o.

Naklada: 250 izvodov

Knjiga je nastala v okviru mednarodnega projekta OTREMED (*Tool for the Territorial Strategy of the MED Space*, Orodje za strateško prostorsko načrtovanje v Sredozemlju; <http://www.otremed.com>), financiranega v okviru EU transnacionalnega sodelovanja za območje Sredozemlja.

Digitalna verzija (pdf) je pod pogoji licence <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>
prosto dostopna: <https://doi.org/10.3986/9789610503514>

CIP – Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

913(4-015)

711.2(4-015)

PROSTORSKI in regionalni razvoj Sredozemlja – enotni pristop in izbrana orodja / Matija Zorn ... [et al.] ; [urednika Drago Kladnik, Drago Perko ; kartografi Rok Ciglič ... [et al.] ; fotografi Rok Ciglič ... [et al.] ; prevajalec izvečka Deks]. – Ljubljana : Založba ZRC, 2013. – (Georitem, ISSN 1855-1963 ; 22)

ISBN 978-961-254-649-6

1. Zorn, Matija 2. Kladnik, Drago, 1955-
269314560

GEORITEM 22

**PROSTORSKI IN REGIONALNI RAZVOJ SREDOZEMLJA – ENOTNI PRISTOP
IN IZBRANA ORODJA****Matija Zorn, Nika Razpotnik Visković, Peter Repolusk, Mateja Ferik**

AVTOR

Matija Zorn

matija.zorn@zrc-sazu.si

<http://giam.zrc-sazu.si/zorn>

Rodil se je leta 1975 v Kranju. Maturiral je v Ljubljani leta 1994, kjer je leta 2001 diplomiral in leta 2007 doktoriral na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Od leta 2001 dela na Geografskem inštitutu Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Ukvarja se predvsem s fizično geografijo, geografijo naravnih nesreč, geografskimi informacijskimi sistemi in okoljsko zgodovino. Njegova bibliografija obsega več kot 450 enot. Med letoma 2005 in 2010 je bil upravnik znanstvenih revij Geografski vestnik in *Acta geographica Slovenica*/Geografski zbornik. Od leta 2011 je urednik Geografskega vestnika in področni urednik za fizično geografijo v reviji *Acta geographica Slovenica*/Geografski zbornik. Je tudi sourednik knjižnih zbirk Naravne nesreče in GIS v Sloveniji. Od leta 2007 je pomočnik predstojnika inštituta in od leta 2008 vodi inštitutskega Oddelka za fizično geografijo.

AVTORICA

Nika Razpotnik Visković

nika.razpotnik@zrc-sazu.si

<http://giam.zrc-sazu.si/razpotnik>

Rodila se je leta 1981 v Ljubljani. Gimnazijo je obiskovala v Kamniku, kjer je leta 1999 maturirala, nato se je vpisala na študij geografije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Diplomirala je leta 2005, naslednje leto pa se je zaposlila na Geografskem inštitutu Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra

Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Podiplomsko izobraževanje je nadaljevala na Interdisciplinarnem študiju prostorskega in urbanističnega planiranja na Fakulteti za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani, kjer je leta 2012 doktorirala. Raziskovalno deluje predvsem na področjih geografije podeželja, regionalnega in prostorskega planiranja ter ekonomske geografije.

AVTOR

Peter Repolusk

peter.repolusk@zrc-sazu.si

<http://giam.zrc-sazu.si/repolusk>

Rodil se je leta 1956 v Kamniku, kjer je leta 1975 maturiral. Leta 1980 je diplomiral na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Od leta 1980 je zaposlen na Geografskem inštitutu Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Ukvarja se predvsem z demografijo, geografijo prebivalstva, mednarodnimi selitvami, narodnimi manjšinami in problematiko obmejnih območij. Njegova bibliografija v domačih in tujih publikacijah obsega več kot 150 enot.

AVTORICA

Mateja Ferk

mateja.ferk@zrc-sazu.si

<http://giam.zrc-sazu.si/ferk>

Rodila se je leta 1984 v Mariboru, kjer je leta 2003 maturirala. Po končani gimnaziji se je vpisala na študij geografije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer je leta 2009 diplomirala. Za diplomsko delo je leta 2010 prejela študentsko Prešernovo nagrado Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Istega leta se je kot mlada raziskovalka zaposlila na Geografskem inštitutu Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Njena raziskovalna usmeritev je fizična geografija s poudarkom na geomorfologiji, krasoslovju, speleologiji, glaciologiji in naravnih nesrečah. Trenutno se ukvarja predvsem s kvartarnimi hidrološkimi razmerami in morfogenezo dinarskega območja Slovenije.

IZDAJATELJ

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

gi@zrc-sazu.si

<http://giam.zrc-sazu.si>

Inštitut je leta 1946 ustanovila Slovenska akademija znanosti in umetnosti in ga leta 1976 poimenovala po akademiku dr. Antonu Meliku (1890–1966). Od leta 1981 je sestavni del Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Leta 2002 sta se inštitutu priključila Inštitut za geografijo, ki je bil ustanovljen leta 1962, in Zemljepisni muzej Slovenije, ustanovljen leta 1946. Ima oddelke za fizično geografijo, humano geografijo, regionalno geografijo, naravne nesreče, varstvo okolja, geografski informacijski sistem in tematsko kartografijo, zemljepisno knjižnico ter zemljepisni muzej. V njem je sedež Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije.

Njegovi raziskovalci se ukvarjajo predvsem z geografskimi raziskavami Slovenije in njenih pokrajin ter pripravo temeljnih geografskih knjig o Sloveniji. Sodelujejo pri številnih domačih in mednarodnih projektih, organizirajo znanstvena srečanja, izobražujejo mlade raziskovalce, izmenjujejo znanstvene obiske. Inštitut izdaja znanstveno revijo *Acta geographica Slovenica*/Geografski zbornik ter znanstveni knjižni zbirki Geografija Slovenije in Georitem. V sodih letih izdaja knjižno zbirko GIS v Sloveniji, v lihih letih knjižno zbirko Regionalni razvoj, vsako tretje leto pa knjižno zbirko Naravne nesreče.

GEORITEM 22

**PROSTORSKI IN REGIONALNI RAZVOJ SREDOZEMLJA – ENOTNI PRISTOP
IN IZBRANA ORODJA****Matija Zorn, Nika Razpotnik Visković, Peter Repolusk, Mateja Ferk**

UDK: 913(292.46)

711.2(292.46)

COBISS: 2.01

IZVLEČEK**Prostorski in regionalni razvoj Sredozemlja – enotni pristop in izbrana orodja**

Kljub naravnogeografski in družbenogeografski raznolikosti se evropski sredozemski prostor sooča s skupnimi razvojnimi problemi. Skladnejši in bolj uravnotežen regionalni razvoj otežujejo geografska, gospodarska in politična razdrobljenost območja. Obstoječa orodja, s katerimi sredozemske države in regije rešujejo razvojne izzive, ne omogočajo spremljanja razvoja in prostorskih vzorcev na ravni celotne makroregije, ki jo je Evropska unija opredelila s Programom Mediteran, programom teritorialnega sodelovanja v evropskem Sredozemlju.

V knjigi so osvetljeni glavni razvojni izzivi in dejavniki, ki vplivajo na doseganje teritorialne kohezije in konkurenčnosti sredozemskih regij. Poleg poglobitnih naravnogeografskih in družbenogeografskih značilnosti so v njej povzeti nekateri rezultati transnacionalnega projekta OTREMED (Orodje za strateško prostorsko načrtovanje v Sredozemlju). V njegovem okviru je bila oblikovana metodologija za enoten pristop k prostorskemu in regionalnemu načrtovanju v sredozemski makroregiji – orodje za enotno spremljanje razvojnih izzivov območja. Orodje temelji na izbranih razvojnih dejavnikih in kazalnikih, ki so podrobneje predstavljeni za sredozemsko Slovenijo.

KLJUČNE BESEDE

geografija, prostorski razvoj, regionalni razvoj, razvojni dejavniki, razvojni kazalniki, Sredozemlje, zahodna Slovenija

GEORITEM 22

**PROSTORSKI IN REGIONALNI RAZVOJ SREDOZEMLJA – ENOTNI PRISTOP
IN IZBRANA ORODJA**

Matija Zorn, Nika Razpotnik Visković, Peter Repolusk, Mateja Ferk

UDC: 913(292.46)

711.2(292.46)

COBISS: 2.01

ABSTRACT

Spatial and regional development of the Mediterranean: A unified approach and selected tools

Despite its physical and socio-geographic diversity, the European Mediterranean area is facing shared development hurdles. The area's geographical, economic, and political fragmentation hinders more harmonious and balanced regional development. The tools that the Mediterranean countries and regions use to resolve development challenges do not make it possible to monitor development and spatial patterns at the level of the entire macroregion, which the EU has defined in its territorial cooperation program in the Euro-Mediterranean area, also known as the Mediterranean Program.

This book discusses the main development challenges and factors influencing the attainment of territorial cohesion and competitiveness of Mediterranean regions. In addition to the main physical and socio-geographic features, it summarizes some of the results of the transnational project OTREMED (*Tool for the Territorial Strategy of the MED Space*). The methodology for developing a uniform approach to spatial and regional planning in the Mediterranean macroregion – or a tool for uniformly monitoring the area's development challenges – has been developed as part of this project. This tool is based on selected development factors and indicators, which are presented in greater detail for the Mediterranean part of Slovenia.

KEY WORDS

geography, spatial development, regional development, territorial factors, territorial indicators, Mediterranean, Western Slovenia

Vsebina

Predgovor	12
1 Uvod	14
2 Namen in cilji	15
3 Prostorski in regionalni razvojni izzivi evropskega Sredozemlja	20
3.1 Naravnogeografske in družbenogeografske značilnosti evropskega Sredozemlja	20
3.2 Tipologija problematik območij v evropskem Sredozemlju	36
3.3 Koncept regionalne konkurenčnosti in teritorialna kohezija v Evropski uniji	38
3.4 Razvojni izzivi	42
3.5 Kazalniki za spremljanje prostorskega razvoja in konkurenčnosti evropskega Sredozemlja	50
4 Vrednotenje prostorskega razvoja Sredozemlja na primeru Slovenije	63
4.1 Slovensko Sredozemlje	63
4.2 Spremljanje in vrednotenje prostorskega in regionalnega razvoja	75
4.3 Prostorski in regionalni razvojni izzivi	122
5 Sklep	124
6 Seznam virov in literature	125
7 Seznam slik	136
8 Seznam preglednic	139

Predgovor

Za Slovenijo velikokrat rečemo, da leži na stiku štirih makroregij, posledično govorimo o alpski, sredozemski, panonski in dinarski Sloveniji (Perko 1992, 1998, 2008; Ciglič in Perko 2013). Pri opredeljevanju posamezne makroregije ostajamo na opisni ravni, brez konkretnih napotkov, ki bi jih lahko uporabili v prostorskem načrtovanju.

Delovanje na makroregionalni ravni je oteženo zaradi politične in gospodarske razdrobljenosti območij, kar skuša Evropska komisija preseči s programi teritorialnega sodelovanja, ki naj bi poživili njihovo sodelovanje in skupno načrtovanje. Najdlje so s povezovanjem na makroregionalni ravni prišli na območju Alp, kjer so se države s podpisom Alpske konvencije zavezale k spodbujanju trajnostnega razvoja v celotnem alpskem loku. Po njenem vzoru se je oblikovala še Karpatska konvencija, sodelovanje se pospešeno pripravlja v Podonavju, prav na pobudo Slovenije pa je bila leta 2011 podpisana Resolucija o trajnostnem razvoju območja dinarskega loka.

Na območju Mediterana željo po vsaj določeni stopnji sodelovanja nakazujeta Mediteranski akcijski program, katerega začetki segajo v leto 1975, ter Barcelonska konvencija iz leta 1976. Leta 2005 je bila pripravljena Sredozemska strategija trajnostnega razvoja, sodelovanje na področju znanosti poteka znotraj Evro-sredozemske univerze, razvojno sodelovanje pa v okviru transnacionalnega sodelovanja v Programu Mediteran.

Program Mediteran se je v letih 2007–2013 posvečal štirim prednostnim nalogam: inovacijam, okolju, prostorski dostopnosti in skladnemu regionalnemu razvoju, katerih cilj je izboljšati konkurenčnost območja, kar bo zagotavljalo rast in zaposlenost prihodnjim generacijam, pa tudi teritorialna kohezija in zaščita okolja skladno z načeli trajnostnega razvoja.

Željo po skupnem načrtovanju in upravljanju celotne sredozemske makroregije je v praksi zelo težko uresničiti, saj prehod na mednarodno raven zaradi različnih politično-upravnih delitev upravljanje območij in njihovo medsebojno primerjavo močno oteži. Zaradi velikih prostorskih razdalj in nacionalnih posebnosti je razpolaganje z zelenimi informacijami zelo različno, razen tega pa je na voljo le omejen nabor kazalnikov, ki v večini primerov omogočajo le osnovne primerjave.

S tega vidika je vsekakor spodbudna želja avtorjev, da v pričujoči knjigi osvetlijo in medsebojno primerjajo naravnogeografske in družbenogeografske značilnosti evropskega in slovenskega Sredozemlja ter prek tipologije problemskih območij, njihovih glavnih izzivov in razvojnih dejavnikov prispevajo k oblikovanju nabora kazalnikov za spremljanje ter oblikovanje strategij prostorskega in regionalnega razvoja.

Strategije, programi in projekti namreč prepogosto izzvenijo v prazno, saj jim ne uspemo zagotoviti primernih orodij za spremljanje in vrednotenje, ki bi omogočila

sprotno spremljanje razvojnih aktivnosti in pravočasne popravke napačno zastavljenih instrumentov. K uspešnosti izvajanja razvojnih aktivnosti bi zagotovo dodatno prispevalo tudi dobro poznavanje socio-kulturnih posebnosti območij, ki zagotavlja boljše razumevanje razvojnih dogodkov in nastalih razlik med območji.

Z vidika načrtovanja in upravljanja celotnega Sredozemlja bi si bilo treba prizadevati za vzpostavitev enotnega informacijskega sistema, ki bi omogočal kakovostne analize celotnega območja in prispeval k opredeljevanju razvojnih izzivov. Vzpostavitev takšnega orodja, imenovanega SDIMED (*Spatial Data Infrastructure of MED*; <http://www.sdimed.eu/>), je bil tudi cilj mednarodnega projekta OTREMED, v okviru katerega je nastala pričujoča publikacija. S takšnimi orodji bi bilo načrtovanje v Sredozemlju lažje, izvedene aktivnosti pa učinkovitejše in ciljno usmerjene. S tega vidika lahko prispevek avtorjev knjige in celotnega projektne partnerstva razumemo kot enega od korakov v dolgotrajnem iskanju skladnega razvoja Sredozemlja.

Janez Nared

1 Uvod

Kljub naravnogeografski in družbenogeografski raznolikosti se evropski sredozemski prostor sooča s skupnimi razvojnimi problemi. Ti se pojavljajo zaradi prepočasnega prilagajanja neprestanim družbenim spremembam, kot so na primer spremembe selitvenih tokov, ki so iz evropskega Sredozemlja nekdanj potekali proti severni in zahodni Evropi, zdaj pa se pritisk priseljencev povečuje tudi v evropskem Sredozemlju, še posebej na obalnih urbanih območjih. Spreminja se gospodarska struktura, v njej pa ima čedalje večjo vlogo turizem, ki tudi na svetovni ravni velja za najhitreje rastočo gospodarsko panogo. Prostorski pritiski, ki jih povzročajo družbene in gospodarske spremembe, vse bolj ogrožajo edinstvene naravne vrednote in kulturno dediščino Sredozemlja. Čezmerno obremenjevanje okolja, izguba identitete mestnih in podeželskih območij, naraščajoče socialno-ekonomske razlike, neučinkovita raba in oskrba z energijo, netrajnostne oblike kmetijstva in turistične ponudbe jasno kažejo na prepotrebno odgovorno urejanje prostora in usmerjanje regionalnega razvoja.

Skladnejši in bolj uravnotežen regionalni razvoj kljub številnim mednarodnim pobudam, na primer Sredozemske strategije trajnostnega razvoja (MSSD 2005), še vedno otežujejo geografska, gospodarska in politična razdrobljenost (slika 1). Obstojča orodja, s pomočjo katerih sredozemske države in regije rešujejo omenjene izzive, ne omogočajo spremljanja razvoja in prostorskih vzorcev na ravni celotne makroregije, znanstvene študije s tega področja pa niso v zadostni meri prenesene v prakso ustanov, ki načrtujejo in izvajajo razvojne ukrepe. Napredek na tem področju je možen s transnacionalnim sodelovanjem na ravni sredozemskih držav in regij. Pri tem sta izziva že geografska opredelitev evropskega Sredozemlja in administrativna opredelitev sredozemskih regij, ki sta podlagi za pridobivanje kohezijskih sredstev Evropske unije.

V knjigi obravnavamo območje Programa Mediteran. V okviru teritorialnega sodelovanja ga financira Evropska unija (slika 2). Vanj spadajo celotne države Ciper, Grčija, Malta, Slovenija, Albanija, Hrvaška, Črna gora ter Bosna in Hercegovina. V Franciji spadajo vanj regije Korzika, Languedoc – Roussillon, Provansa – Alpe – Azurna obala in Rona – Alpe; v Španiji avtonomne pokrajine Andaluzija, Aragonija, Katalonija, Balearski otoki, Murcia in Valencija, v Italiji so vključene dežele Abruci, Apulija, Bazilikata, Benečija, Emilija – Romanja, Furlanija – Julijska krajina, Kalabrija, Kampanija, Lacij, Ligurija, Lombardija, Marke, Molise, Piemont, Sardinija, Sicilija, Toskana in Umbrija. Na Portugalskem na območje Programa Mediteran segata regiji Algarve in Alentejo. Vključen je tudi Gibraltar, sicer čezmorsko ozemlje Združenega kraljestva. Osredotočili smo se na programsko območje znotraj Evropske unije (stanje 30. 6. 2013).

Zaradi sorodnosti procesov v vsem evropskem Sredozemlju je izmenjava znanj in izkušenj med uporabniki prostora priporočljiva, saj povečuje učinkovitost. K hitrejšemu napredku in trajnostni rabi prostora lahko bistveno pripomore planersko orodje, razvito v okviru projekta OTREMED – Orodje za strateško prostorsko načr-

tovanje v Sredozemlju (angleško *Tool for the Territorial Strategy of the MED Space*), financiranega v okviru Programa Mediteran (medmrežje 1). Pri njegovem razvoju smo sodelovali tudi sodelavci Geografskega inštituta Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Knjiga do določene mere povzema rezultate tega projekta.

2 Namen in cilji

V knjigi želimo osvetliti ključna razvojna vprašanja evropskega Sredozemlja in orodja, s pomočjo katerih je kljub geografski, gospodarski in politični razdrobljenosti območja mogoče doseči skladnejši in bolj uravnotežen regionalni razvoj.

V knjigi podajamo geografski pogled na sredozemsko makroregijo, predstavljamo metodologijo za enotno prostorsko načrtovanje v evropskem Sredozemlju, ki smo jo sooblikovali v okviru projekta OTREMED (medmrežje 1) in jo deloma aplicirali na območje slovenskega Sredozemlja.

V knjigi predstavljamo:

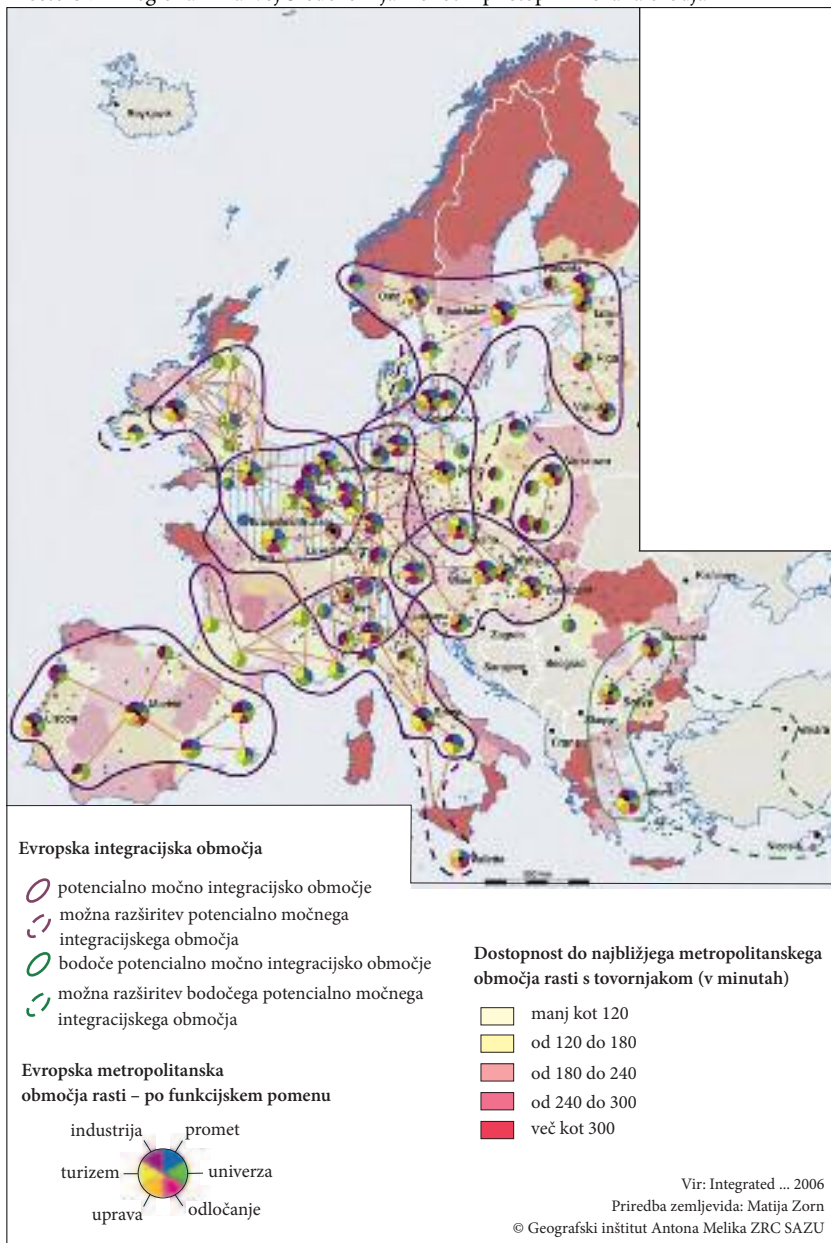
- temeljne naravnogeografske in družbenogeografske značilnosti evropskega in slovenskega Sredozemlja (poglavji 3.1 in 4.1);
- tipologijo problemskih območij v evropskem Sredozemlju s podobnimi geografskimi in socialno-ekonomskimi značilnostmi (poglavje 3.2);
- koncept regionalne konkurenčnosti ter prizadevanja za doseganje teritorialne kohezije v Evropski uniji (poglavje 3.3);
- glavne razvojne izzive in razvojne dejavnike, ki vplivajo na teritorialno kohezijo in konkurenčnost sredozemskih regij (poglavje 3.4);
- sistem kazalnikov za spremljanje in oblikovanje strategij prostorskega in regionalnega razvoja, ki je prilagojen sredozemskim razvojnim izzivom in dejavnikom (poglavje 3.5);
- izbor in prikaz vrednosti kazalnikov porabe zemljišč in statističnih kazalnikov za spremljanje razvojnih dejavnikov za slovensko Sredozemlje na dveh prostorskih ravneh (poglavje 4.2).

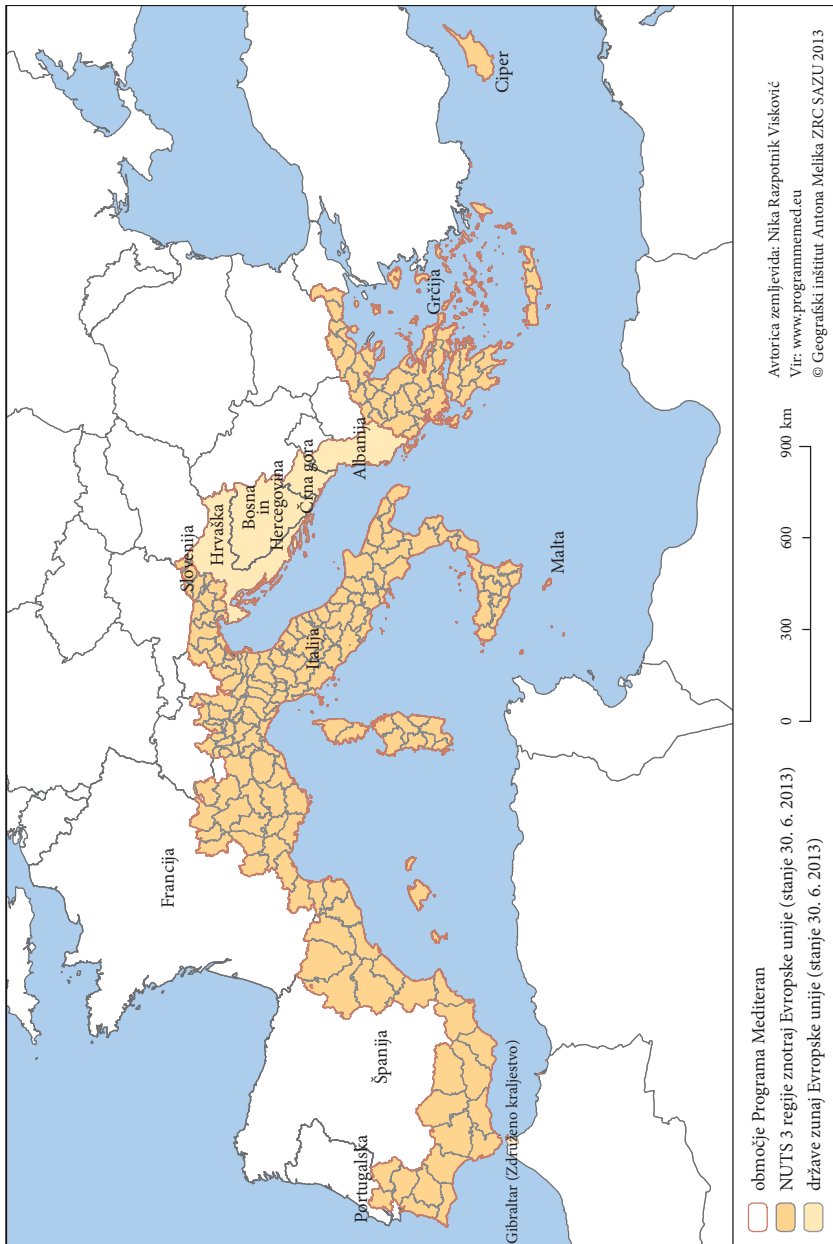
Slika 1: Po ESPON-u območje Programa Mediteran znotraj Evropske unije ne predstavlja »potencialnega integracijskega območja« (Integrated ... 2006, 7). ► str. 16

Slika 2: Območje Programa Mediteran vključuje 225 NUTS 3 regij znotraj Evropske unije (stanje 30. 6. 2013) (MED Programme 2013). ► str. 17

Slika 3: Sredozemlje je pokrajinsko zelo raznoliko (spodaj), podobno pa velja tudi za poselitev (zgoraj). Vir: NASA Earth Observatory (zgoraj: medmrežje: <http://visib-leeearth.nasa.gov/view.php?id=79765>); Unearthed Outdoors (spodaj: medmrežje: http://www.unearthedoutdoors.net/global_data/true_marble/). ► str. 18–19

Prostorski in regionalni razvoj Sredozemlja – enotni pristop in izbrana orodja

Prostorski in regionalni razvoj Sredozemlja – enotni pristop in izbrana orodja

3 Prostorski in regionalni razvojni izzivi evropskega Sredozemlja

3.1 Naravnogeografske in družbenogeografske značilnosti evropskega Sredozemlja

Nekaj naravnogeografskih značilnosti: Sredozemlje se razprostira med tremi celinami: Evropo na severu, Afriko na jugu ter Azijo na vzhodu. Glavnino zavzema Sredozemsko morje, v katerega se z evropske strani »zajedajo« trije večji polotoki: Pirenejski na zahodu, Apeninski v osrednjem delu in Balkanski na vzhodu.

Najstarejše reliefne oblike so nastale z variskično orogenezo v paleozoiku. V mezozoiku je bilo območje podvrženo prelamljanju; med Lavrazijo in Gondvano je nastalo morje Tetis (Beutel s sodelavci 2005). Na obsežnih karbonatnih platformah Tetisa so se odložili debeli sloji apnencev in dolomitov (Marino in Santantonio 2010). Geotektonski razvoj se v glavnem povezuje s podiranjem Afriške litosferske plošče pod Evrazijsko in rotacijo posameznih vmesnih mikroplošč (Karakais s sodelavci 2004; Carminati in Doglioni 2005; Del Gaudio s sodelavci 2007; Šumanovac 2010; Weber s sodelavci 2010), ki se je začelo v poznem mezozoiku in je povzročilo začetek alpid-ske orogeneze ter krčenje sedimentacijskega bazena v morju Tetis (Marino in Santantonio 2010). V terciarju se je gubanje območja pospešilo zaradi intenzifikacije podiravanja, s čimer so nastali mladonagubana gorstva južne Evrope in Sredozemsko morje med Afriko in Evropo (Handy s sodelavci 2010). Prišlo je do več faz regresij in transgresij morja. Zlasti za tako imenovano Mesinsko krizo je značilno, da se je Sredozemsko morje večkrat v celoti izsušilo (Roveri, Bassetti in Lucchi 2001; Rouchy in Caruso 2006). Obale, kakršne poznamo danes, so se večinoma oblikovale že pred začetkom kvartarja (Carminati in Doglioni 2005), a je tektonska aktivnost še vedno prisotna. Zaradi velikih podnebnih kolebanj v kvartarju se je v morju intenziteta sedimentacije vseskozi spreminjala, s tem pa tudi gladina morja samega (Pirazzoli 2006).

Soroden tektonski razvoj celotne sredozemske »kotline« se kaže tudi v nekaterih skupnih litoloških značilnostih (Geology of Europe 1956). Najstarejše kamnine (magnatske in metamorfne) iz predkambrija in paleozoika gradijo predvsem Korziko, Sardinijo in južni rob Apeninskega polotoka. V Sredozemlju so sicer najbolj razširjene sedimentne kamnine mezozojske starosti (slika 4); predvsem apnenci in dolomiti, ki gradijo obalni del Pirenejskega polotoka s pripadajočimi otočji, Balkanski polotok z otočji ter osrednji in vzhodni del Apeninskega polotoka. Sedimentne kamnine terciarne starosti gradijo severni del Apeninskega polotoka in Sicilijo, mesta pa se pojavljajo še v obalnem delu Pirenejskega in Balkanskega polotoka.

Sredozemsko morje opredeljujemo kot zaprto morje. Z Atlantskim oceanom ga povezuje Gibraltarski preliv, z Indijskim oceanom pa Sueški prekop in Rdeče morje. Od Črnega oziroma Marmarskega morja ga razdvajata ožini Bospor in Dardanele.

MATEJA FERK

Slika 4: Sedimentne karbonatne kamnine gradijo večji del sredozemskega dela Balkanskega polotoka – kamnita pokrajina na Pagu.

Od zahoda proti vzhodu ga lahko podrobneje razčlenimo na Alboransko, Balearsko, Ligursko, Tirensko, Jadransko, Jonsko, Egejsko, Libijsko, Kilikijsko in Vzhodno morje. Zaradi intrakontinentalnih značilnosti je izhlapevanje večje od količine padavin in rečnega dotoka vode, zato je slanost v primerjavi z odprtimi morji večja, vodna bilanca pa negativna (Plut 2000). To vpliva na morske tokove ter stalen dotok hladnejše in manj slane vode iz Atlantskega oceana pri površju ter odtok toplejše in bolj slane vode v Atlantski ocean pri dnu (Armi in Farmer 1988). Po drugi svetovni vojni se je zaradi razvoja industrije, turizma in intenzivnega kmetijstva onesnaženost morja močno povečala (Gomez 2003). Negativnih vplivov na kakovost morske vode nima zgolj raba obalnega pasu, ampak so pomemben dejavnik tudi antropogeni vplivi prek onesnaženosti rek, ki pritečejo iz notranjosti celin (Köck s sodelavci 2010; Bech s sodelavci 2012).

Podnebje v Sredozemlju je podtip subtropskega podnebja, za katerega so značilna vroča, suha poletja in blage, razmeroma vlažne zime (Barry in Chorley 2003). Opredeljeno je s temperaturama najtoplejšega meseca nad 20 °C in najhladnejšega meseca nad 4 °C ter poletnim minimumom padavin (Lehmann 1978). Od zmernega oceanskega podnebja na severu se razlikuje po sezonskem pojavljanju padavin ter

bistveno večjem številu sončnih dni. Od območja stalnega visokega tlaka nad Saharo na jugu pa se razlikuje po izrazito različni zračni temperaturi. Sredozemsko podnebje se uvršča med prehodna podnebja, saj je v zimskem obdobju izpostavljeno vplivom zahodnih vetrov, v poletnem obdobju pa subtropskim anticiklonom. Na regionalno spremenljivost podnebnih in vremenskih značilnosti znotraj Sredozemlja močno vpliva razporeditev posameznih morij in polotokov med njimi (Lionello, Boscoso in Malanotte-Rizzoli 2006). Za sredozemsko podnebje je značilen nenaden prehod iz poletno-jesenskega v zimsko obdobje, ko razpade območje azorskega visokega zračnega tlaka, kar se odraža v hitrem padcu zračnega tlaka zlasti v zahodnem delu Sredozemlja, kjer se hkrati izrazito poveča verjetnost pojavljanja padavin; to se običajno zgodi v drugi polovici oktobra. Ob vdorih hladnega zraka se ob hladnih frontah poveča konvekcijska nestabilnost, ki območju prinaša frontalne in orografske padavine (Bartholy, Pongracz in Pattanyús-Abraham 2009). Padavine so predvsem posledica nekoliko višje temperature morja od povprečnih temperatur zraka. Več padavin je v vzhodnem in srednjem Sredozemlju, kjer je povprečno 12 dni z dežjem na mesec (več kot 2000 mm ob Črnem morju, okrog 800 mm na Balkanskem in Apeninskem polotoku), na zahodu pa je v povprečju le 6 dni z dežjem na mesec (manj kot 400 mm v jugovzhodnem delu Španije). Prehodno spomladansko obdobje z nestanovitnim vremenom v povprečju traja od marca do maja. Značilne zanj so otoplitve s »poletnimi«
temperaturami, katerim sledijo izrazite ohlaiditve, kar ima pogosto velike negativne posledice v kmetijsko usmerjenih pokrajinah. V juniju se azorski anticiklon običajno pomakne toliko proti vzhodu, da se nad Sredozemljem oblikuje stabilno in suho vreme, ki izrazito prevladuje nad oslabljenimi in redkejšimi cikloni (Barry in Chorley 2003).

V Sredozemlju so razvite rdeče in rjave conalne prsti, ki so genetsko vezane na podnebne značilnosti. Zaradi intenzivnega namakanja, pa tudi naravno v nekaterih reliefnih depresijah, se v prsteh kopičijo soli, zato prihaja do degradacije prsti z zaslanjevanjem (Lovrenčak 1994). Velik problem je tudi erozija prsti (Zorn 2008). Zaradi specifičnih pedogenetskih procesov na karbonatni matični podlagi preperinska odeja pogosto ni sklenjena in je kljub rodovitnosti neprimerna za intenzivno kmetijsko rabo. Pogosti so nasadi vinske trte, oljk in agrumov (slika 5), pomembna kmetijska panoga je tudi ekstenzivna reja drobnice. Napovedi vplivov globalnih podnebnih sprememb v Sredozemlju predvidevajo dvig poletnih temperatur ter zmanjšanje letne količine padavin in posledično izrazita sušna obdobja (Rebernik 2009), kar naj bi močno vplivalo na dejavnosti in rabo prostora. Vendar pa študije kažejo, da so pridelovalci na območju Sredozemlja zaradi izkušnje s spremenljivostjo vremena in ekstremnimi vremenskimi dogodki bolj »prožni«
v odzivnosti na napovedane podnebne spremembe (Reidsma s sodelavci 2009).

Naravno drevesno rastlinje predstavljajo predvsem zimzeleni listavci (različne vrste hrasta) in nekateri iglavci (bori, ciprese in cedre). Značilna so zelišča, ki vsebujejo

MATIJA ZORNY

Slika 5: Za Sredozemlje so značilni nasadi agrumov – nasad limon v španski pokrajini Murcia.

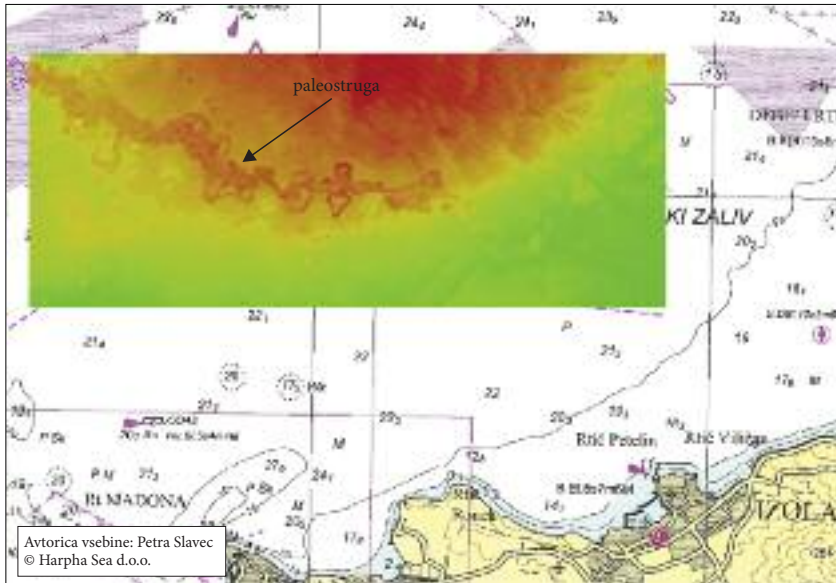
eterična olja in aromatske snovi, na primer timijan, dobra misel, rožmarin, žajbelj, sivka. Ker so te rastlinske vrste še posebej občutljive na požare (Shakesby s sodelavci 1993) ter zaradi krčenja rastja za pridobivanje pašnikov in oskrbe prebivalstva z lesom v preteklosti, so bili naravni gozdovi na območju evropskega Sredozemlja v glavnem uničeni ali izkrčeni (Williams 2006). Grmovno rastlinstvo, ki zdaj prevladuje, je večinoma sekundarno (makija, gariga, matoral) (Gams s sodelavci 1993; Lovrenčak 2003).

Geomorfni procesi so v Sredozemlju v največji meri podvrženi litološkim in podnebnim značilnostim ter antropogenim vplivom. Na območjih magmatskih in metamorfnih kamnin ter terciarnih sedimentnih kamnin se je razvil večinoma rečno-denudacijski relief, na mezozojskih sedimentnih kamninah pa kraški. Ker je območje Sredozemlja v glavnem vezano na neposredno bližino Sredozemskega morja, je velik del reliefa izpostavljen delovanju obalnih procesov. Neposredni učinki podnebja na procese preoblikovanja površja se kažejo v količini padavin in rastlinju, ki vplivajo na intenzivnost rečno-denudacijskih procesov (Bryan in Yair 1982; Bochet, Poesen in Rubio 2002). Spremenljivost podnebnih značilnosti se odraža v podedovanih reliefnih oblikah iz preteklosti, ki so v recentnih razmerah lahko podvržene povsem dru-

Slika 6: Ledeniki so v preteklosti preoblikovali tudi dele Sredozemlja – ledeniška dolina pod Štirovnikom v Črni gori.

gačnim preoblikovalnim procesom. V goratih delih Sredozemlja je tako izoblikovan ledeniški relief (slika 6) (Messerli 1967; Boenzi in Palmentola 1997; Hughes 2006 in 2011; Stepišnik s sodelavci 2010; Gomez-Ortiz s sodelavci 2012), ki ga je ponekod mogoče spremljati do zdajšnjih morskih obal. Ponekod so obalne reliefne oblike, ki so nastajale v preteklosti, zdaj pod morsko gladino (slika 7), ki se spreminja skladno s podnebnimi spremembami (Pirazzoli 2006). Geomorfní procesi v Sredozemlju so izpostavljeni kontinuiteti rabe prostora, v katerega človek posega že vse od neolitizacije, ki se je začela pred 12 tisoč do 8 tisoč leti (Leridon 2008; Sanchez s sodelavci 2012). Rast števila prebivalcev v Sredozemlju v preteklosti in sodobnosti je najbolj vidna v spremenjenem hidrološkem režimu. Naravni hidrološki režim je bil spremenjen predvsem z uveljavljanjem poljedelskih in pašniških praks, gradnjo jezov in umetnih kanalov ter urbanizacijo. Odstranjevanje naravnega rastlinstva za pridobitev obdelovalnih zemljišč in pašnikov (slika 8) je pospešilo erozijske procese (Bryan in Yair 1982; Bochet, Poesen in Rubio 2002; Harvey 2006), pa tudi odnašanje hranilnih snovi iz prsti (Thomas in Middleton 1994). Z odstranitvijo rastlinja se je povečala tudi nevarnost poplav (slika 9) (Gutierrez-Elorza 2006). Degradacija narav-

Slika 7: Zaradi spreminjanja gladine Sredozemskega morja so nekatere kopenske reliefne oblike danes pod morskó gladino – primer paleostruge v Koprskem zalivu (Slavec 2012).

nega rastlinstva na terciarnih in mlajših sedimentnih kamninah je povzročila, da so ponekod nastala gola, z erozijskimi jarki razrezana območja ali badlandsi (sliki 10 in 11) (Harvey 2006).

Zajezitve na vodotokih (slika 12) povzročajo spremembe v pretočnih značilnostih, prenašanju sedimentov in odlaganju najkakovostnejšega gradiva v zajezitvenih jezerih (Petts 2006).

Urbanizacija oziroma intenzivna litoralizacija je izrazito skrčila zemljišča, kjer bi lahko padavine pronicale v tla, zato se združujejo v površinske tokove, poplavlajo in pospešeno odtekaajo, preden bi jih lahko počrpale rastline. Številčno prebivalstvo proizvede mnogo odpadkov; v mnogih delih Sredozemlja imajo težave z njihovo ustrezno predelavo in odlaganjem. Zato odpadki pogosto končajo v naravi (reke, podzemlje, morje) in ji zmanjšujejo okoljsko vrednost. Nekateri naštetí procesi vodijo v dezertifikacijo in zaslanjevanje območij, kar je pogost razlog za zmanjšanje produktivnosti (Thomas 2006; Trenhaile 2006).

Naravnogeografsko enotnost Sredozemlja največkrat povežujemo s podnebjem, vendar kot pišejo Staut, Kovačič in Ogrin (2007, 124): »... verjetno najučinkovitejše

MATIJA ZORN

Slika 8: Degradacija prsti zaradi prekomerne paše na Sardiniji. Zanj je soodgovorna tudi evropska kmetijska subvencijska politika, ki ne upošteva, da intenzivna paša ni povsod okoljsko vzdržna.

MATIJA JANČAR

Slika 9: Močni poletni nalivi v številnih sredozemskih regijah povzročajo hudourniške poplave – podrt vinograd pri mejnem prehodu Dragonja v slovenski Istri septembra 2010.

MATTJA ZORN

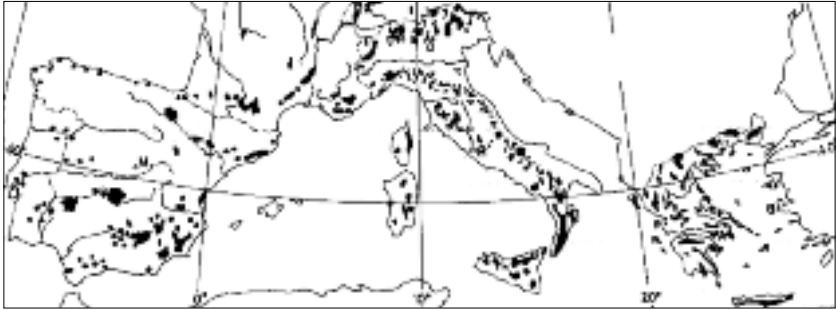
Slika 10: Odstranitev naravnega rastlinja je botrovala nastanku badlandsov – primer iz španske pokrajine Murcia.

definicije Sredozemlja izhajajo iz fitogeografskih opredelitev ...«. S primerjavo nekaj takšnih regionalizacij Evrope z razmejitvijo evropskega Sredozemlja smo ugotovili, da naravnogeografsko Sredozemlju pripada več kot tri četrtine ozemlja Progama Mediteran znotraj Evropske unije (preglednica 1, slika 13).

Nekaj družbenogeografskih značilnosti: Evropsko Sredozemlje zavzema območje vseh pokrajin vzdolž Sredozemskega morja, od Atlantskega oceana do politične meje z evropskim delom Turčije. Vključuje tudi vse večje otoke in otočja: Baleare, Korziko, Sardinijo, Sicilijo, otoke vzdolž hrvaške obale, Jonske otoke, Egejske otoke, Kreto, Malto in Ciper.

V zgodovinskem, družbenem in geografskem pogledu gre za območje, ki ga poleg naravnih razmer in obmorske lege povezuje skupna starejša politična ali kulturna zgodovina. V številnih prvinah kulture in zgodovine je tudi povezovalna regija med Evropo in sredozemsko Afriko ter Bližnjim vzhodom. Po drugi strani obstaja znotraj evropskega Sredozemlja kar nekaj močno zakoreninjenih političnih in kulturnih razmejitev. Zahodni in srednji del je katoliški, na vzhodu se prepletata pravoslavno krščanstvo in islam. Na zahodu prebivalstvo govori romanske jezike, na vzhodu slovanske jezike, grščino, albanščino in turščino. V času Rimskega imperija je bilo celotno Sredozemlje, ne le evropsko, politično povezano v eno državo. V srednjem veku je bilo vzhodno Sredozemlje povezano v Bizantinski državi, v novem veku pa je bilo zvečine pod osman-

Slika 11: Območja v južni Evropi, kjer erozija presega 10 t/ha/leto (po Poesnu in Hookeu 1997).

Slika 12: Zajezitve na vodotokih povzročajo spremembe v pretočnih značilnostih in prenašanju sedimentov – jezero Butoniga v hrvaški Istri.

Slika 13: Usklajenost območja Programa Mediteran znotraj Evropske unije (stanje 30. 6. 2013) z naravnogeografskimi značilnostmi Sredozemlja. ► str. 30–31

Preglednica 1: Delež območja v Programu Mediteran znotraj Evropske unije (stanje 30. 6. 2013), ki na podlagi štirih naravnih regionalizacij Evrope pripada Sredozemlju (Ciglič 2009; Ciglič in Perko 2013) (*razlike v skupni površini so zaradi različnega obsega posameznih regionalizacij; nekatere na primer ne zajemajo Cipra, Beneške lagune in podobno)

Kopenska ekološka območja sveta (Olson s sodelavci 2001)

biom	površina (km²)	delež (%)
širokolistni in mešani gozdovi zmernih zemljepisnih širin	131.227,0	16,5
iglasti gozdovi zmernih zemljepisnih širin	57.240,0	7,2
sredozemski gozdovi, dobrave in grmovja	606.536,0	76,3
SKUPAJ	795.003,0*	100,0

Evropska pokrajinska klasifikacija

(Mücher s sodelavci 2003, 2006 in 2009)

tip	površina (km²)	delež (%)
atlantski	13.345,4	1,7
celinski	8.343,7	1,1
sredozemski	720.060,0	91,4
alpski	45.877,3	5,8
SKUPAJ	787.626,4*	100,0

Okoljska členitev Evrope (Mücher s sodelavci 2003;

Metzger s sodelavci 2005; Jongman s sodelavci 2006)

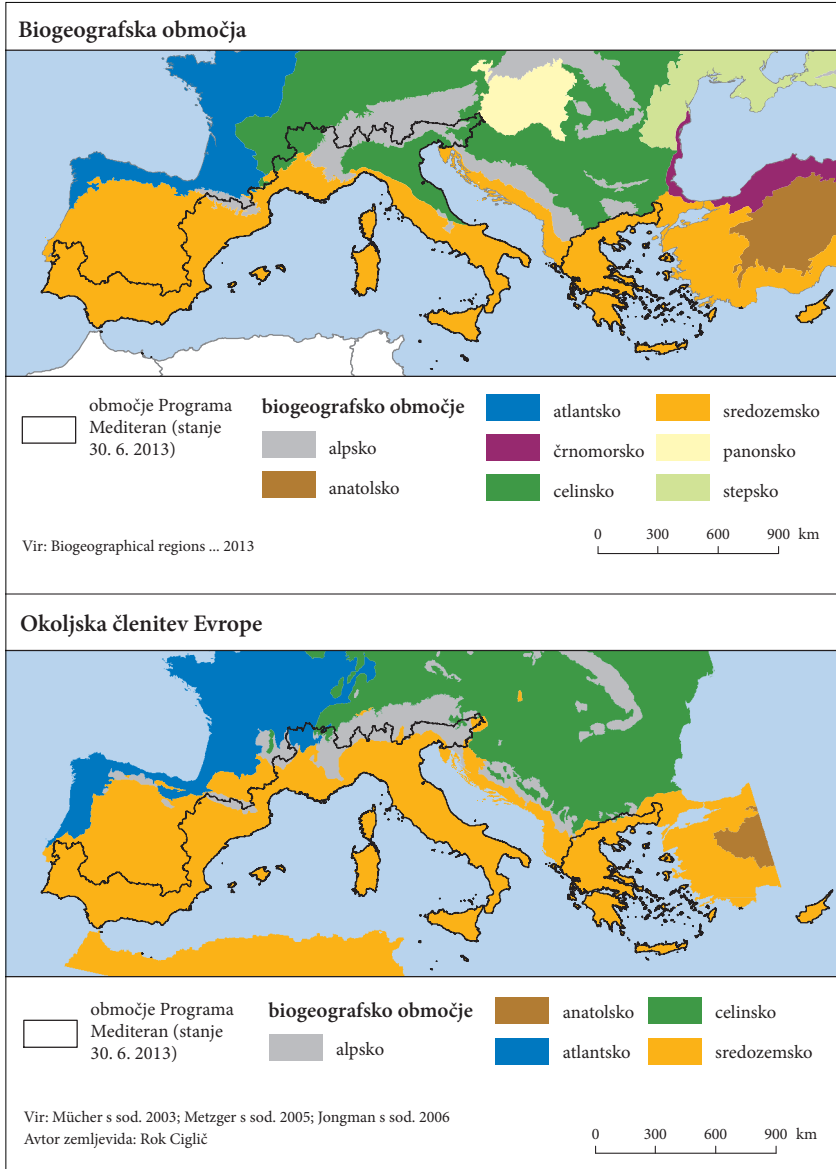
biogeografsko območje	površina (km²)	delež (%)
alpsko	68.723,9	8,6
atlantsko	13.286,5	1,7
celinsko	5.536,2	0,7
sredozemsko	715.298,0	89,1
SKUPAJ	802.844,6*	100,0

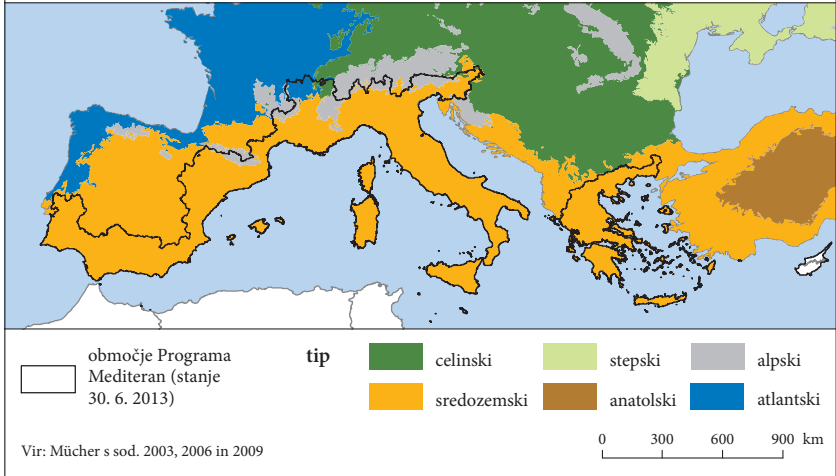
Biogeografska območja 2011 (Biogeographical regions ... 2013)

biogeografsko območje	površina (km²)	delež (%)
neuvrščeno (Ceuta ...)	8,6	0,0
alpsko	73.937,4	9,2
atlantsko	532,6	0,1
celinsko	127.277,0	15,9
sredozemsko	600.648,0	74,9
panonsko	0,4	0,0
SKUPAJ	802.404,0*	100,0

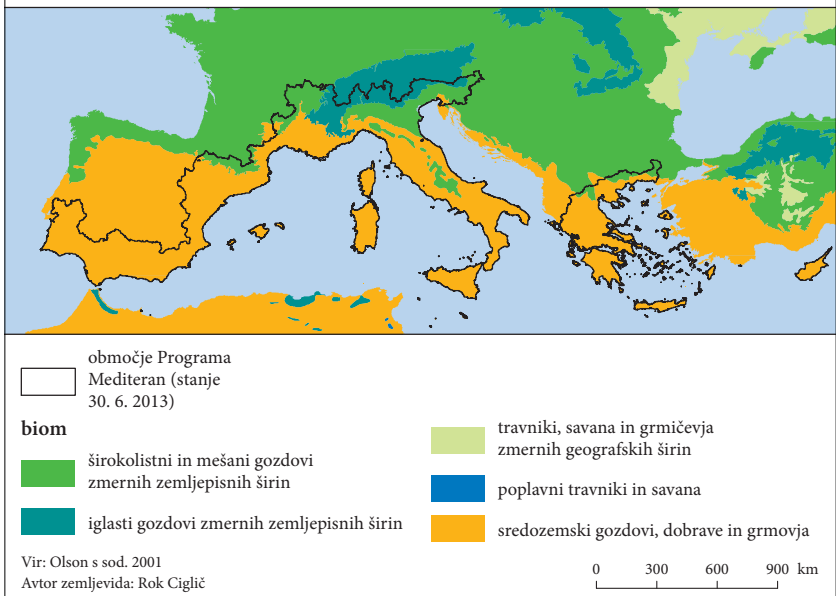

Evropska pokrajinska klasifikacija

Kopenska ekološka območja sveta

sko oblastjo (Voje 1994). V tem obdobju je bil velik del zahodnega Sredozemlja razdrobljen med številne države. V 19. stoletju, s krepitvijo koncepta nacionalne države, so se začele povečevati razlike med posameznimi deli Sredozemlja, ki so se pričeli razvojnno povezovati s celinskimi deli držav, kjer je bilo pogosto tudi njihovo politično in upravno središče. In ne nazadnje – evropsko Sredozemlje je bilo skoraj pol stoletja po koncu druge svetovne vojne razdeljeno na države zahodne demokracije in države s socialistično družbeno ureditvijo. Znotraj območja sicer ni bilo železne zaveze (Albanija in nekdanja Jugoslavija nista bili članici Varšavskega pakta), razlike v družbeni ureditvi pa so imele gospodarske, demografske in prostorske posledice v značilnostih in konceptih prostorskega razvoja.

Podobnosti v družbeni sestavi sredozemske Evrope imajo zgodovinske korenine. Sredozemlje je pogosto imenovano tudi zibelka človeške civilizacije, saj so na njegovem širšem območju nastali kmetijstvo, prva mesta in prve velike države. V zgodnjem obdobju je bilo torišče razvoja vzhodno Sredozemlje – območje Egejskega morja, Male Azije, Bližnjega vzhoda in severovzhodne Afrike. Pomorsko orientirana ljudstva in države, kot na primer Feničani in Grki, so kulturne vzorce širila tudi v srednje in zahodno Sredozemlje. Najpomembnejšo povezovalno vlogo so odigrali Rimljani, saj je njihova država vključevala vse pokrajine ob Sredozemskem morju. V vzhodnem delu Sredozemlja so nastale tudi vse tri največje monoteistične vere – judovstvo, krščanstvo in islam (Šegota 1982).

Ne glede na notranje razlike evropsko Sredozemlje še vedno lahko obravnavamo kot eno kulturnogeografsko regijo. Povezovalne značilnosti so vidne v kulturni pokrajini, kmetijstvu, tradicionalnem urbanizmu in v razširjenosti dejavnosti, povezanih z obmorsko lego. Kmetijstvo je bilo še do pred nekaj desetletji večinoma ekstenzivno, drobnoposestno in samooskrbno. V živinoreji je prevladovala reja drobnice. Vse do 20. stoletja se je vzporedno ohranil tudi sistem velikih posesti ali latifundij, ki je bil v večini držav odpravljen okrog leta 1960. Naselja so imela povsod podobno gručasto morfologijo, kar je veljalo tako za mesta kot vasi. Po vsej regiji so bili razširjeni ribištvo, ladjedelništvo in solinarstvo, najpogosteje namenjeni potrebam lokalnega prebivalstva (Senegačnik, Lipovšek in Pak 2006).

Lega Evrope ob Atlantskem oceanu in Sredozemskem morju je imela skozi zgodovino različno težo in razvojni pomen. Vplivala je na oblike povezovanj med mesti in zaledjem in na širjenje enotnih vzorcev poselitve, rabe zemljišč ter gospodarskega in socialnega ustroja. Podobnosti v kmetijstvu, rabi tal in urbanizmu v Sredozemlju imajo že tisočletno tradicijo. Tovrstna povezanost atlantskega dela Evrope je mlajša, pričela se je šele v srednjem veku. Značilen primer je trgovska zveza mest Hansa, ki je povezovala središča ob Severnem in Baltskem morju. Evropsko Sredozemlje je imelo v zgodnji poantični Evropi mnogo pomembnejšo vlogo, saj je bil tu osredotočen večji del kulturnega in znanstvenega razvoja celine. Prekinitve z antično civilizacijo praktično ni bilo. Na ključni pomen južnega dela celine kažejo tudi stalni poizkusi

severno- in srednjeevropskih držav in vladarjev, da bi razširili politično oblast in vazalstvo v sredozemsko Evropo. Upravno-politično je bila srednjeveška sredozemska Evropa razdeljena na množico majhnih držav ali regij z visoko stopnjo avtonomnosti pri političnem odločanju. Alternativni pol gospodarske in politične moči pa se je že kmalu začel razvijati na severu celine, ob atlantski obali. Konkurenca predvsem italijanskim mestom Benetkam, Milanu, Genovi in Firencam so bila hitro rastoča mesta na nizozemskem govornem območju, med katerimi so prednjačila Brugge, Antwerpen in Amsterdam. Bila so tudi industrijsko in ne le trgovsko usmerjena, predvsem pa jih pri razvoju ni oviral kompleksen splet odnosov v družbi, ki je bil značilen za mesta z močnejšo antično tradicijo (Braudel 1991). Z novim vekom se je zlasti na severu in zahodu celine (nemške države, Nizozemska, Anglija, severna Francija) okreplil koncept nacionalne, bolj centralizirane države. Tja se je širila gospodarska in politična moč, s tem pa je naraščala tudi atlantska strateška naravnost Evrope, ki se je že zgodaj pokazala v krepitvi čezoceanske plovbe in osvajanju kolonij. Tako se je na primer močno sredozemska Španija pomorsko in strateško povsem preusmerila na Atlantski ocean. Politično razdrobljena sredozemska Evropa je začela razvojno zaostajati in v 19. stoletju je postala sinonim za nerazviti patriarhalni jug. Tako stanje se je ohranilo vse do začetka druge polovice 20. stoletja (Šegota 1982; Mollat du Jourdin 2004).

Recesija gospodarskega in družbenega razvoja evropskega Sredozemlja se je kazala v zmanjševanju gospodarske konkurenčnosti, naraščajočem lokalizmu in izrazitem odseljevanju prebivalstva. Negativnim procesom so se izognila le območja v južni Franciji, severni Italiji in Kataloniji. Selitve na druge celine so se pričele že v 18. stoletju in bile najkrepkejše v zadnjih desetletjih 19. in prvih desetletjih 20. stoletja. Prvi dve desetletji po drugi svetovni vojni so zaznamovale močne gospodarsko pogojene selitve iz evropskih sredozemskih pokrajin v države evropskega severa in zahoda. Tako se je iz evropskega Sredozemlja v nekaj desetletjih odselilo več milijonov ljudi. Portugalci in Španci so se selili predvsem v Francijo in Nemčijo, Italijani v Francijo, Švico in Nemčijo, Grki v Nemčijo, prebivalci z območja nekdanje Jugoslavije pa v Nemčijo, Švico, Avstrijo in na Švedsko (Salt in Clout 1976).

Odseljevanje se je umirilo okrog leta 1975, v veliki meri zaradi razmaha turizma, ki se je pričel razvijati v šestdesetih letih. Ob tem so se okrepili notranji migracijski tokovi z manj na bolj razvita območja znotraj posameznih držav. Ti tokovi so se pogosto usmerjali na obalna območja s turistično dejavnostjo. Na obalnih območjih pa se ni zgoščalo samo prebivalstvo, ampak tudi dejavnosti, infrastruktura in nove urbane soseske. Skupek procesov, ki jih z eno besedo imenujemo litoralizacija (Kladnik, Lovrenčak in Orožen Adamič 2005), je zajel celotno območje evropskega Sredozemlja.

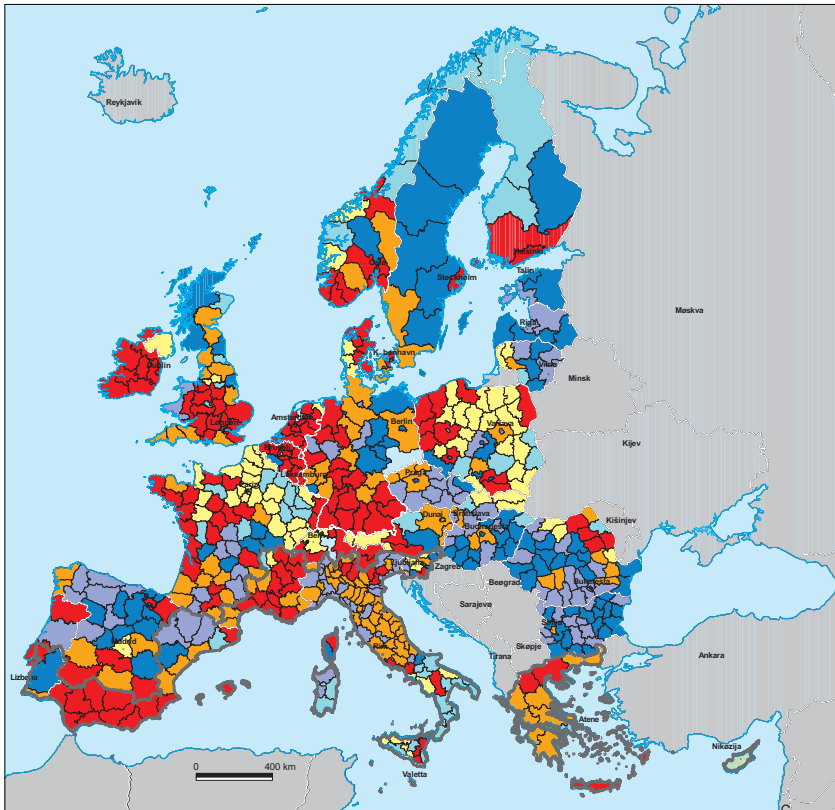
Po tem obdobju se je oblikovala nova demografska podoba območja. Temeljne poteze prebivalstvenega razvoja povzemamo po demografski študiji evropskega projekta ESPON (*The Spatial Effects of Demographic Trends and Migration* 2005). Podatki se nanašajo na obdobje 1991–2001, ko je število prebivalcev v večini regij evropskega

Sredozemlja še vedno naraščalo. Rast je bila počasna in je le redkokje dosegala povprečno letno vrednost enega odstotka. Območja z nekoliko krepkejšo rastjo so bila jug Španije, Katalonija, južna Francija, severovzhodna Italija, Ciper ter južna in osrednja Grčija. Prebivalstvo je številčno nazadovalo v notranjosti Andaluzije, Aragoniji, severozahodni in južni Italiji ter na otokih Korzika, Sardinija in Sicilija. Tipologija rasti, ki upošteva podatke o selitvenem saldu in naravni rasti prebivalstva, za evropsko Sredozemlje ugotavlja pet tipov demografskih območij (slika 14):

- 1. območja z naraščanjem prebivalstva, pozitivno naravno rastjo in pozitivnim selitvenim saldrom; največ takih območij je v Andaluziji in Murciji, osrednjem delu južne Francije, severovzhodni Italiji in severni Grčiji; sestava prebivalstva v prihodnosti zagotavlja trajnosten demografski razvoj;
- 2. območja z naraščanjem prebivalstva, negativno naravno rastjo in pozitivnim selitvenim saldrom; pripadajo jim večji del osrednje in južne Grčije, osrednja in zahodna Slovenija ter »stara« industrializirana območja Valencije, Barcelone, severozahodne in osrednje Italije; z usihanjem priseljevanja in zaradi nizke rodnosti lahko v prihodnosti preidejo v depopulacijska;
- 3. območja z upadanjem prebivalstva, negativno naravno rastjo in pozitivnim selitvenim saldrom, ki vključujejo severno Aragonijo, posamezne regije severne in srednje Italije ter severno Sardinijo;
- 4. območja z upadanjem prebivalstva, pozitivno naravno rastjo in negativnim selitvenim saldrom, ki vključujejo večji del južne Italije in južno Sardinijo; to so območja priseljevanja samskega ali starejšega prebivalstva in odseljevanja mladih; kljub visoki rodnosti jim grozita depopulacija in ostarevanje prebivalstva;
- 5. območja z upadanjem prebivalstva, negativno naravno rastjo in negativnim selitvenim saldrom; ki zavzemajo južno Portugalsko brez Lizbone, južno Aragonijo, južno Korziko in vzhodno Slovenijo; to so depopulacijska območja – če to še niso, bodo postala v prihodnosti.

Poleg selitev na raznolikost demografskih tipov vplivajo tudi razlike v rodnosti. Evropsko Sredozemlje je bilo v preteklosti območje tradicionalno visoke rodnosti. V zadnjih desetletjih so se razmere močno spremenile, saj je znotraj Evrope najnižja rodnost prav na jugu celine, po letu 1990 pa tudi v vzhodni Evropi. Pri dokaj podobnih evropskih koeficientih umrljivosti je za obnavljanje generacij z naravno rastjo potrebna vrednost koeficienta celotne rodnosti 2,1 (Josipović 2004; Šircelj 2006). Nekoliko višje vrednosti koeficienta rodnosti (od 1,7 do 2) so le v južni Franciji in na Cipru, v večini regij so od 1,2 do 1,7, strnjena območja z zelo nizkimi vrednostmi (pod 1,2) so v severni in srednji Italiji ter Aragoniji. Demografska območja drugega in tretjega tipa se prebivalstveno obnavljajo samo s priselitvami in bodo zaradi hitrega

Slika 14: Tipi prebivalstvene rasti v Evropi leta 2000 (The Spatial Effects of Demographic Trends and Migration 2005, 15). ►

Legenda

- prirast števila prebivalcev > 0; selitveni prirast > 0; naravni prirast > 0
- prirast števila prebivalcev > 0; selitveni prirast > 0; naravni prirast < 0
- prirast števila prebivalcev > 0; selitveni prirast < 0; naravni prirast > 0
- prirast števila prebivalcev < 0; selitveni prirast < 0; naravni prirast < 0
- prirast števila prebivalcev < 0; selitveni prirast > 0; naravni prirast < 0
- prirast števila prebivalcev < 0; selitveni prirast < 0; naravni prirast > 0
- ni podatka
- območje Programa Mediteran znotraj Evropske unije (stanje 30. 6. 2013)

Vir: The Spatial Effects ... 2005
Priredba zemljevida: Matija Zorn
© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

ostarevanja prebivalstva v prihodnosti doživela demografsko krizo (The Spatial Effects of Demographic Trends and Migration 2005).

Evropsko Sredozemlje ima dolgotrajno tradicijo razvoja urbane družbe. Zaradi pozne industrializacije so številna mesta ostala majhna lokalna ali regionalna središča. Projekt ESPON je razvil metodologijo določevanja funkcijskih območij mest in med njimi opredelil središča nadnacionalnega pomena (Potentials for polycentric ... 2005; ESPON Atlas ... 2006). Kot močna središča evropske mreže mest v evropskem Sredozemlju opredeljuje le Barcelono, Milano, Rim, Torino in Atene, kot potencialna razvojna središča pa še Lizbono, Valencijo, Palmo de Mallorco, Marseille, Nico, Bologno in Neapelj. Omenjena mesta sestavljajo strnjeno omrežje le na območju severne in srednje Italije ter južne Francije.

Prostorski učinki urbanizacije, ko gre za širitev mest v podeželsko okolico, so lahko tudi potencialne razvojne ovire. Najbolj značilen primer je razpršena urbanizacija z nizko gostoto poselitve, strokovno poimenovan *urbani razrast* ali *urban sprawl*. Pojav je pogosto povezan s širjenjem turistične infrastrukture in je razširjen v vseh regijah evropskega Sredozemlja (Urban sprawl in Europe 2006). Širitev tega tipa urbanizacije gre najpogosteje na račun kmetijskih zemljišč ter območij naravnih virov, prostega dostopa do morske obale in podeželske urbanistične dediščine.

3.2 Tipologija problemskih območij v evropskem Sredozemlju

Tipologija problemskih območij evropskega Sredozemlja, ki je bila izdelana v okviru projekta OTREMED (medmrežje 1), izhaja iz predpostavke, da je v Sredozemlju kljub veliki raznolikosti mogoče opredeliti tipe območij s podobnimi geografskimi in socialno-ekonomskimi značilnostmi ter posledično podobnimi razvojnimi izzivi in priložnostmi. Tipologija problemskih območij je kombinacija dveh že obstoječih dokumentov oziroma študij: ESPON-ovega projekta 1.1.1 *Potenciali za policentrični razvoj* in italijanskega *Nacionalnega strateškega načrta za razvoj podeželja*. ESPON-ov projekt deli funkcionalna urbana območja v Evropi glede na njihovo mednarodno vlogo (Quarta s sodelavci 2012). V študiji je prepoznanih 76 funkcionalnih urbanih območij oziroma *metropolitanskih območij rasti evropskega pomena* (angleško MEGAs – *Metropolitan European Growth Areas*), ki se podrobneje delijo na (Potentials for polycentric ... 2005):

- vozlišča globalnega pomena,
- generatorje evropskega razvoja; gre za visoko konkurenčna funkcionalna urbana območja z veliko kapitala in delovne sile ter dobro dostopnostjo,
- močna funkcionalna urbana območja, pomembna za uravnotežen policentrični razvoj,
- šibka funkcionalna urbana območja; gre za manj konkurenčna in periferna urbana območja,
- potencialna funkcionalna urbana območja, ki bi lahko bila v prihodnje pomembna za uravnoteženje policentričnega razvoja regije.

S pomočjo opisane tipologije so bila urbana območja evropskega pomena ločena od ostalih urbanih območij. Slednja so se po zgledu italijanskega *Nacionalnega strateškega načrta za razvoj podeželja* delila na obalna urbana območja in urbana območja v zaledju, pri čemer je priobalna lega izpostavljena kot izrazita razvojna prednost (Piano Strategico ... 2006). OTREMED-ova tipologija je omenjenemu planu sledila tudi pri delitvi podeželskih območij. Opredeľjuje naslednje tipe problemskih območij (Quarta s sodelavci 2012):

1. MEGA urbana območja, od katerih so:

- Barcelona, Milano in Rim generatorji evropskega razvoja,
- Torino in Atene močna MEGA območja,
- Lizbona, Marseille, Nica, Lyon, Palma de Mallorca, Bologna, Valencija in Neapelj potencialna MEGA območja,
- Genova, Ljubljana, Porto, Sevilla in Valetta šibka MEGA območja.

2. Obalna urbana območja: gre za območja intenzivnih sprememb in preobrazbe prostorske strukture ter funkcij zaradi gospodarske, prostorske in zgodovinske zgoštevane prebivalstva ter dejavnosti. Območja so močno urbanizirana, večajo se okoljski pritiski. Poleg vse pomembnejše bivalne funkcije se krepí tudi gospodarska funkcija s poudarkom na turizmu ter s pristaniško dejavnostjo povezanimi prometom, logistiko in industrijo (Černe in Kušar 2012).

3. Urbana območja v zaledju: za ta tip območij je značilno, da se urbana raba tal pospešeno širi na račun izginjanja kmetijskih zemljišč. Nekatera območja imajo izrazito bivalno vlogo, od tu se prebivalci dnevno vozijo na delo predvsem v obalna zaposlitvena središča. Druga območja so usmerjena v industrijo, ki je locirana v številnih manjših in srednje velikih industrijskih conah ali pa se pojavlja v obliki obsežnejših industrijskih kompleksov.

4. Podeželska območja z intenzivnim kmetijstvom: gre za ravninska podeželska območja na obalnih ravninah in v širokih rečnih dolinah v notranjosti, ki so se z vstopom na skupni evropski trg usmerila v intenzivno pridelavo žit, sredozemskih sadnih in zelenjavnih kultur, oljk in vinske trte. Kmetijska pridelava se s številnimi namakalnimi sistemi prilagaja podnebnim razmeram, kmetijstvo pa je bolj konkurenčno tudi zaradi dobre prometne dostopnosti.

5. Prehodna podeželska območja: prevladujejo gričevnata območja, usmerjena v kmetijstvo (vinogradništvo), kombinirano s turizmom, pri čemer ima pomembno vlogo kulturna dediščina (s kulturno pokrajino).

6. Podeželska območja z razvojnimi problemi: prevladujejo hribovita in gorska območja, oddaljena od urbanih središč, zato se soočajo z izoliranostjo, odseljivanjem in staranjem prebivalstva ter slabo dostopnostjo. Na teh večinoma gozdnatih območjih so številni zavarovani naravni parki. Njihova turistična privlačnost pa ne dosega obalnih območij, saj ne gre za masovni obisk (z izjemo smučarskih središč v smučarski sezoni).

7. Majhni otoki in otočja: med ta območja uvrščamo otoke in otočja, z izjemo večjih, kot so Sicilija, Sardinija, Ciper, Korzika, Kreta, Evboja in Majorka. Za njih je značilna razmeroma dobro ohranjena narava, zato so tu številna zavarovana naravna območja. Prevladujoča gospodarska dejavnost je turizem, njegova intenzivnost pa je odvisna predvsem od dostopnosti, razpoložljivih kapacitet in morebitnega varstvenega režima.

3.3 Koncept regionalne konkurenčnosti in teritorialna kohezija v Evropski uniji

Konkurenčnost regije in njena mednarodna (gospodarska) vloga sta odvisni od značilnosti naravnega okolja, socialno-ekonomskih značilnosti, dostopnosti, kakovosti okolja ter prilagodljivosti človeškega in socialnega kapitala na družbeno-ekonomske spremembe. Za uspešen regionalni razvoj ter tehnološki, inovativni ali ekonomski preboj regij je ključno njihovo sinergijsko povezovanje, pa tudi tvorno sodelovanje deležnikov, tako lokalnih kot tudi tistih zunaj regije. Konkurenčna prednost regij je torej močno odvisna od notranjega razvojnega potenciala, tesno pa je povezana tudi z zunanjimi dejavniki (Begg 1999; Boddy 1999; McFarlane 2010). Pogojena je s tem, kako je regija uspešna pri pridobivanju sredstev za svoj razvoj od zunaj (na primer tuje investicije), hkrati pa, kako je uspešna pri ustvarjanju ugodnih razmer za bivanje, delo in izobraževanje (Camagni 2002).

Da regije in lokalne skupnosti lahko izkoristijo svoje prednosti v snovnem in nesnovnem pogledu, morajo le-te najprej opredeliti, vendar na kakšen način? Koncept konkurenčnosti je jasen v primeru podjetij in njihovega položaja na trgu, saj jo lahko opredelimo kot proizvodnjo in opravljanje storitev z nadpovprečno kakovostjo in nižjimi stroški v primerjavi s tekmeci doma ali v tujini (Makovec Brenčič 2000). Bolj nedorečena pa ostaja opredelitev konkurenčnosti na primeru regij (Camagni 2002; Viesti 2002), saj te med seboj ne tekmujejo na enak način kakor podjetja. Razvojni cilji regij niso le gospodarski, ampak obsegajo tudi negospodarske učinke. Vodstvo v regijah mora usklajevati tako javno dobrobit kot tudi zasebne interese, v okviru katerih so notranji razvojni potenciali različno ovrednoteni. Cilji, opredeljeni v strategijah razvoja, so sami po sebi splošno sprejemljivi, a kaj hitro se lahko pokaže, da izvajanje ukrepov za doseg enega cilja zmanjšuje možnosti za uspešno doseganje drugega. Zelo poenostavljen, a pogost primer je spodbujanje investicij v razvoj industrije in izboljšanje prometne povezanosti regije, kar posledično povzroča večje onesnaževanje in slabšo kakovost bivalnega okolja (Plummer in Taylor 2001).

Čeprav se na prvi pogled regije zavzemajo za enake razvojne cilje (zagotavljanje uspešnega gospodarskega razvoja in kakovostnega bivanja svojim prebivalcem), pa se med seboj razlikujejo po načinu oziroma viziji, kako to doseči. Vsaka regija lahko določi lastne razvojne prioritete oziroma vizijo prihodnjega razvoja in s tem opredeli, na kakšen način želi, da razvoj poteka (orodja in ukrepi), temu pa prilagodi institu-

cionalni okvir ter politiko izvajanj ukrepov, ki naj bi bila usklajena s kulturnimi vrednotami prebivalcev v regiji (Asheim in Dunford 1997; Lambooy 2002).

Za razumevanje regionalne konkurenčnosti je smiselno osvetliti tudi urbano konkurenčnost oziroma konkurenčnost med mesti. Kot pojasnjuje Kovačič (2006) so mesta konkurenčna, če na prilagodljiv in učinkovit način odpravljajo negativne posledice gospodarske rasti, ki se pogosto kažejo v rasti cen zemljišč in poslovnih prostorov, povečanju mestnega prometa, večjem onesnaženju ter povečevanju socialnih razlik. Zelo pomembno je konkuriranje s storitvami, ki morajo biti v primerjavi z drugimi mesti bolj kakovostne. Zlasti v Evropski uniji je opazna močna povezanost med urbano in regionalno konkurenčnostjo, saj se zelo visoko uvrščajo tiste regije, ki imajo bogata mesta. Kovačič razlaga, da imajo urbana središča močan storitveni (finančno-trgovski) sektor, ki tesno sodeluje z industrijo na obrobju mest. Če regija nima močnega mesta, se obstoječa industrija povezuje s storitvami zunaj regije. Za urbano konkurenčnost sta pomembni tudi kakovost življenja in gostota informacijsko-tehnoloških mrež. Hkrati poudarjata tisti vidik konkurenčnosti, ki je zaradi neotipljivosti v številnih študijah zastavljen (Rogerson 1999; Kovačič 2006).

Razvoj posameznih konkurenčnih determinant, kot so infrastruktura, človeški viri, tehnološke mreže, upravljanje, trg dela, zdravstvo in regionalni institucionalni okvir, bi moral bolj slediti potrebam regionalnega prebivalstva in manj potrebam nacionalne države. Večja možnost regionalne specializacije omogoča večjo konkurenčnost in lažje vključevanje v evropski prostor. Namen evropskega regionalizma ni toliko namenjen zmanjševanju razlik kot temu, da se določene institucionalne strukture lažje prilagodijo potrebam izbranega geografskega območja. To je tudi ključno izhodišče evropske teritorialne kohezivne politike (Kovačič 2006).

Evropska komisija je marca 2010 sprejela krovno strategijo za rast in delovna mesta Evropa 2020 (2010). Ta je naslednica **Lizbonske strategije**, sprejete leta 2000 s ciljem, da Evropska unija postane najbolj konkurenčno, dinamično in na znanju temelječe gospodarstvo na svetu (medmrežje 2). Za ustanove Evropske unije in države članice je Lizbonska strategija predstavljala usmeritev pri izvajanju gospodarskih in socialnih reform, v času izvajanja pa so jo večkrat dopolnili. Njeni glavni cilji so bili trije:

- vlaganje v znanje in inovacije ter vzpostavitev privlačnega poslovnega okolja,
- ustvarjanje več in bolj kakovostnih delovnih mest ob ohranjanju socialne kohezije ter
- fleksibilnost trga dela.

V njeni naslednici, strategiji **Evropa 2020** (2010), je pozornost usmerjena v iskanje izhoda držav članic iz gospodarske krize, zagotovitev makroekonomske stabilnosti ter izvedbo daljnosežnih strukturnih reform. Bistveni del te strategije je uvedba strukturnih reform za srednje- in dolgoročno obdobje, ki se osredotočajo na spodbujanje vzdržnosti javnih financ, izboljšanje potenciala rasti in uresničevanje

glavnih ciljev do leta 2020. Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast opredeljuje sedem vodilnih pobud:

- inovativna Evropa: cilj je posodobitev raziskovalne in inovacijske politike v Evropski uniji ter obvladovanje novih družbenih izzivov zaradi podnebnih sprememb, učinkovite rabe energentov, demografskih sprememb in zdravja;
- mladi v gibanju: cilj je izboljšati kakovost in delovanje evropskega visokošolskega prostora, pa tudi povečati njegovo privlačnost za tuje študente in izboljšati zaposljivost mladih;
- digitalno poslovanje: cilj je vzpostaviti enoten digitalni trg, ki bo prinesel nove družbene koristi ter nove storitve informacijske in komunikacijske tehnologije, med drugim z vidika oživitve spletne trgovine v državah članicah;
- učinkovita raba naravnih virov: cilj je strukturni premik v nizkoogljično gospodarstvo;
- nova industrijska politika: cilj je spodbujati podjetništvo, uporabo novih tehnologij, razvoj novih proizvodov in storitev z visoko dodano vrednostjo;
- novo znanje za nova delovna mesta: cilj je vzpostaviti sodoben trg dela, ki bo bolj odziven in vključujoč ter bo omogočal več bolj kakovostnih zaposlitev;
- evropski boj proti revščini: cilj je boj proti socialni izključenosti posebnih skupin, kar bo pripomoglo k zagotovitvi gospodarske, socialne in ozemeljske povezanosti.

Poleg pobud je v strategiji določenih tudi pet ciljev, ki naj bi pomagali usmerjati dejavnosti držav članic in Evropske komisije:

- CILJ 1: zagotoviti 75-odstotno stopnjo zaposlenosti žensk in moških v starosti od 20 do 64 let, tudi z večjo udeležbo mladih, starejših in nizkokvalificiranih delavcev ter z izdatnejšim vključevanjem zakonitih priseljencev;
- CILJ 2: izboljšati možnosti za raziskave in razvoj, povečati zlasti celoten delež javnih in zasebnih naložb v tem sektorju na 3 % BDP; Evropska komisija bo pripravila kazalnik, ki bo izražal intenzivnost raziskav, razvoja in inovacij;
- CILJ 3: izpuste toplogrednih plinov v primerjavi z vrednostmi iz leta 1990 zmanjšati za 20 %, delež obnovljivih virov v porabi energije povečati na 20 % ter energetske učinkovitost izboljšati za 20 %;
- CILJ 4: izboljšati izobrazbo, zlasti z zmanjšanjem osipa v šolah in povečanjem deleža prebivalstva s terciarno ali enakovredno izobrazbo;
- CILJ 5: Spodbujati socialno vključenost, zlasti z zmanjšanjem revščine.

Od leta 1986 je cilj kohezijske politike okrepiti ekonomsko in socialno kohezijo. Lizbonska pogodba in nova strategija Evropa 2020 sta uvedli še tretji vidik, to je teritorialno kohezijo, ki naj bi zagotovila enake možnosti državljanom in podjetjem, da lahko ne glede na kraj bivanja oziroma svojo lokacijo čim bolj izkoristijo potencial svojih območij. Za doseganje teritorialne kohezije so ključne dileme (Regionalna politika 2013):

- Kako se lahko izkoristijo prednosti vseh ozemelj, da bodo kar najbolje prispevala k trajnostnemu in uravnoteženemu razvoju Evropske unije kot celote?

- Kako se lahko reši problematika zgoščanja prebivalstva v mestih, ki ima na eni strani pozitivne učinke (inovativno okolje in visoka produktivnost), na drugi pa tudi negativne (povečano obremenjevanje okolja in izključenost najbolj ranljivih družbenih skupin)?
- Kako se lahko območja bolje povežejo (dostopnost javnih storitev, učinkovitega prevoza, zanesljivih energetskih omrežij in širokopasovnega interneta na celotnem območju)?
- Kako se lahko razvije sodelovanje med regijami?

Že leta 1999 sprejeta **Evropska perspektiva prostorskega razvoja** (ESDP 1999) temelji na podmeni, da za uresničitev ekonomske in socialne kohezije gospodarska rast in sovpadanje nekaterih ekonomskih kazalnikov ne zadostujeta. Za odpravo nastalih razlik je treba upoštevati vse tesnejše gospodarsko povezovanje, nenehno povečevanje pomena lokalnih in regionalnih skupnosti, širitev Evropske unije in razvoj odnosov, ki države članice povezujejo z njihovimi sosedi. Z evropsko perspektivo prostorskega razvoja se spodbuja sodelovanje pri izvajanju sektorskih politik z velikim vplivom na razvoj prostora, s čimer se podpira celosten pristop, značilen za evropsko kohezijsko politiko. V Evropsko perspektivo prostorskega razvoja so vključena štiri področja, ki pomembno vplivajo na prostorski razvoj Evropske unije: razvoj urbanih območij, razvoj podeželskih območij, promet ter naravna in kulturna dediščina, v perspektivi pa so opredeljeni naslednji trije cilji, ki ostajajo aktualni tudi s sprejetjem strategije Evropa 2020:

- policentrični razvoj mest ter nov odnos med mesti in podeželjem,
- enakovreden dostop do infrastruktur in znanja,
- skrbno upravljanje naravne in kulturne dediščine.

Najnovejši dokument Evropske unije na področju teritorialne kohezije je leta 2011 sprejeta **Teritorialna agenda Evropske unije 2020** (2011). Dokument je nasledil Teritorialno agendo Evropske unije iz leta 2007, njegovo sprejetje pa so narekemale spremembe v institucionalnem ustroju Evropske unije s sprejetjem Lizbonske pogodbe, ki je k cilju ekonomske in socialne kohezije dodala še teritorialni vidik (Peterlin 2011). Agenda opredeljuje šest prednostnih nalog (Grizančič in Jerovšek 2012):

- spodbujanje policentričnega in uravnoveženega prostorskega razvoja,
- spodbujanje celostnega razvoja v mestih ter podeželskih regijah,
- teritorialno povezovanje v čezmejnih in transnacionalnih funkcionalnih regijah,
- zagotavljanje globalne konkurenčnosti regij z močnim lokalnim gospodarstvom,
- izboljšanje teritorialne povezanosti za posameznike, skupnosti in podjetja,
- upravljanje in povezovanje okoljskega, pokrajinskega in kulturnega bogastva v regiji.

Za spremljanje učinkov in analizo učinkov politik Evropske unije na teritorialno kohezijo, opredelitev ključnih dejavnikov ter razvoj operativnih kazalnikov za redno spremljanje napredka na tem področju delujejo programa ESPON (*European Observation Network for Territorial Development and Cohesion*) in URBACT ter projekt Urban Audit.

Zaradi velikega pomena urbane konkurenčnosti za konkurenčnost na regionalni ravni na tem mestu omenimo še **Leipziško listino o trajnostnih evropskih mestih**. Listina zagovarja nujnost varstva in krepitve vloge mest, ki predstavljajo nenadomestljivo gospodarsko, socialno in kulturno dobrino. Je eden od krovnih dokumentov s področja urbanega razvoja Evropske unije, sprejet leta 2007. Temeljno izhodišče za sprejem listine je bilo zavedanje o pomenu gospodarske stabilizacije tistih urbanih območij, ki jih ogrožajo neenakosti v gospodarskih in socialnih možnostih ter kakovosti bivalnega okolja. Listina si prizadeva za izboljšanje socialne vključenosti in grajenega okolja ter prometne infrastrukture na teh območjih in predlaga naslednje ukrepe:

- razvoj strategij za izboljšanje urbanega okolja s posebnim poudarkom na izboljšanju obstoječih grajenih objektov na ogroženih mestnih območjih, predvsem z vidika njihovega oblikovanja, gradbenih lastnosti in energetske učinkovitosti;
- krepitev lokalnega gospodarstva in lokalne politike trga dela s pomočjo izkoriščanja notranjih gospodarskih možnosti na urbanih območjih in izboljšanjem možnosti za dostop do lokalnih trgov dela z zagotavljanjem usposabljanja, prilagojenega povpraševanju;
- aktivno politiko izobraževanja in usposabljanja mladih na ogroženih urbanih območjih;
- spodbujanje učinkovitega in cenovno dostopnega javnega prevoza na ogroženih urbanih območjih, ki jih obremenjujejo slabe prometne povezave in njihovi okoljski vplivi.

3.4 Razvojni izzivi

Evropsko Sredozemlje povezujejo nekatere skupne funkcijske in prostorske značilnosti (krepko besedilo v nadaljevanju), med katerimi izpostavljamo tiste, ki poudarjajo homogenost makroregije, bodisi zaradi zgodovinske povezanosti bodisi sorodnih trendov družbenega in prostorskega razvoja. Te značilnosti so bile v projektu OTREMED (medmrežje 1) izhodiščne pri oblikovanju skupne metodologije opredeljevanja razvojnih problemov (Quarta s sodelavci 2012).

Sredozemsko podnebje je najbolj jasen povezovalni dejavnik evropskega Sredozemlja in Sredozemlja kot celote ter tudi eden od ključnih temeljev gospodarske in socialne integracije na mednarodni ravni.

Skupna kulturna dediščina je kombinacija podobnih naravnih razmer (lega ob morju, podobno podnebje) ter dela skupne politične in kulturne zgodovine. Sorodnosti se odražajo v tradicionalni rabi zemljišč, morfologiji naselij, podobnem razvoju mest v preteklosti in do določene mere sorodnim gospodarskim usmeritvam območja (Šegota 1982; Senegačnik, Lipovšek in Pak 2006). Podobnosti je v precejšnji meri zmanjšalo nastajanje nacionalnih držav zaradi različnih konceptov

MATTJA ZORN

Slika 15: Sinonim za masovni turizem v Sredozemlju so »blokavska« turistična naselja, tudi v španski pokrajini Murcia.

MATTJA ZORN

Slika 16: Sredozemlje ima bogato kulturno dediščino. Olimpija v Grčiji je dala neizbrisen pečat tako evropski kot svetovni civilizaciji.

razvoja in različnega relativnega pomena obmorskih območij znotraj posamičnih držav.

Večja metropolitanska mesta sestavljajo omrežje zgodovinskih razvojnih polov evropskega dela Sredozemlja. Razvoj evropskih mest se je pričel v Sredozemlju; urbana jedra imajo pogosto tudi več kot dvatisočletno kontinuiteto. Urbana središča so bila nekdanj gospodarsko močno pomorsko usmerjena (pristanišča, trgovina), s trgovino med seboj povezana ali celo gospodarsko in politično konkurenčna. Nekatera so se z razvojem v zadnjih stoletjih ali desetletjih povezala z notranjostjo celine kot pomembna nacionalna pristanišča (slika 26) ali pa razvila industrijske panoge, razmeroma neodvisne od tradicionalnih gospodarskih dejavnosti (Mollat du Jourdin 2004).

Dihotomija dokaj ločenega razvoja mest in podeželja v Sredozemlju ima zgodovinsko tradicijo. Podeželje in podeželsko prebivalstvo sta opravljala vlogo oskrbovalca mestnega prebivalstva s hrano in drugimi naravnimi dobrinami. Mesta so ostala izolirana in se v preteklosti, drugače kot v večjem delu celinske Evrope, niso širila na podeželje. Odras tega je bila dokaj ostra kulturna in gospodarska ločnica med mestnim in podeželskim prebivalstvom (Šegota 1982). Po drugi strani pa je ta ločenost oblikovala prostorske identitete, ki so dandanes pomemben del pokrajinske spremenljivosti in pestrosti. V zadnjih desetletjih je ponekod prišlo do **močne preobrazbe območij in naselij**. Pojav je značilen za obrobja večjih mest, kamor se seli mestno prebivalstvo, s tem pa izginjata lokalna identiteta prebivalstva in tradicionalna kulturna pokrajina. Podobne razvojne težnje so značilne za območja s hitrim razvojem masovnega turizma (slika 15). Pojav je pereč predvsem na metropolitanskih območjih v južnih delih Italije, Španije in Grčije.

Širjenje urbaniziranih območij in masovnega turizma **ogroža kulturno dediščino**, ki je pomemben del skupne kulturne identitete Sredozemlja (slika 16). Največ škode so utrpela območja z arheološko dediščino, tako zaradi pozidave in širjenja prometne infrastrukture kot tudi zaradi prevelikega števila obiskovalcev (Picard 2008).

Območje Sredozemlja je tisti del Evrope, ki ga bolj **ogrožajo naravne nesreče**. Poleti razmeroma suho podnebje v celotni regiji pomeni povečano nevarnost suš in požarov. Z naraščanjem povprečnih letnih temperatur pa postajajo vse bolj pereč problem vročinski valovi (Supramaniam, Di Masso in García Sastre 2011). Številna območja so tudi potresno ogrožena, v osrednjem delu je tudi več delujočih ognjenikov (slika 17). Zaradi reliefne razgibanosti, erodibilnih kamnin in močnih nalivov nekatera območja ogrožajo erozija (Zorn 2008) in zemeljski plazovi.

Skupen problem območja so **okoljsko stanje in spremembe Sredozemskega morja**. Na kakovost vode najbolj vplivajo onesnaževanje zaradi rastočih mest in pomorskega prometa, turizem ter večanje zemljišč za izgradnjo prometne (pristaniške) infrastrukture. Pretiran ribolov vpliva na siromašenje biodiverzitete morja.

ROK CIGLIČ

Slika 17: Ognjenik Etna na Siciliji redno ogroža prebivalce ob vznožju; na posnetku je mesto Catania.

Rast mest in suburbaniziranih naselij je v veliki meri usmerjena na **obalna območja**. Obalno območje in obalno črto spreminja tudi izgradnja infrastrukture. S tem se izgubljata ambientalna vrednost okolja in tradicionalna kulturna pokrajina, povečuje pa se tudi delež obale, ki je za prebivalstvo nedostopen.

Globalizacija, liberalni koncepti v gospodarstvu in modernizacija **spreminjajo tradicionalne povezave v prostoru**, na primer med podeželskimi naselji, pa tudi med podeželjem in manjšimi mesti. Tako izginjajo tradicionalne povezave kot del kulturne identitete prostora, segmentacija se povečuje tako znotraj tradicionalne naselbinske mreže kot tudi med ljudmi. Ti globalni družbeni procesi zmanjšujejo **navezanost prebivalcev in naselij na Sredozemsko morje**. Fenomen obmorskih mest s svojim značilnim videzom in gospodarsko usmeritvijo se je močno skrčil, deloma zaradi urbanizacije, deloma pa zaradi gospodarske nekonkurenčnosti. Na obalnem območju so se razbohotile **netrajnostne oblike turizma**. Sem spadajo vse oblike turistične dejavnosti, ki so masovne ali povezane z gradnjo obsežnih hotelskih kompleksov oziroma turistične infrastrukture (slika 15). Pojav ni zgolj problem identitete območij in »merila«, pač pa tudi zmanjšuje možnosti lokalnega gospodarstva kot sodelujočega akterja v turistični dejavnosti. Opaziti je **pomanjkanje volje in zavesti sredozemskih regij in držav**, da bi razvoj gradile na temelju skupne dediščine in pripadnosti.

Problemska področja oziroma razvojni izzivi, ki se neposredno navezujejo na regionalni in prostorski razvoj v evropskem Sredozemlju, so bili v okviru projekta OTREMED podrobneje razvrščeni v enajst skupin z opredeljenimi podpodročji (preglednici 2 in 3).

Preglednica 2: Prostorski in regionalni razvojni izzivi evropskega Sredozemlja (Quarta s sodelavci 2012).

---

1 Oživljanje urbanega sistema

1A	demografske spremembe	• spreminjanje števila prebivalcev, • spreminjanje deleža mestnega prebivalstva, • staranje prebivalstva, • prostorska razporeditev posameznih skupin prebivalcev (na primer gentrifikacija, izključenost najbolj ranljivih družbenih skupin), • selitveni tokovi;
1B	razvoj poselitve	• naraščajoč pomen sekundarnih bivališč, • prostorska rast suburbanih naselij s prevladujočo bivalno vlogo in s tem povezana dnevna mobilnost;
1C	blaginja	• raven blaginje v regiji in njene prostorske razlike;

1D	raba zemljišč	<ul style="list-style-type: none"> • urbani razrast (<i>urban sprawl</i>) in raba zemljišč, • strateški in izvedbeni prostorski načrti;
1E	dostopnost in povezanost	<ul style="list-style-type: none"> • prostorska dostopnost, • dostop do informacij in storitev;
1F	kakovost življenja	<ul style="list-style-type: none"> • dostopnost do javnih zdravstvenih in socialnih storitev (še posebej za ranljive družbene skupine).

---

2 Raziskave in razvoj

2A	dostop do znanja	<ul style="list-style-type: none"> • prisotnost univerz in drugih izobraževalnih ustanov;
2B	povezovanje	<ul style="list-style-type: none"> • prisotnost R&D centrov, ki skrbijo za prenos znanja iz raziskovalne sfere v gospodarstvo, • usklajenost izobraževalnih programov in raziskovalnih vsebin s potrebami/dejavnostmi gospodarstva.

---

3 Razmerje podeželje–mesto

3A	kriza podeželja	<ul style="list-style-type: none"> • večanje prebivalstvenih, gospodarskih in kulturnih razlik med podeželjem in mestnimi območji, • spreminjajoča vloga podeželja, • spreminjajoča gospodarska sestava podeželskih območij;
3B	krepitev funkcionalnih urbanih območij	<ul style="list-style-type: none"> • vloga majhnih in srednje velikih mest s pripadajočim funkcionalnim zaledjem v razvoju regionalnega gospodarstva.

---

4 Prometna dostopnost

4A	tovorni promet	<ul style="list-style-type: none"> • preobremenjenost prometnih koridorjev s tovrnim prometom, • učinkovitost regionalnih logističnih sistemov;
4B	potniški promet	<ul style="list-style-type: none"> • prometna dostopnost, infrastruktura in struktura vozlišč, • prostorska organiziranost prometnega omrežja in sistema potovanj za potnike.

---

5 Dostop do informacijske in komunikacijske tehnologije

5A	podjetja	<ul style="list-style-type: none"> • prenos novih tehnologij za spodbujanje razvoja, diverzifikacije, inovativnosti, internacionalizacije in prepoznavnosti podjetij;
5B	družba	<ul style="list-style-type: none"> • dostop do e-storitev, • dostop do informacij in s tem večja družbena vključenost.

---

6 Trajnostna energetska oskrba

- 6A energetska učinkovitost in energetska preskrba
- obnovljivi viri energije,
  - dolgoročni programi varne energetske oskrbe,
  - zmanjšanje energetske odvisnosti od zunanjih virov,
  - zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov.
-

7 Varstvo pred (naravnimi) nesrečami in upravljanje z naravnimi viri

- 7A varstvo in preventiva
- strategije ter programi varstva pred naravnimi in okoljskimi nesrečami,
  - monitoring nevarnosti;
- 7B ekonomski vidik naravnih virov
- investiranje v gospodarno rabo naravnih virov,
  - varovanje in trajnostna raba naravnih virov.
-

8 Upravljanje s kulturno dediščino

- 8A ekonomski vidik kulturne dediščine
- upravljanje in vrednotenje lokalne kulturne dediščine kot razvojnega potenciala,
  - varovanje kulturne dediščine.
-

9 Vzdržnost regionalnih ekonomskih virov

- 9A vzdržnost regionalnih ekonomskih virov
- nizka stopnja brezposelnosti,
  - odpiranje novih delovnih mest,
  - primerna velikost podjetij,
  - uspešnost novonastalih podjetij,
  - ustreznost sektorska sestava gospodarstva regije.
-

10 Upravljanje/vodenje

- 10A učinkovitost javne uprave
- usposobljenost javne uprave za izvajanje ukrepov regionalnega razvoja ter krepitev gospodarskih dejavnosti in njena učinkovitost,
  - črpanje razpoložljivih finančnih sredstev Evropske unije;
- 10B vključenost in subsidiarnost
- vertikalno in horizontalno sodelovanje javnih ustanov,
  - vključenost deležnikov.
-

11 Prostorsko načrtovanje

- 11A prostorsko načrtovanje
- vrednotenje prostora,
  - upravljanje s prostorom,
  - načrtovanje dejavnosti,
  - zaščita kulturne pokrajine.
-

Preglednica 3: Prostorski in regionalni razvojni izzivi evropskega Sredozemlja na problemskih območjih, opredeljenih v projektu OTREMED (• = prioritarno področje) (Quarta s sodelavci 2012).

	1A	1B	1C	1D	1E	1F	2A	2B	3A	3B	4A	4B	5A	5B	6A	7A	7B	8A	9A	10A	10B	11A
demografske spremembe	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
MEGA urbana območja																						
obalna urbana območja																						
urbana območja v zaledju																						
podželska območja z intenzivnim kmetijstvom				•						•							•	•	•			•
prehodna podeželska območja				•					•								•	•	•			•
podželska območja z razvojnimi problemi						•																•
majhni otoki in otočja																						

3.5 Kazalniki za spremljanje prostorskega razvoja in konkurenčnosti evropskega Sredozemlja

Pri izboru kazalnikov za spremljanje prostorskega razvoja v Sredozemlju se opiramo na metodologijo projekta OTREMED (medmrežje 1; Quarta s sodelavci 2012; Salemi s sodelavci 2012) za opredeljevanje, merjenje in vrednotenje prostorskih ter regionalnih razvojnih trendov in priorit. Metodologija je opredeljena hierarhično:

razvojni izzivi (*key topics and challenges*) – **razvojni dejavniki** (*competitive territorial factors*) – **kazalniki** (*indicators*)

Kazalnike lahko opredelimo kot orodja znanja za analizo problemov, pa tudi kot podlago za oceno potrebnih ukrepov v zeleni smeri. V evropski načrtovalski praksi ima uporaba kazalnikov bogato tradicijo, med drugimi jih uporabljajo v metodologijah ESPON, OECD in EUROSTAT. Zasnova projekta OTREMED je predvidela uporabo kazalnikov, metodološko preverjenih v sorodnih projektih, pa tudi oblikovanje novih, ki merijo posebnosti sredozemskega območja, na primer vlogo obalnih območij, bogastvo kulturne dediščine, ohranjanje sredozemske identitete regij. Merila za izbor kazalnikov so povzeta po Salemiju in sodelavcih (2012):

- dostopnost,
- možnost vrednotenja tudi na najnižjih prostorskih ravneh (LAU 2 – občina),
- možnost prikazovanja dinamike procesov in struktur,
- možnost hierarhične opredelitve kazalnikov,
- možnost metodološke in vsebinske povezanosti med razvojnimi dejavniki,
- možnost opredelitve razlik med temeljnimi (na primer selitve) in kompleksnimi (na primer strukturne značilnosti delovne sile) kazalniki,
- možnost za vrednotenje trajnostnega razvoja,
- možnost vrednotenja okoljskih učinkov, povezanih z globalnimi podnebnimi spremembami.

Opredeljenih je bilo 55 kazalnikov, združenih v 26 razvojnih dejavnikov (preglednica 4). Kazalniki opisujejo časovni niz 1990–1995–2000–2005–2006 (raba zemljišč)–2010, kar omogoča časovno analizo in s tem analizo razvojnih procesov. Stanje opisujejo na različnih prostorskih ravneh: NUTS 0, NUTS 1 (v obeh primerih Slovenija kot celota), NUTS 2 (kohezijska regija), NUTS 3 (statistična regija), LAU 1 (upravna enota) in LAU 2 (občina). S pomočjo kazalnikov lahko ugotavljamo posebnosti in raznovrstnost razvojnih procesov ter stanj na opredeljenih tipih problemskih območij: MEGA urbana območja, obalna urbana območja, urbana območja v zaledju, podeželska območja z intenzivnim kmetijstvom, prehodna podeželska območja, podeželska območja z razvojnimi problemi ter majhni otoki in otočja.

Preglednica 4: Kazalniki po razvojnih dejavnikih (Salemi s sodelavci 2012).

razvojni dejavnik	koda razvojnega dejavnika	kazalnik	koda kazalnika
trendi urbanizacije in rabe zemljišč	1	<ul style="list-style-type: none"> • spremembe poselitvene rabe zemljišč;	1.1
demografski trendi	2	<ul style="list-style-type: none"> • indeks obrata števila potencialno aktivnih prebivalcev, • spreminjanje števila prebivalcev;	1.2 1.6
načrtovalska orodja in prakse	3	<ul style="list-style-type: none"> • število medobčinskih in regionalnih načrtov ter programov, • delež mest z načrti zaščite in reševanja, • delež zavarovanih območij s potrjenim upravljavskim načrtom od vseh zavarovanih območij;	1.3 7.1 11.2
integriran prometni sistem in multimodalnost	10	<ul style="list-style-type: none"> • število načrtov prometne mobilnosti na regionalni in lokalni ravni, • število načrtovanih ali udejanjenih projektov s področij multimodalnega ali integriranega prometa, • vstopi in izstopi potnikov za vsa sredstva javnega potniškega prometa, • gostota prometnega omrežja zunanji prometni dostopi do območja;	1.4 4.1 4.2 4.3 4.4
dostopnost storitev	4	<ul style="list-style-type: none"> • časovna oddaljenost od osnovnih storitev;	1.5
kakovost življenja/ družbena izključenost	24	<ul style="list-style-type: none"> • indeks povprečne plače na prebivalca, • število kaznivih dejanj na 10.000 prebivalcev, • Ginijev koeficient socialne neenakosti;	1.7 10.9 10.10

razvojni dejavnik	koda razvojnega dejavnika	kazalnik	koda kazalnika
integriran raziskovalni sistem	5	<ul style="list-style-type: none"> • število zaposlenih v raziskavah in razvoju; 	2.1
zasebno in javno investiranje	6	<ul style="list-style-type: none"> • delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v javnih ustanovah, • delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v podjetjih; 	2.2 2.3
človeški kapital	7	<ul style="list-style-type: none"> • število raziskovalcev na 1000 zaposlenih, • število aktivnih v kmetijstvu na 1000 prebivalcev, • delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo; 	2.4 3.1 9.6
inovativno kmetijstvo	9	<ul style="list-style-type: none"> • delež kmetijskih zemljišč, namenjenih ekološkemu kmetovanju; 	3.3
hitre komunikacijske povezave	11	<ul style="list-style-type: none"> • delež gospodinjstev s širokopasovnim internetnim dostopom; 	5.1
tehnične in tehnološke inovacije	12	<ul style="list-style-type: none"> • spremembe števila podjetij, ki uporabljajo širokopasovno internetno povezavo, • spremembe porabe sredstev za informacijsko in komunikacijsko tehnologijo v podjetjih; 	5.2 9.2
zelena ekonomija	13	<ul style="list-style-type: none"> • poraba energije (TPE/1000€ BDP) v gospodarstvu, • delež podjetij z ISO 1400x (in/ali EMAS, ECOLABEL) licenco; 	6.1 9.3

razvojni dejavnik	koda razvojnega dejavnika	kazalnik	koda kazalnika
obnovljivi viri energije	18	• število energetskih načrtov za večja mesta,	9.4
		• proizvodnja energije iz obnovljivih virov – MW/leto;	9.5
diverzifikacija energetskih virov	14	• delež energije v primarni energetski potrošnji, proizvedene z obnovljivimi viri;	6.2
trg dela	19	• spremembe števila zaposlenih;	9.7
monitoring	15	• delež prebivalcev na ogroženih območjih,	7.2
		• število zemeljskih plazov,	7.3
		• število potresov,	7.4
		• število ognjeniških izbruhov,	7.5
		• število poplav,	7.6
		• urbani razrast (<i>urban sprawl</i>)/urbanizacija obalnih območij,	7.7
		• delež obalnih območij s prepovedjo kopanja,	7.8
• indeks trajnostne rabe voda;	7.9		
kulturni kapital	16	• število muzejev in sorodnih ustanov,	8.1
		• število kulturnih delavcev na 1000 zaposlenih;	8.2
tehnični kapital	17	• indeks industrijske proizvodnje/delež investiranja in investicijskega blaga;	9.1
javno-zasebno partnerstvo	20	• prisotnost podjetniških pobud;	9.8
javno-javno partnerstvo	21	• število partnerjev, vključenih v razvojne projekte,	10.1
		• razmerje med javnim investiranjem in tekočimi odhodki;	10.2
e-uprava	22	• delež ustanov z interaktivno spletno storitvijo;	10.3

razvojni dejavnik	koda razvojnega dejavnika	kazalnik	koda kazalnika
socialni kapital	23	<ul style="list-style-type: none"> • delež prebivalcev v starosti od 25 do 64 let z dokončano višjo, visoko ali univerzitetno izobrazbo, • delež prebivalcev v starosti od 18 do 24 let, ki niso dokončali srednje šole, • število medregijskih programov sodelovanja, • število mladinskih organizacij ali skupin na 10.000 prebivalcev, • spremembe letne porabe za zdravstveno varstvo; 	10.4 10.5 10.6 10.7 10.8
naravni kapital	8	<ul style="list-style-type: none"> • spremembe podeželske rabe zemljišč, • delež zavarovanih območij; 	3.2 11.1
kulturna dediščina	25	<ul style="list-style-type: none"> • število objektov kulturne dediščine z upravljavskimi načrti ali načrti rabe; 	11.3
intenzivnost turizma	23	<ul style="list-style-type: none"> • intenzivnost turizma. 	11.4

Kazalniki so bili ovrednoteni z vidika vsebinske in metodološke povezanosti ter možnosti njihove rabe za analizo več razvojnih dejavnikov (Zorn, Repolusk in Razpotnik Visković 2012):

- ocena pomena posameznih kazalnikov za več kot zgolj temeljni razvojni dejavnik, kamor glede na svojo vsebino spada po metodologiji (Salemi s sodelavci 2012); kazalnik je namreč lahko pomemben za več kot le en razvojni dejavnik;
- ocena medsebojne povezanosti razvojnih dejavnikov glede na razširjen izbor kazalnikov;
- matrična povezanost med kazalniki glede na dopolnjujočo vsebino za razlago istih razvojnih dejavnikov in
- opredelitev skupin sorodnih kazalnikov.

Vrednotenje je potekalo na podlagi ekspertne analize razvojnih dejavnikov. Ekspertno ocenjevanje vloge posameznih kazalnikov za več kot en razvojni dejavnik in s tem posredno za povezanost med kazalniki samimi je izhajalo iz naslednjih metodoloških izhodišč:

- podobnost ali neposredna povezanost v izračunu kazalnikov;
- alternativna vsebina za razvojni dejavnik, ki ga ponuja uporaba sorodnega kazalnika;
- raba istih kazalnikov med vsebinsko sorodnimi razvojnimi dejavniki;
- bolj funkcionalna in večplastna raba kazalnikov;
- ocena prostorske razpoložljivosti podatkov za izračun kazalnika;
- raba OTREMED ali vsebinsko sorodnih kazalnikov v sorodnih evropskih projektih;
- poudarjena raba kazalnikov, ki jih uporabljajo druge ustanove, na primer EUROSTAT ali OZN, na primer: delež prebivalcev v starosti od 25 do 64 let z dokončano višjo, visoko ali univerzitetno izobrazbo, delež prebivalcev v starosti od 18 do 24 let, ki niso dokončali srednje šole, število kaznivih dejanj na 10.000 prebivalcev, Ginijev koeficient socialne neenakosti, gostota prometnega omrežja, delež energije v primarni energetski potrošnji, proizvedene z obnovljivimi viri.

Pri ekspertnem ocenjevanju smo se naslonili tudi na številne vire, kot so poročila projektov, študije in znanstveni članki. Na področjih 'kakovost življenja' ter 'upravljanje prostora in revitalizacija urbanega sistema' smo se oprli na rezultate projektov ESPON 1.1.4 (The Spatial Effects of Demographic Trends and Migration 2002), ESPON 1.1.2 (Urban-rural relations in Europe 2005), ESPON 1.3.1 (The Spatial Effects and Management of Natural ... 2006), ESPON 2.4.2 (Integrated Analysis of Transnational ... 2006), ESPON 3.1 (Integrated Tools for European Spatial ... 2005) in na *Fifth report on Economic, Social and Territorial Cohesion: Investing in Europe's future* (2010).

Na področju 'raziskave in razvoj' smo se naslonili na rezultate projekta EDORA (European Development Opportunities for Rural Areas 2011) iz programa ESPON.

Ekspertno oceno vloge posameznih kazalnikov pri opisovanju razvojnih dejavnikov na področju 'dostop do informacijske in komunikacijske tehnologije' smo izdelali tudi s pomočjo poročil, ki so nastala v okviru dveh projektov ESPON programa: SIESTA (Spatial Indicators for a Europe ... 2011) in INTERCO (Indicators of Territorial Cohesion ... 2011).

Na področju 'trajnostni razvoj regionalnih ekonomskih virov' smo se poleg rezultatov omenjenega projekta INTERCO navezali še na študijo OECD (Schreyer 2002).

Povezanost med OTREMED razvojnimi dejavniki: Povečano število kazalnikov za posamezne dejavnike poveže razvojne dejavnike med seboj na podlagi rabe istih kazalnikov (preglednica 5, slika 18). Močne povezave so značilne za skupine vsebinsko med seboj povezanih razvojnih dejavnikov, na primer:

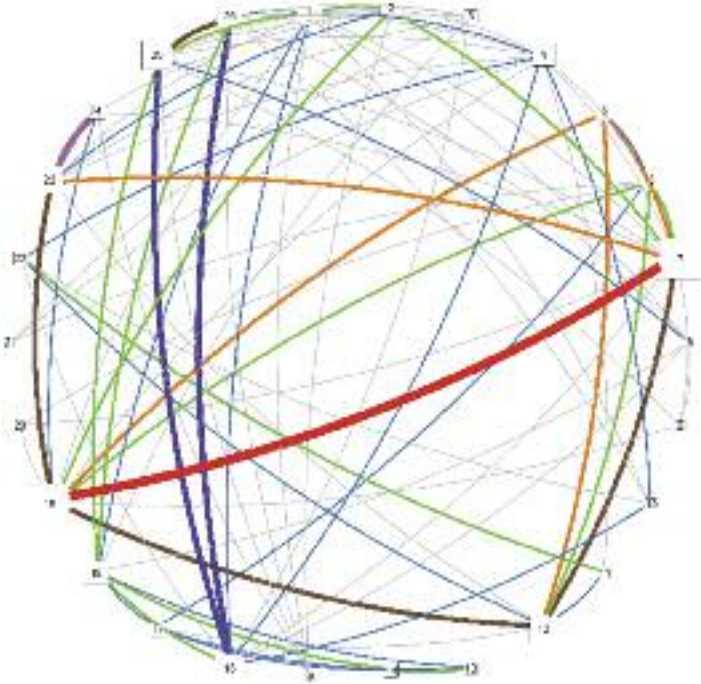
- človeški kapital–trg dela–kakovost življenja/družbena izključenost–socialni kapital–demografski trendi–trendi urbanizacije in rabe zemljišč;
- kulturni kapital–kulturna dediščina–intenzivnost turizma;
- integriran raziskovalni sistem–človeški kapital–tehnične in tehnološke inovacije–trg dela;
- diverzifikacija energetskih virov–zelena ekonomija–obnovljivi viri energije.

Preglednica 5: Povezanost med OTREMED razvojnimi dejavniki glede na število skupnih kazalnikov (Zorn, Repolusk in Razpotnik Visković 2012; predstavljene so le močnejše povezave – glej sliko 18).

razvojni dejavnik 1 (koda na sliki 18)	razvojni dejavnik 2 (koda na sliki 18)	število skupnih kazalnikov
človeški kapital (7)	trg dela (19)	11
kakovost življenja/ družbena izključenost (24)	socialni kapital (23)	7
kulturni kapital (16)	kulturna dediščina (25)	6
kulturni kapital (16)	intenzivnost turizma (26)	6
kulturna dediščina (25)	intenzivnost turizma (26)	5
človeški kapital (7)	tehnične in tehnološke inovacije (12)	5
trg dela (19)	socialni kapital (23)	5
trg dela (19)	tehnične in tehnološke inovacije (12)	5
človeški kapital (7)	integriran raziskovalni sistem (5)	4
človeški kapital (7)	socialni kapital (23)	4
integriran raziskovalni sistem (5)	trg dela (19)	4
integriran raziskovalni sistem (5)	tehnične in tehnološke inovacije (12)	4
diverzifikacija energetskih virov (14)	zelena ekonomija (13)	3
kulturni kapital (16)	obnovljivi viri energije (18)	3
kulturna dediščina (25)	obnovljivi viri energije (18)	3
kulturna dediščina (25)	trendi urbanizacije in rabe zemljišč (1)	3
demografski trendi (2)	človeški kapital (7)	3
demografski trendi (2)	trg dela (19)	3
demografski trendi (2)	trendi urbanizacije in rabe zemljišč (1)	3
e-uprava (22)	hitre komunikacijske povezave (11)	3
diverzifikacija energetskih virov (14)	obnovljivi viri energije (18)	3
človeški kapital (7)	zasebno in javno investiranje (6)	3
trg dela (19)	zasebno in javno investiranje (6)	3
zasebno in javno investiranje (6)	tehnične in tehnološke inovacije (12)	3
obnovljivi viri energije (18)	intenzivnost turizma (26)	3

Slika 18: Povezanost med razvojnimi dejavniki OTREMED (za njihove kode glej preglednico 5) glede na število skupnih kazalnikov. ►

Slika 19: Povezanost med OTREMED kazalniki (za njihove kode glej preglednico 4) glede na pogostost opisovanja istega razvojnega dejavnika. ► str. 58

število skupnih OTREMED kazalnikov

 — koda razvojnega dejavnika

skupno število OTREMED kazalnikov, ki pripadajo posameznemu razvojnemu dejavniku

Avtor prikaza: Jaka Ortar

© Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Preglednica 6: Povezanost med OTREMED kazalniki glede na pogostost opisovanja istega razvojnega dejavnika (Zorn, Repolusk in Razpotnik Viskovič 2012; predstavljene so le močnejše povezave – glej sliko 19).

koda kazalnika 1	kazalnik 1	koda kazalnika 2	kazalnik 2	pogostost opisovanja istega razvojnega dejavnika
2.2	delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v javnih ustanovah	2.3	delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v podjetjih	5
11.1	delež zavarovanih območij	11.2	delež zavarovanih območij s potrjenim upravljaljskim načrtom od vseh zavarovanih območij	5
2.1	število zaposlenih v raziskavah in razvoju	2.2	delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v javnih ustanovah	4
2.1	število zaposlenih v raziskavah in razvoju	2.3	delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v podjetjih	4
2.2	delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v javnih ustanovah	2.4	število raziskovalcev na 1000 zaposlenih	4
2.3	delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v podjetjih	2.4	število raziskovalcev na 1000 zaposlenih	4
1.6	spremenjanje števila prebivalcev	9.7	spremenbe števila zaposlenih	4

koda kazalnika 1	kazalnik 1	koda kazalnika 2	kazalnik 2	pogostost opisovanja istega razvojnega dejavnika
2.1	število zaposlenih v raziskavah in razvoju	2.4	število raziskovalcev na 1000 zaposlenih	4
6.2	delež energije v primarni energetski potrošnji, proizvedene z obnovljivimi viri	9.5	proizvodnja energije iz obnovljivih virov – MW/leto	4
11.1	delež zavarovanih območij	11.3	število objektov kulturne dediščine z upravljavskimi načrti ali načrti rabe	4
11.2	delež zavarovanih območij s potrjenim upravljavskim načrtom od vseh zavarovanih območij	11.3	število objektov kulturne dediščine z upravljavskimi načrti ali načrti rabe	4
2.2	delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v javnih ustanovah	9.6	delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo	3
2.3	delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v podjetjih	9.6	delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo	3
1.6	spreminjanje števila prebivalcev	9.6	delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo	3
2.1	število zaposlenih v raziskavah in razvoju	9.6	delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo	3
2.4	število raziskovalcev na 1000 zaposlenih	9.6	delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo	3

koda kazalnika 1	kazalnik 1	koda kazalnika 2	kazalnik 2	pogostost opisovanja istega razvojnega dejavnika
9.6	delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo	9.7	spremembe števila zaposlenih	3
9.6	delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo	10.4	delež prebivalcev v starosti od 25 do 64 let z dokončano višjo, visoko ali univerzitetno izobrazbo	3
2.2	delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v javnih ustanovah	9.8	prisotnost podjetniških pobud	3
2.3	delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v podjetjih	9.8	prisotnost podjetniških pobud	3
1.2	indeks obrata števila potencialno aktivnih prebivalcev	1.6	spreminjanje števila prebivalcev	3
1.2	indeks obrata števila potencialno aktivnih prebivalcev	9.7	spremembe števila zaposlenih	3
1.6	spreminjanje števila prebivalcev	10.4	delež prebivalcev v starosti od 25 do 64 let z dokončano višjo, visoko ali univerzitetno izobrazbo	3
5.1	delež gospodinjstev s širokopasovnim internetnim dostopom	5.2	spremembe števila podjetij, ki uporabljajo širokopasovno internetno povezavo	3

Povezave v preglednici 5 kažejo, da uporabljene razvojni dejavniki in kazalniki razmeroma dobro pokrivajo večino od petih poglobitvenih ciljev iz strategije Evrope 2020 (medmrežje 11), ki smo jih našli v podpoglavju 3.3; delna izjema je le energetska-okoljski paket ciljev.

Povezanost med kazalniki: Povezanost kazalnikov predstavljamo kot frekvenco skupnega pojavljanja za razlago istega razvojnega dejavnika. Frekvence so prikazane v preglednici 6 in na sliki 19. Sopotjavljanja so oprta na vsebinsko in metodološko sorodnost tako kazalnikov kot njihovih bazičnih razvojnih dejavnikov. Vsebinska povezanost razvojnih dejavnikov dejansko množi število povezav med kazalniki, njihova vsebinska izoliranost pa povzroča nizko ali celo podcenjeno pojavnost posameznih kazalnikov.

Preglednica 6 in slika 19 predstavljata frekvence kvalitativne ocene povezanosti kazalnikov. Kazalniki, ki razlagajo večje število istih razvojnih dejavnikov, so tako kompleksno področje analize in ocene stanja za določeno vsebino. V medsebojnem prepletanju dosegajo najvišje frekvence kazalniki spreminjanje števila prebivalcev, spremembe števila zaposlenih, delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo, delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v javnih ustanovah, delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v podjetjih, delež prebivalcev v starosti od 25 do 64 let z dokončano višjo, visoko ali univerzitetno izobrazbo, število zaposlenih v raziskavah in razvoju ter število raziskovalcev na 1000 zaposlenih.

Našteti kazalniki kažejo visoko stopnjo povezanosti predvsem na področjih raziskav in razvoja, izobraževanja in učinkovitega trga dela.

Nekateri drugi kazalniki kažejo večjo razpršenost – povezani so z večjim številom kazalnikov, a z nižjimi frekvencami. Mednje lahko uvrstimo urbani razrast (*urban sprawl*), število kulturnih delavcev na 1000 zaposlenih, časovno oddaljenost od temeljnih storitev ter delež prebivalcev v starosti od 18 do 24 let, ki niso dokončali srednje šole.

Med kazalniki z nižjo frekvenco so pogosti tisti, ki so na prostorskih ravneh, nižjih od državne, težko izračunljivi, kazalniki, ki vrednotijo naravne značilnosti prostora in tisti, ki se dotikajo globalne dejavnosti ter sodelovanja v domačih in mednarodnih projektih.

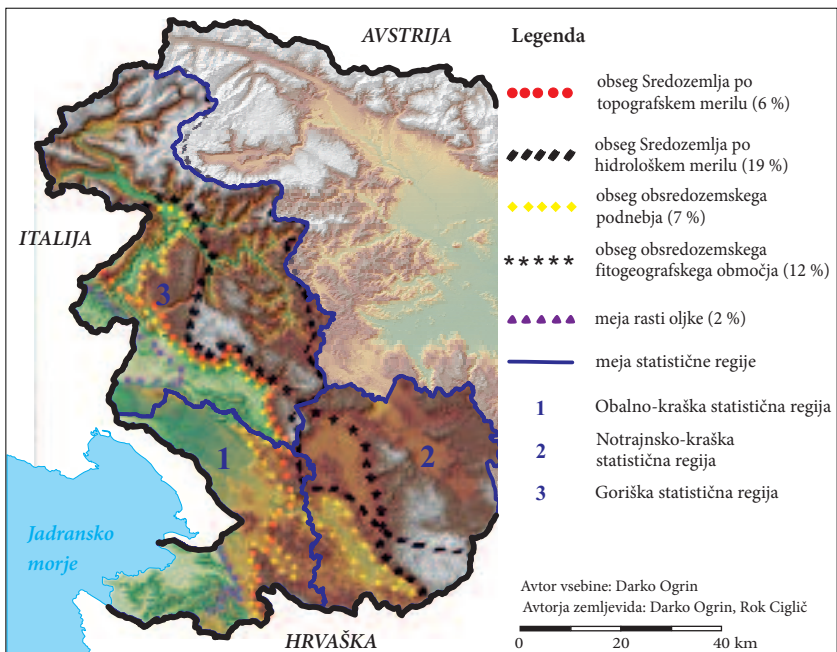
Posamični kazalniki pa so med seboj še bolj tesno prepleteni, bodisi zaradi medsebojne pogojenosti pri izračunu bodisi zaradi povezanosti z istimi statističnimi spremenljivkami v podatkovnih virih oziroma metodološke in vsebinske prepletenosti.

4 Vrednotenje prostorskega razvoja Sredozemlja na primeru Slovenije

4.1 Slovensko Sredozemlje

Nekaj naravnogeografskih značilnosti: Program Mediteran vključuje celotno ozemlje Slovenije, a smo zaradi velikih naravnogeografskih razlik v državi za podrobno preučitev nekaterih značilnosti sredozemske Slovenije izbrali tri najbolj zahodne statistične regije: Obalno-kraško, Notranjsko-kraško in Goriško. Odločitev zanje je podkrepljena z naravnogeografskimi razmejitvami sredozemske Slovenije po Stautu, Kovačiču in Ogrinu (2007) (slika 20).

Čeprav obravnavano območje obsega tudi alpsko visokogorje, tega zaradi bistvenih razlik od sredozemskih značilnosti obravnavamo zgolj postransko. V ospredju so namreč območja, kjer sredozemske značilnosti (predvsem podnebne) prevladujejo.

Slika 20: Obseg izbranih naravnogeografskih opredelitev Sredozemlja v Sloveniji (Staut, Kovačič in Ogrin 2007, 109). Obravnavane statistične regije obsegajo slabo četrtino ozemlja Slovenije (odstotki v legendi pomenijo delež glede na celotno slovensko ozemlje).

Po Gamsu (1992) s pojmom sredozemska Slovenija označujemo pokrajine zahodne Slovenije, ki se od ostalih delov države razlikujejo predvsem podnebno, z izotermo najhladnejšega meseca pri 0 °C, skupna pa jim je predvsem izrazita navezanost na morje. V našem primeru se tega nismo povsem držali, saj znotraj izbranih statističnih regij nekatera območja ne ustrezajo tem merilom.

Razvoj reliefa sovpada z razvojem, ki smo ga opisali v podpoglavju 3.1. Večji del območja pripada Dinarskemu orografskemu sistemu z značilno (tako imenovano dinarsko) slemenitvijo od severozahoda proti jugovzhodu (Placer 2005). Več kilometrov debela apnenčasta in dolomitna kamninska podlaga se je v mezozoiku odložila na obsežni dinarski karbonatni platformi. V terciarju je območje prekrival rob globokega morja, v katerem so se izmenično odlagali različni sedimenti (Placer s sodelavci 2004). Litološka dvojnost se kaže v morfostrukturni podobi pokrajine, kjer se

Slika 21: Ob poplavih septembra 2010 so reke iz flišnega zaledja v Tržaški zaliv prinesle veliko erodiranega gradiva (21. 9. 2010; © NASA Landsat TM5).

menjavajo karbonati in flišne kamnine. V severnem delu sredozemske Slovenije dinarska slemenitev prehaja v alpsko, ki poteka v smeri zahod–vzhod, medtem ko litološko še vedno pripada mezozojskim karbonatnim kamninam (Pleničar, Polšak in Šikić 1969).

Slovensko morje je del Tržaškega zaliva v severnem delu Jadranskega morja, ki je hkrati najbolj severni del Sredozemskega morja. V severni del jadranskega morja se izliva nekaj večjih vodotokov, med katerimi izstopajo Pad, Brenta, Piava, Taljament in Soča. Z gradivom, ki ga prinašajo iz alpskih dolin, ga zasipavajo, zato je morje v tem delu plitvo, ob obalah pa so oblikovane rečne delte in lagune. Ob slovenski obali se v morje izliva Dragonja in Rižana, nekoliko severneje, v Italiji, pa se v Tržaški zaliv izliva še Osapska reka in Glinščica. Vse prinašajo velike količine gradiva iz flišnega zaledja in z njim polnijo Tržaški zaliv (slika 21) (Zorn 2008).

Najgloblji točki v slovenskem morju sta pri Piranu (–37 m) in Savudrijskem rtiču (–36 m), njegova povprečna globina pa je zgolj med 20 in 30 m (Furlanič 1962). Posledično so temperaturne amplitude morja velike, kar je značilno za manjša, plitva in zaprta morja (Ercegović 1949). Morje se ohlaja od septembra do februarja, ko doseže minimalne povprečne vrednosti (8 °C), segreva pa se od marca do avgusta, ko v povprečju doseže najvišjo temperaturo (24 °C) (Bernet 1990). Ob vdorih hladnega zraka nad severni Jadran se morje lahko ohladi pod ledišče in zlasti ob rečnih izlivih tudi zamrzne (Duplančič 1959). Najvišja do zdaj izmerjena temperatura slovenskega morja je bila 30,4 °C; izmerili so jo 17. julija 2010 (Petelin in Čermelj 2010).

Naravnogeografske značilnosti sredozemske Slovenije so ob litoloških in tektonskih značilnostih zaznamovane zlasti z bližino Jadranskega morja in vplivom sredozemskega podnebja.

Kljub milim zimam in visokim poletnim temperaturam pa podnebje ni tipično sredozemsko, ampak zmerno sredozemsko ali submediteransko (Köppen in Geiger 1936), saj se od pravega sredozemskega podnebja razlikuje po drugačni letni razporeditvi padavin (Gams 1972). Srednja letna temperatura, z izjemo višjih leg in severnega, goratega dela območja, presega 10 °C. Najtoplejši mesec je junij (nad 20 °C), najhladnejši pa januar (med 0 in 3 °C) (Hočevvar in Petkovšek 1988; Gams 1990). Povprečna letna višina padavin ob morju je 1000 mm, bolj v notranjosti pa okrog 1500 mm. Na stiku nižjega dela pokrajine z višjimi kraškimi planotami ter Alpami letna višina padavin presega 2000 mm in na Kaninu doseže skoraj 4000 mm. Zaradi vplivov sredozemskih ciklonov je padavinski višek jeseni; sekundarni je pod vplivom zahodnih vetrov spomladi. Najmanj padavin je od začetka leta do maja ter julija (Repolusk 1996). Kljub sorazmerno veliki količini padavin se v poletnem času pogosto pojavljata suša in fiziološka suša (z izjemo najsevernejših delov območja). Razlogi so v za rastje manj ustrezni obliki padavin, ki večinoma padejo kot nalivi, ter veliki evapotranspiraciji. Še posebej izpostavljeno je obalno območje, kjer hitrost površinskega odtekanja padavinske vode še dodatno pospešujeta visoka stopnja pozidanosti in reguliranost vodotokov (Ostrowski 2000).

Podnebne značilnosti in razlike znotraj pokrajine so predvsem posledica različne oddaljenosti od morja, nadmorske višine in ekspozicije (Repolusk 1996). Najnižje dnevne temperature v zimskem obdobju ob morju blaži vpliv sorazmerno tople vode, v poletnem času pa so dnevni viški nižji, ker morje ohlaja ozračje. Od morja bolj oddaljena območja imajo večji razpon kolebanja temperaturnih ekstremov. Z nadmorsko višino se povprečne temperature znižujejo, količina padavin pa povečuje. Razlike v relativni višini in osončenosti pomembno vplivajo na oblikovanje tako imenovanega termalnega pasu, ki obsega zlasti gričevnata območja in je intenzivno izrabljen za vinogradništvo ter sadjarstvo.

Pedološki procesi v pokrajini so odvisni od litoloških in geomorfnihih značilnosti ter antropogenih vplivov. Na apnencih in dolomitih so razvite rdečkaste rendzine in rjava pokarbonatna prst, ki so plitve, sušne in dobro rodovitne, a je zaradi svojih morfoloških značilnosti kraškega površja preperinski pokrov nesklenjen, zato so prsti primernejše za ekstenzivno kmetijsko rabo in trajne nasade, manj pa za poljedelstvo (Lovrenčak 1990). Na fliših so se večinoma razvili regosoli, karbonatna rendzina, evtrična rjava prst, ponekod pa izprane ali pseudooglejene prsti (Stepančič s sodelavci 1984). Zaradi intenzivnih erozijskih procesov na flišu je pedogeneza pogo-

MATIJA ZORN

Slika 22: Kulturne terase pod vasjo Padna v slovenski Istri.

sto prekinjena, s čimer se prsti venomer pomlajujejo (Stepančič 1974). Za kmetijstvo primernih prsti je malo, zato je pritisk nanje velik, zlasti na evtrično rjavo prst. Med večstoletno do večtisočletno kulturno rabo prostora je človek ustvaril antropogeno rigolano prst, na kateri je oblikovana večina kulturnih teras (slika 22) (Lovrenčak 1990).

Vpliv Sredozemlja je viden predvsem v rabi zemljišč (z izjemo visokogorja), ki se od ostalih pokrajin Slovenije značilno razlikuje po naravnih in kulturnih rastlinskih vrstah ter dolžini vegetacijske dobe (Lovrenčak 2003). Naravna vegetacija je gozd, ki pokriva dobro polovico površja. Značilne drevesne vrste v južnem delu pokrajine so hrast puhavec, črni gaber, beli gaber in graden, v njenem severnem delu začne prevladovati bukev. Rastlinstvo ni pravo sredozemsko, ampak se uvršča v listopadno, submediteransko. Se pa od ostalih slovenskih pokrajin razlikuje po številnih vrstah dreves, grmov in zelišč, ki uspevajo zgolj v tem delu države: črnika, mirta, ruj itd. (Zupančič in Wraber 1989). Naravni sestoji gozda so precej spremenjeni z antropogenimi vrstami. Najbolj razširjena takšna vrsta je črni bor, s katerim so pogozdovali ogleli Kras (Repolusk 1996; Kladnik 2011). Med kulturnimi rastlinami so pogoste trte, oljke, smokve (slika 23) ter raznovrstno drugo zgodnje sadje in zelenjava (češ-

MAJA PODGORNIK

Slika 23: Za obalni del obravnavanih regij so med kulturnimi rastlinami značilne smokve.

nje, breskve, marelice, melone, lubenice, paradižnik, kumare, šparglji, grah, česen itd.). V gorah Goriške in Notranjsko-kraške regije so do gozdne meje ob bukvih pogosti iglavci, nad njo pa rušje in širokolistno vrbo postopno zamenjajo trave in lišaji.

Litološke in podnebne značilnosti vplivajo neposredno na morfološke in hidrološke značilnosti ter intenzivnost geomorfni procesov. Na apnencih in dolomitih, ki gradijo približno polovico območja, je razvit kraški relief (slika 24) s podzemnim odtekanjem padavinske vode. Ostala območja so v glavnem iz fliša, na katerem se je razvil rečno-denudacijski relief (slika 25). Kraški so predvsem ravniki in planote z razvitimi značilnimi površinskimi kraškimi oblikami (Mihevc 2007a, 2007b in 2010) in podzemnimi jamami (Mihevc 2001; Zupan Hajna s sodelavci 2008). Padavinska voda odteka skozi kraške kamnine navpično do gladine podzemne vode, kjer se pomeša z vodo stalno zalite hidrografske cone v krasu. V flišnih kamninah so oblikovana predvsem gričevja ter nekatere doline (na primer Vipavska) in Pivška kotlina. Območja so razrezana z gosto mrežo erozijskih jarkov in grap (Zorn 2007 in 2008), po katerih padavinska voda odteka proti morju ali v kras. Ker se kraški in nekraški relief izmenjujeta, so za območje posebej značilne kontaktne reliefne oblike. Kadar vodni tokovi iz nekrasa pritečejo na kras, kmalu poniknejo, pri temu pa oblikujejo slepe doline (Mihevc 1994) ali vršaje (Stepišnik s sodelavci 2007). Kadar podzemni tokovi dosežejo nekraške kamnine, se ob njih dvignejo in izvirajo v različnih tipih kraških izvirov (Plut 2000). Zaradi svojih litoloških, podnebnih in geomorfoloških značilnosti so prav površinski in podzemni vodni viri ključna strateška dobrina sredozemske Slovenije.

Nekaj družbenogeografskih značilnosti: Preučevano območje obsega tri statistične regije (Goriška, Notranjsko-kraška in Obalno-kraška), enajst upravnih enot (Ajdovščina, Cerknica, Idrija, Ilirska Bistrica, Izola, Koper, Nova Gorica, Piran, Postojna, Sežana in Tolmin) in 26 občin (Ajdovščina, Bloke, Bovec, Brda, Cerknica, Cerkno, Divača, Hrpelje - Kozina, Idrija, Ilirska Bistrica, Izola, Kanal, Kobarid, Komen, Koper, Loška dolina, Miren - Kostanjevica, Nova Gorica, Piran, Pivka, Postojna, Renče - Vogrsko, Sežana, Šempeter - Vrtojba, Tolmin in Vipava).

Obravnavano območje je večje od tistega, ki ga običajno razumemo kot sredozemsko Slovenijo – na vzhodu obsega še velik del podolij in planot dinarskega sveta, na severu pa sega v predalpsko hribovje in alpski svet. Zajema skoraj celotno obmejno območje z Republiko Italijo. V severnem delu je meja proti slovenskim regijam v notranjosti enaka poteku nekdanje rapalske meje, ki je po prvi svetovni »odrezala« zahodno slovensko narodnostno ozemlje od matice. Na jugu sega nekoliko bolj proti vzhodu in zajema še območje upravne enote Cerknica.

Družbeni in prostorski razvoj območja sta že v zgodovini opredeljevala predvsem dva dejavnika: lega ob morju ali v njegovem neposrednem zaledju ter prometni položaj ob križišču poti, ki so srednjo in vzhodno Evropo prek severne Italije povezovala s pokrajinami zahodnega Sredozemlja ter geopolitično strateških poti smeri srednja

MARIJAN GARBAJS

IGOR MAHER

Sliki 24 in 25: Litološka dvojnost med karbonatnimi kamninami in flišem se kaže v razvoju kraškega reliefa na eni strani (zgoraj – ravnin Krasa z udornicami okrog Škocjana) in rečno-denudacijskega reliefa na drugi (spodaj – Goriška brda).

MATEVŽ LENARČIČ

Slika 26: Po drugi svetovni vojni se je z oblikovanjem nove državne meje med Italijo in Jugoslavijo začelo razvijati koprsko pristanišče, ki je za širše zaledje prevzelo vlogo tržaškega pristanišča.

Evropa–Balkan–Bližnji vzhod. Obmorskost območja se je, predvsem s kulturnega vidika, okrepila že v antičnem obdobju z vključitvijo v rimsko državo. Na prelomu med starim in novim vekom je bilo območje jugozahodne Slovenije eden najgosteje poseljenih delov slovenskega ozemlja. Po antičnem obdobju se je pričel uveljavljati sistem fevdalnih upravno-političnih enot srednjeevropskega in zahodnoevropskega tipa. V visokem srednjem veku so za ozemlja tekmovala številne fevdalne rodbine in cerkev, zlasti Habsburžani, Celjski grofje in oglejski patriarhi. Na območju slovenske Istre se je zgodaj začel krepiti vpliv Beneške republike. Sredi 16. stoletja je zahodni del Istre postal beneški in tako je ostalo vse do konca Beneške republike leta 1797. Med območji s habsburško in beneško nadoblastjo so v poselitvi, obliki naselij in vlogi mest v odnosu do podeželske okolice nastale precejšnje razlike (Žabkar 1998).

Prometno vlogo območja je poleg križiščne lege utrjevala tudi okoliščina, da se v Tržaškem zalivu Sredozemsko morje najbolj približa srednji Evropi. Zato se je v času habsburške oblasti tržaško pristanišče hitro razvijalo, še posebej po letu 1857, ko je bila dokončana Južna železnica. Po drugi svetovni vojni in novi razmejitvi je vlogo tržaškega pristanišča za slovensko in deloma tudi širše zaledje prevzel Koper (slika 26). Po letu 1990 se je prometna vloga območja okrepila tudi s povezavo slovenskega avtocestnega omrežja z italijanskim in avstrijskim.

MARJAN GARBAJS

Slika 27: Gručasto naselje Vipavski Križ v Vipavski dolini.

Različna politična, gospodarska in socialna zgodovina, predvsem pa različne naravne razmere so izoblikovale različne naselbinske tipe, ki se najbolj odražajo v morfologiji podeželskih naselij. Na večini območja prevladujejo gručasta naselja. Primorski tip gručastega naselja je razširjen v slovenski Istri, večjem delu Vipavske doline (slika 27) in Goriških brdih. Stavbe se držijo ena druge in so enako usmerjene. Prometno omrežje je razvejeno, omejujejo ga stavbni gručasti otoki. Z urbanizacijo številna naselja v zaledju obalnih mest slovenske Istre izgubljajo svoje značilnosti. Gručasta naselja kraškega tipa na Krasu in Podgorskem krasu so naseljem iz prejšnje skupine sicer podobna, le da stavbe niso enako usmerjene, prometno omrežje pa je še bolj razvejeno. Gručasta naselja osrednjeslovenskega tipa so značilna za Brkine, južni del spodnje Vipavske doline in cerkniški del Notranjskega podolja. Gručasto združena poslopja so nameščena vzdolž jasne osnovne ceste, prometno omrežje znotraj naselja ni tako gosto kot pri prejšnjih dveh tipih. V Pivki ter zgornjem in srednjem Posočju prevladujejo naselja alpskega tipa, ki so prav tako gručasta, posamič stojče stavbe pa so različno usmerjene. Mreža prometnic v naselju je gosta, glavna cesta je slabo izražena (Drozg 1995).

V Idrijskem, Cerkljanskem in Tolminskem hribovju prevladuje tip poselitve s samotnimi kmetijami in gručastimi zaselki alpskega tipa. Poseben tip razložene poselitve

Preglednica 7: Temeljne značilnosti poselitve v sredozemski Sloveniji (medmrežje 3 in 4).

	število prebivalcev leta 2011	število naselij leta 2011	površina v km ²	gostota poselitve (število prebivalcev na km ²)	delež prebivalcev v naseljih z do 200 prebivalci (%)	delež prebivalcev v naseljih z več kot 2000 prebivalci (%)
Goriška regija	119.163	397	2325	51	18,3	32,9
Notranjsko-kraška regija	52.419	264	1456	36	24,4	37,8
Obalno-kraška regija	111.055	294	1044	106	14,7	55,8
sredozemska Slovenija	282.637	955	4825	59	18,1	42,4
SLOVENIJA	2.052.496	6030	20.273	101	17,0	47,7
druge slovenske regije	1.769.859	5075	15.448	115	16,8	48,6

je nastal v zaledju istrskih mest. Razloženo stoječe zgradbe, v katerih so nekdaj v času kmetijskih del začasno živeli sicer v mestu živeči »paolani« (Titl 1965), so se predvsem po drugi svetovni vojni spremenile v stalno naseljene stanovanjske hiše. Zaradi širjenja strnjenih urbanih jeder mestnih naselij ta tip poselitve postopoma izginja.

Temeljne demografske značilnosti poselitve so prikazane v preglednici 7. V nekaterih značilnostih se sredozemska Slovenija razlikuje od preostalih slovenskih regij, še večje pa so razlike znotraj obravnavanega območja, pa tudi znotraj posameznih regij in občin.

Sredozemska Slovenija zavzema slabo petino površine Slovenije. Gustota poselitve je majhna, med posameznimi območji pa so precejšnje razlike. Najredkeje poseljeni so gorati in hriboviti predeli Goriške regije ter zakrasele dinarske planote Notranjsko-kraške regije. Najgosteje naseljena so strnjena urbanizirana in suburbana območja obalnih mest in Nove Gorice z okolico. Ostala mestna naselja so manjša in imajo manj kot 10.000 prebivalcev. Za Goriška brda, Vipavsko dolino in zahodni del Koprskih brd je značilna velika agrarna gostota prebivalstva. V večjem delu obravnavanega območja prevladujejo majhna podeželska naselja, delež prebivalcev, ki živijo v naseljih z manj kot 200 prebivalci, je nekaj nad slovenskim povprečjem. Drobnonaselbinska poselitve je najbolj zastopana v Notranjsko-kraški regiji, predvsem zaradi velikega števila majhnih naselij v Brkinih, na Blokah in Menišiji ter v zahodnem delu Krimskega hribovja. V Obalno-kraški regiji je delež prebivalcev v majhnih naseljih manjši kot v celotni Sloveniji, vseeno pa je, podobno kot v Notranjsko-kraški regiji, naselij z manj kot 200 prebivalci okrog 80 % od vseh naselij. Večja podeželska naselja so značilna samo za dno Vipavske doline. Množica majhnih podeželskih naselij je tudi posledica močnega odseljevanja in demografskega odmiranja v zadnjih sto letih (Savnik 1968 in 1971; Klemenčič 1972).

Delež prebivalcev, ki živijo v mestnih naseljih z več kot 2000 prebivalci je, razen v Obalno-kraški regiji, manjši kot v večini ostalih slovenskih regij. Razen obalnih mest in Nove Gorice je močnejši gospodarski razvoj druga mesta obšel, ostala so lokalna središča, ki v zadnjih dvajsetih letih tudi prebivalstveno stagnirajo. Opaznejša suburbanizacija podeželja je večje število naselij zajela le v zaledjih Kopra in Nove Gorice (Ravbar 1992 in 2004).

V sredozemski Sloveniji je leta 2011 živelo 281.834 prebivalcev ali 13,7 % od vsega slovenskega prebivalstva. V času prvega sodobnega avstrijskega popisa prebivalstva leta 1869 je bil ta delež precej večji (21 %). Prebivalstvo sredozemske Slovenije je naraščalo le do prve svetovne vojne, ko je doseglo vrednost okrog 275.000 oseb. Od takrat pa vse do sredine petdesetih let 20. stoletja se je zmanjševalo, tako da je bilo leta 1953 le še 226.347 oseb. Po tem popisnem letu število prebivalcev ponovno narašča, a počasneje kot v celotni državi. V zadnjem desetletju zaradi selitev prebivalstvo narašča le v Obalno-kraški regiji, v Goriški in Notranjsko-kraški pa stagnira (Savnik 1968 in 1971; Šircelj 1998; medmrežje 4; popisi prebivalstva 1981, 1991 in 2002). Prebivals-

tvo je po prvi svetovni vojni nazadovalo zaradi posledic prve svetovne vojne (Svoljšak 1998) ter posledic spremembe državne meje in s tem povezanim odseljivanjem (Klemenčič 1959). Na ponoven upad so vplivale žrtve druge svetovne vojne in odseljivanje; v prvem desetletju po drugi svetovni vojni se je namreč veliko ljudi, predvsem iz Istre, odselilo v Italijo. Že celo stoletje pa traja depopulacija goratih, hribovitih in odmaknjenih kraških predelov Goriške in Notranjsko-kraške regije (Perko 1992).

Ponovna rast števila prebivalcev je bila povezana s priseljevanjem v Istro in v okolico na novo nastajajočega mesta Nova Gorica (Repolusk 1998). Obalno-kraška regija je tudi v zadnjem desetletju poleg Osrednjeslovenske in Gorenjske edina slovenska regija s pozitivnim selitvenim saldrom. Vse tri regije sredozemske Slovenije pa so nad slovenskim povprečjem po številu priseljencev iz tujine, predvsem iz držav nekdanje Jugoslavije. Mesti Koper in Izola spadata med slovenska naselja z največ tujimi državljani (Dolenc s sodelavci 2013).

Naravna rast prebivalstva sredozemske Slovenije je predvsem zaradi nizke rodnosti negativna. Rodnost je bila okrog leta 2000 najnižja v Obalno-kraški regiji, kjer je dosegala komaj polovico vrednosti enostavne reprodukcije prebivalstva (Josipovič 2004; Šircelj 2006). Zaradi tega je prebivalstvo zahodnega dela Slovenije tudi starejše kot sicer v Sloveniji.

MATIJA ZORN

Slika 28: Za sredozemske pokrajine je značilno gojenje oljk.

Tradicionalna sestava gospodarskih dejavnosti je bila v preteklosti povezana predvsem z naravnimi razmerami, saj je bila velika večina prebivalstva kmečkega. V alpskem, predalpskem in planotastem dinarskem svetu sta prevladovala govedoreja in gozdarstvo, v podnebno submediteranskem svetu pa so bili v ospredju gojenje sredozemskih kulturnih rastlin vinske trte, oljke (slika 28), sadja in zelenjave ter poljedelstvo (Kladnik 1998a in 1998b; Repolusk 1998). Razvoj tržaškega pristanišča in Južna železnica sta del kmečkega prebivalstva v južnem delu obravnavanega območja preusmerila v dejavnosti za potrebe luške dejavnosti, prometa in samega mesta Trsta. Omeniti velja oglarstvo, prevoznništvo, drvarjenje ter proizvodnjo sena in ledu (Klemenčič 1959; Titl 1965). Zdaj so kmetijske dejavnosti po številu zaposlenih v ozadju, saj je v kmetijstvu zaposlenih manj kot 3 % delovno aktivnih. Največ delovne sile je zaposlene v storitvah, kar velja še zlasti za Obalno-kraško regijo z okrog 70-odstotnim deležem (Dolenc s sodelavci 2013; Popis prebivalstva 2002). Za celotno sredozemsko Slovenijo je poleg usmeritve v prometne dejavnosti pomemben tudi razvoj zimsko-alpskega, igralniškega in obmorskega turizma.

4.2 Spremljanje in vrednotenje prostorskega in regionalnega razvoja

Povečevanje gospodarske učinkovitosti se v sodobnem svetu razume kot pogoj za ustvarjanje možnosti zadovoljevanja družbenih potreb in kakovosti življenja posameznika (Pogačnik 2000), vendar so možnosti izpolnjevanja teh usmeritev omejene (Režek 2008). Pomembna omejitvena dejavnika sta razpoložljivost in kakovost prostora. Gospodarjenje s prostorom predstavlja vse dejavnosti, povezane s prostorom, tako iz gospodarskega kot okoljskega ali družbenega vidika (Land Administration Guidelines 1996). Pomembno vlogo ima tudi v usmerjanju regionalnega razvoja, saj naj bi težilo k odpravi prostorskih (regionalnih) anomalij (Nared 2003). Na območju Evropske unije je mogoče že nekaj desetletij slediti usmeritvam prostorsko načrtovalske stroke k oblikovanju ter vzpostavitvi sistema za spremljanje stanja in teženj prostorskega razvoja. Njegov temelj so podatki in kazalniki, s katerimi je olajšano razpoznavanje razvojnih teženj, napovedovanje problemov, vrednotenje obstoječih ter oblikovanje novih ukrepov prostorske in regionalne razvojne politike nekega območja. Pri vzpostavljanju sistema kazalnikov prostorskega razvoja težko razlikujemo prostorske probleme od širših, regionalnih razvojnih problemov (Naprudnik 2005). Vsaka razvojna politika in dejavnost, ki pomeni njeno uresničevanje, ima odraz tudi v prostoru, na območju, na katerega se nanaša (Režek 2008).

Metodologija zbiranja in predstavitev kazalnikov za slovensko Sredozemlje: Kazalnike za spremljanje in usmerjanje prostorskega razvoja, ki so bili opredeljeni v okviru projekta OTREMED, lahko razdelimo v dve skupini:

- kazalniki porabe zemljišč oziroma kazalniki prve skupine in
- statistični kazalniki za spremljanje razvojnih dejavnikov oziroma kazalniki druge skupine.

Kazalniki prve skupine omogočajo spremljanje oziroma analizo stanja na področju »porabe zemljišč« (angleško *land consumption*) (Cigale 2002), ugotavljanje časovnih sprememb in njihovo intenzivnost ter primerjavo med posameznimi območji. Temeljijo na podatkih pokrovnosti tal *Corine Land Cover* (v nadaljevanju CLC), ki so bili pridobljeni v okviru programa CORINE (*COoRdinating of INformation on the Environment*). Program za kakovostno zbiranje in usklajevanje podatkov o okolju je leta 1985 sprejela Evropska unija, saj so podatki o pokrovnosti tal v kombinaciji z drugimi tematskimi podatki pomemben vir informacij za kmetijstvo, gozdarstvo, regionalno in prostorsko načrtovanje, inventarizacijo naravnih virov, spremljanje okolja ter sprememb v njem. Podatki CLC zajemajo pokrovnost tal na območju celotne Evropske unije (Eionet v Sloveniji 2013). Prva faza projekta je bila izvedena med letoma 1985 in 1990, druga leta 2000 in tretja leta 2006. Projekt je izvajalo 38 držav s skupno površino 5,8 milijonov km². Pokrovnost tal je bila predstavljena v merilu 1 : 100.000; najmanjša kartirana enota je 25 ha, najmanjša širina podolžnih elementov v pokrajini pa meri 100 m. Takšna natančnost predstavlja še sprejemljivo razmerje med stroški izdelave zemljevidov in stopnjo natančnosti na ravni Evropske unije (Heymann s sodelavci 1994). Pokrovnost tal je v CLC predstavljena na treh hierarhičnih ravneh s skupno 44 kategorijami (preglednica 8). Problematičnosti uporabe tega vira za Slovenijo se dobro zavedamo (glej Gabrovec in Petek 2004), a je bilo skupno izračunavanje kazalnikov na tej podlagi izvedeno za celotno evropsko Sredozemlje (SDIMED 2013), v knjigi pa predstavljamo le rezultate za Slovenijo.

Preglednica 8: Hierarhična razvrstitev kategorij pokrovnosti tal v CLC (Eionet v Sloveniji 2013; medmrežje 14).

---

1 ZGRAJENE POVRŠINE

1.1 URBANE POVRŠINE

1.1.1 Sklenjene urbane površine

1.1.2 Nesklenjene urbane površine

1.2 INDUSTRIJSKE, TRGOVINSKE, TRANSPORTNE POVRŠINE

1.2.1 Industrija, trgovina

1.2.2 Cestno in železniško omrežje in pridružene površine

1.2.3 Pristanišča

1.2.4 Letališča

1.3 RUDNIKI, ODLAGALIŠČA, GRADBIŠČA

1.3.1 Dnevni kopi, kamnolomi

1.3.2 Odlagališča

1.3.3 Gradbišča

1.4 UMETNO OZELENJENE POVRŠINE

1.4.1 Zelene mestne površine

1.4.2 Površine za šport in prosti čas

---

2 KMETIJSKE POVRŠINE

2.1 NJIVSKE POVRŠINE

- 2.1.1 Nenamakane njivske površine
- 2.1.2 Namakane njivske površine
- 2.1.3 Riževa polja

2.2 TRAJNI NASADI

- 2.2.1 Vinogradi
- 2.2.2 Sadovnjaki in nasadi jagodičja
- 2.2.3 Nasadi oljk

2.3 PAŠNIKI

- 2.3.1 Pašniki

2.4 MEŠANE POVRŠINE

- 2.4.1 Trajni nasadi z enoletnimi posevki
  - 2.4.2 Kmetijske površine drobnoposestniške strukture
  - 2.4.3 Pretežno kmetijske površine z večjimi območji naravne vegetacije
  - 2.4.4 Kmetijsko – gozdarske površine
-

3 GOZDNE IN DELOMA OHRANJENE NARAVNE POVRŠINE

3.1 GOZD

- 3.1.1 Listnati gozd
- 3.1.2 Iglasti gozd
- 3.1.3 Mešani gozd

3.2 GRMOVJE IN/ALI ZELIŠČNO RASTLINSTVO

- 3.2.1 Naravni travniki
- 3.2.2 Barja in resave
- 3.2.3 Sklerofilno rastlinstvo
- 3.2.4 Grmičast gozd

3.3 NEPORASLE POVRŠINE Z MALO ALI BREZ VEGETACIJE

- 3.3.1 Plaže, sipine in peščene površine
  - 3.3.2 Golo skalovje
  - 3.3.3 Redko porasle površine
  - 3.3.4 Požarišča
  - 3.3.5 Ledeniki in večni sneg
-

4 MOČVIRNATE POVRŠINE

4.1 CELINSKA MOČVIRJA

- 4.1.1 Celinska barja
- 4.1.2 Šotišča

4.2 OBALNA MOČVIRJA

- 4.2.1 Slana močvirja
  - 4.2.2 Soline
  - 4.2.3 Pas plimovanja
-

5 VODNE POVRŠINE

5.1 CELINSKE VODE

5.1.1 Vodotoki in kanali

5.1.2 Mirujoča voda

5.2 MORJE

5.2.1. Obalne lagune

5.2.2. Rečna ustja

5.2.3. Morje in ocean

Kazalniki, ki so bili opredeljeni v okviru projekta OTREMED (podpoglavje 3.5), so namenjeni spremljanju porabe zemljišč (preglednica 9) kot posledici človekovih aktivnosti v prostoru. Na tem mestu opozarjamo na večpomenskost angleškega izraza *land consumption*, ki lahko pomeni (Environmental Terminology ... 2013):

- porabo zemljišč zaradi pozidave,
  - uporabo zemljišč za kmetijstvo, gozdarstvo ali druge gospodarske dejavnosti,
  - pretirano (iz)rabo zemljišč zaradi kmetijstva ali gozdarstva.
- Kazalniki so izračunani na podlagi podatkov CLC za leta 1990, 2000 in 2006 na ravni LAU 2 (Hernández Guillén, Paya Pina in Arrabal 2013).

Preglednica 9: Kazalniki porabe zemljišč (Hernández Guillén, Paya Pina in Arrabal 2013).

---

zaporedje kazalnikov	kazalnik	oznaka
1	delež pozidanih zemljišč	LC
2	spremenbe pozidanosti zemljišč	LCI
3	povprečna letna stopnja pozidave zemljišč	ARG
4	pozidana zemljišča na prebivalca	SCpC
5	delež kmetijskih zemljišč	FSC
6	spremenbe deležev kmetijskih zemljišč	FSCI
7	indeks porabe zemljišč na varstvenih območjih	EPI
8	indeks porabe zemljišč v obalnem pasu	ICO

V nadaljevanju so kazalniki predstavljeni po občinah slovenskega Sredozemlja. Kazalniki LC, SCpC, FSC, EPI in ICO so izračunani za leto 2006, kazalniki LCI, ARG in FSC pa za obdobje od leta 1990 do leta 2006.

Kazalniki druge skupine so statistični kazalniki, ki so kljub številnim pomanjkljivostim primerno sredstvo za spremljanje ter vrednotenje regionalnega in prostorskega razvoja sredozemskega območja (Nared 2003). Omogočajo nam, da ugotovimo temelj-

ne strukturne pomanjkljivosti posameznega območja in na tej podlagi opredelimo aktivnosti, ki bodo vodile k odpravi ugotovljenih šibkosti (Nared 2003).

Kazalnike lahko opredelimo kot mero za cilje, ki jih želimo uresničiti, vire, ki jih želimo mobilizirati, in učinke, ki jih želimo doseči (Selection ... 1999). Predstavljajo skupek meritev določene spremenljivke v prostoru in času. Nared (2003, 6–7) opozarja, da morajo biti kazalniki metodološko dobro zasnovani in temeljiti na naslednjih značilnostih:

- **specifičnost:** izbrani kazalniki morajo biti prilagojeni aktivnosti in obenem ustrezati namenu, za katerega so bili izbrani;
- **merljivost:** omogočati morajo merjenje, kar je najlažje doseči, če so količinsko izraženi;
- **dosegljivost:** biti morajo dosegljivi bodisi za določen čas, obdobje bodisi za določeno teritorialno enoto;
- **realističnost:** tako z vidika ustreznosti zastavljenega cilja kot z vidika ustreznosti kazalnika samega morajo temeljiti na realnih predpostavkah;
- **jasnost:** razumljivi morajo biti vsem uporabnikom, pri čemer je nujno, da so nedvoumno definirani, jasno opredeljen pa mora biti tudi način izračuna in pridobivanja podatkov;
- **zanesljivost:** merjenje kazalnikov mora biti zanesljivo;
- **časovna opredeljenost:** kazati morajo na dogajanje v točno določenem obdobju;
- **cenovna ugodnost:** biti morajo lahko dostopni in, če je le mogoče, del rednih statistik.

Zbiranje in izračun vrednosti kazalnikov ter njihova razpoložljivost so v veliki meri odvisni od razpoložljivosti nacionalnih statističnih podatkov, zato smo od skupno 55 kazalnikov, opredeljenih v projektu OTREMED, za slovensko Sredozemlje lahko zbrali le vrednosti 14 kazalnikov (preglednica 10).

Pregled statističnih kazalnikov vsebuje opis kazalnika in način njegovega izračuna ter vrednosti kazalnika za raven NUTS3 (v nadaljevanju regije) in LAU2 (v nadaljevanju občine) za izbrani leti. Časovni interval je odvisen od razpoložljivosti statističnih podatkov, zato smo se odločili, da predstavimo najnovejše vrednosti kazalnika (z nekaj izjemami za leto 2011) in jih primerjamo z vrednostma za leti 2000 oziroma 2005.

Kazalnike smo izračunali za Obalno-kraško, Notranjsko-kraško in Goriško regijo, ki zaokrožujejo območje slovenskega Sredozemlja, in vrednosti predstavili v preglednici. Za primerjavo smo dodali tudi podatek za celotno Slovenijo. Vrednosti statističnih kazalnikov za ravni občin so prikazane kartografsko. Problem spreminjanja števila in meja občin, ki zelo otežuje časovno in prostorsko primerljivost kazalnikov ter lahko okrni vrednotenje, na območju slovenskega Sredozemlja ni tako izrazit. Po letu 1995 je na tem območju nastala le občina Renče - Vogrsko, ki se je leta 2006 odcepila od Nove Gorice. Zaradi lažje primerljivosti smo jo v primerih, ko smo prikazovali podatke po letu 2006, priključili Novi Gorici, kar je razvidno tudi na vseh kartografskih prikazih.

Preglednica 10: Statistični kazalniki za spremljanje razvojnih dejavnikov.

zaporedje kazalnikov	kazalnik	kazalnik pripada razvojnemu dejavniku
1	spreminjanje števila prebivalcev	demografski trendi
2	indeks obrata števila potencialno aktivnih prebivalcev	demografski trendi
3	spremembe števila zaposlenih	trg dela
4	delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo	človeški kapital
5	število raziskovalcev na 1000 zaposlenih	človeški kapital
6	število aktivnih v kmetijstvu na 1000 prebivalcev	človeški kapital
7	povprečna neto plača na zaposlenega	kakovost življenja/ družbena izključenost
8	intenzivnost turizma	intenzivnost turizma
9	število kulturnih delavcev na 1000 zaposlenih	kulturni kapital
10	število muzejev in sorodnih ustanov	kulturni kapital
11	delež kmetijskih zemljišč	inovativno kmetijstvo
12	delež podjetij z ISO 1400x (in/ali EMAS, ECOLABEL) licenco	zelena ekonomija
13	delež prebivalcev na ogroženih območjih	monitoring
14	delež zavarovanih območij	naravni kapital

Izbrani kazalniki porabe zemljišč:

1 Delež pozidanih zemljišč (LC)

Kazalnik se izračuna po formuli (Hernández Guillén, Paya Pina in Arrabal 2013) (ime-na faktorjev so (tudi pri formulah v nadaljevanju) povzeta po CLC, preglednica 8):

$$LC = \left(\frac{ZGRAJENE\ POVRŠINE}{CELOTNA\ POVRŠINA} \right) \times 100,$$

pri čemer so *ZGRAJENE POVRŠINE* vsota površin vseh zemljišč s kategorijo 1 v CLC, *CELOTNA POVRŠINA* pa je površina referenčne enote. Kazalnik je izražen v odstotkih (%).

Analiza pozidanosti slovenskega Sredozemlja kaže, da so bili leta 2006 v Obalno-kraški regiji pozidani trije odstotki zemljišč, v Notranjsko-kraški in Goriški pa le okrog odstotek.

Izračun kazalnika za občine kaže večjo raznolikost. Delež pozidanih zemljišč je največji v občini Šempeter - Vrtojba (skoraj 18 %), sledita pa obalni občini Izola in Piran, kjer je pozidanih okrog 10 % zemljišč. Na drugi strani v goratih in hribovitih občinah kazalnik ne dosega niti odstotka; najbolj izstopata občini Bovec in Kobarrid, kjer je pozidanih le 0,23 % zemljišč (slika 29).

2 Spremembe pozidanosti zemljišč (LCI)

Kazalnik izraža intenzivnost pozidave zemljišč, upošteva časovno razsežnost, tako da primerja vrednosti LC za različni leti. Izračuna se po formuli (Hernández Guillén, Paya Pina in Arrabal 2013):

$$LCI = LC_{\text{leto } 2} - LC_{\text{leto } 1}$$

pri čemer se $LC_{\text{leto } 2}$ nanaša na poznejše leto, $LC_{\text{leto } 1}$ pa na predhodno. Razlika je izražena v odstotkih (%).

Med letoma 1990 in 2006 je bila pozidava zemljišč najbolj intenzivna v Obalno-kraški regiji (razlika 0,23 %), precej manj pa v preostalih dveh regijah. V Goriški regiji je razlika 0,06 %, v Notranjsko-kraški pa le 0,02 %. Izračun kazalnika za občine kaže, da se je v tem obdobju najbolj intenzivno zidalo v občinah Vipava, Hrpelje - Kozina in Miren - Kostanjevica (LCI presega 0,3 %). Gre za območja povečane suburbanizacije zaradi bližine zaposlitvenih središč oziroma ugodne prometne povezanosti, ki omogoča vsakodnevno potovanje na delo v večja urbana središča Koper, Novo Gorico in Ljubljano. V goratih in hribovitih občinah slovenskega Sredozemlja med letoma 1990 in 2006 skorajda ni bilo sprememb (slika 30).

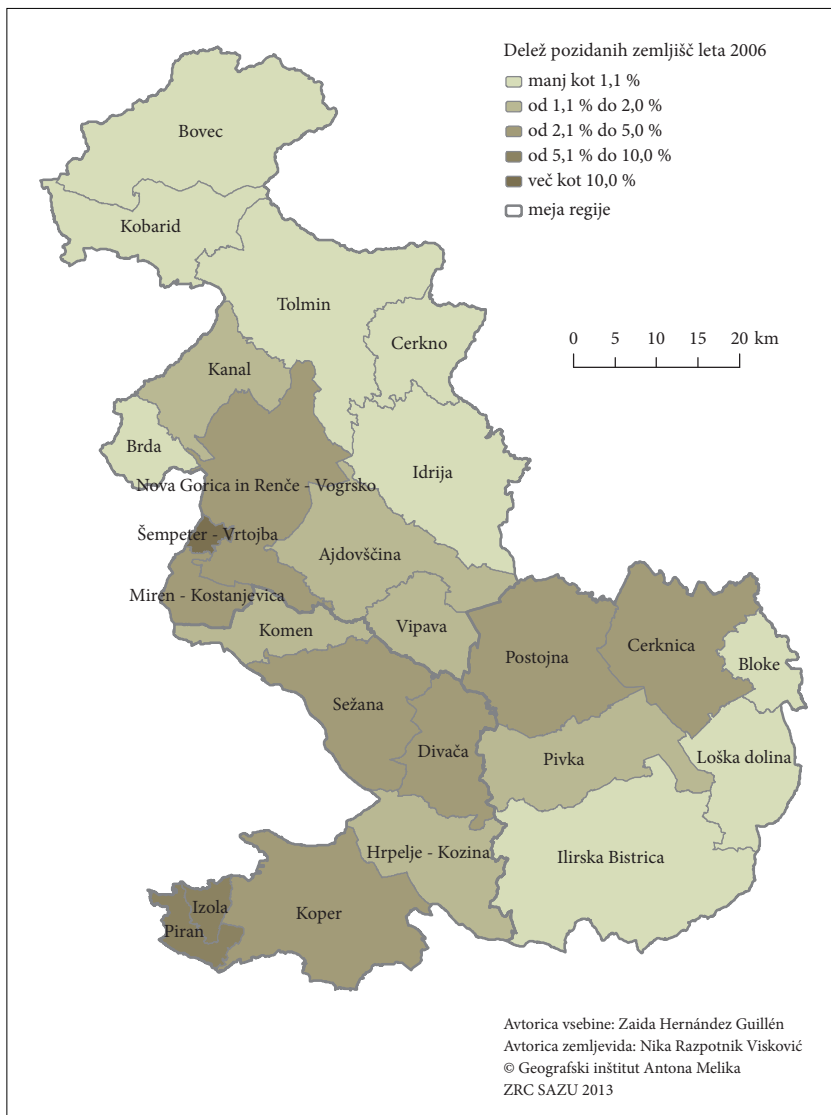
3 Povprečna letna stopnja pozidave zemljišč (ARG)

Kazalnik opredeljuje povprečni letni porast pozidanih zemljišč v določenem časovnem obdobju. Izračuna se po formuli (Hernández Guillén, Paya Pina in Arrabal 2013):

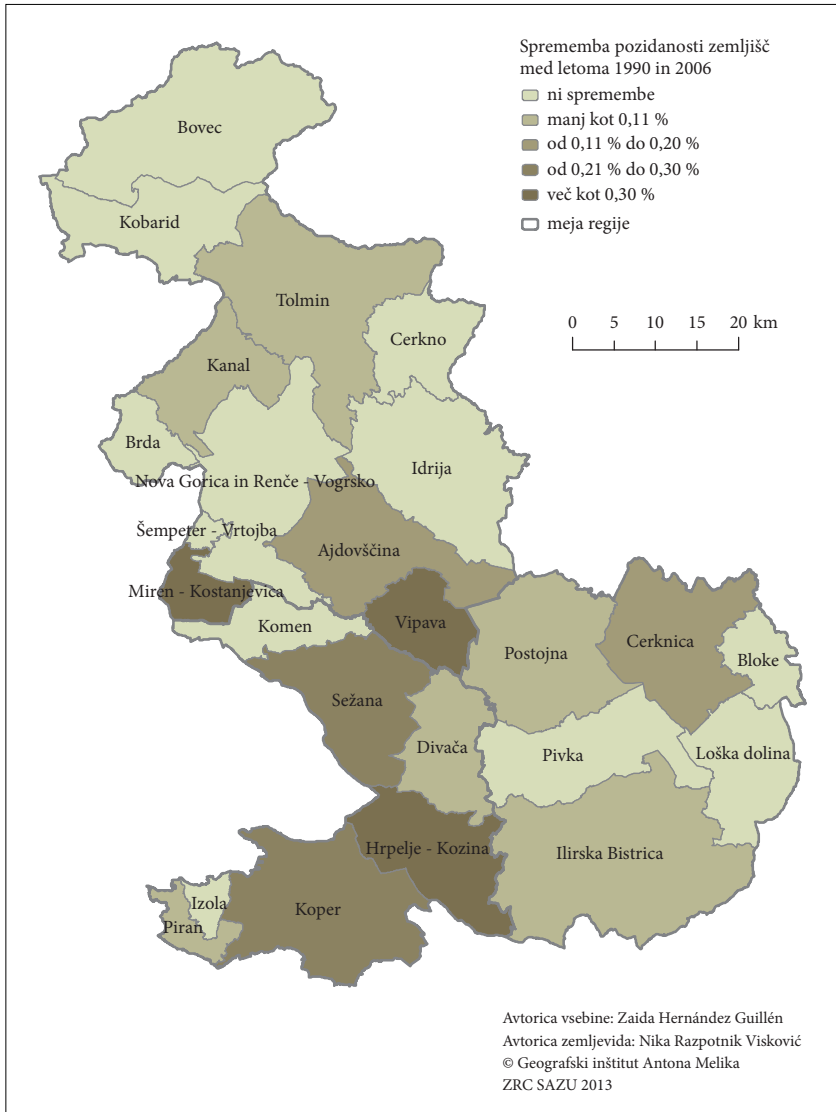
$$ARG = \frac{(LC_{\text{leto } 2} - LC_{\text{leto } 1})}{a \times LC_{\text{leto } 1}} \times 100,$$

pri čemer se $LC_{\text{leto } 2}$ nanaša na poznejše leto, $LC_{\text{leto } 1}$ na predhodno, a pa je število let v časovnem intervalu. Kazalnik je izražen v odstotkih letne rasti (%).

Kazalnik je vsebinsko podoben prejšnjemu, le da so spremembe izražene z odstotki letne rasti in ne odstotki površine pozidanih zemljišč. Tudi pri tem kazalniku so vrednosti najvišje v Obalno-kraški regiji, kjer je bila povprečna letna stopnja rasti pozidave zemljišč 0,5 %. Med občinami v tej regiji in celotnem slovenskem Sredozemlju je imela najvišjo vrednost Hrpelje - Kozina (4,3 %), mejo 1 % pa so dosegle še Vipava, Miren - Kostanjevica in Tolmin (slika 31).

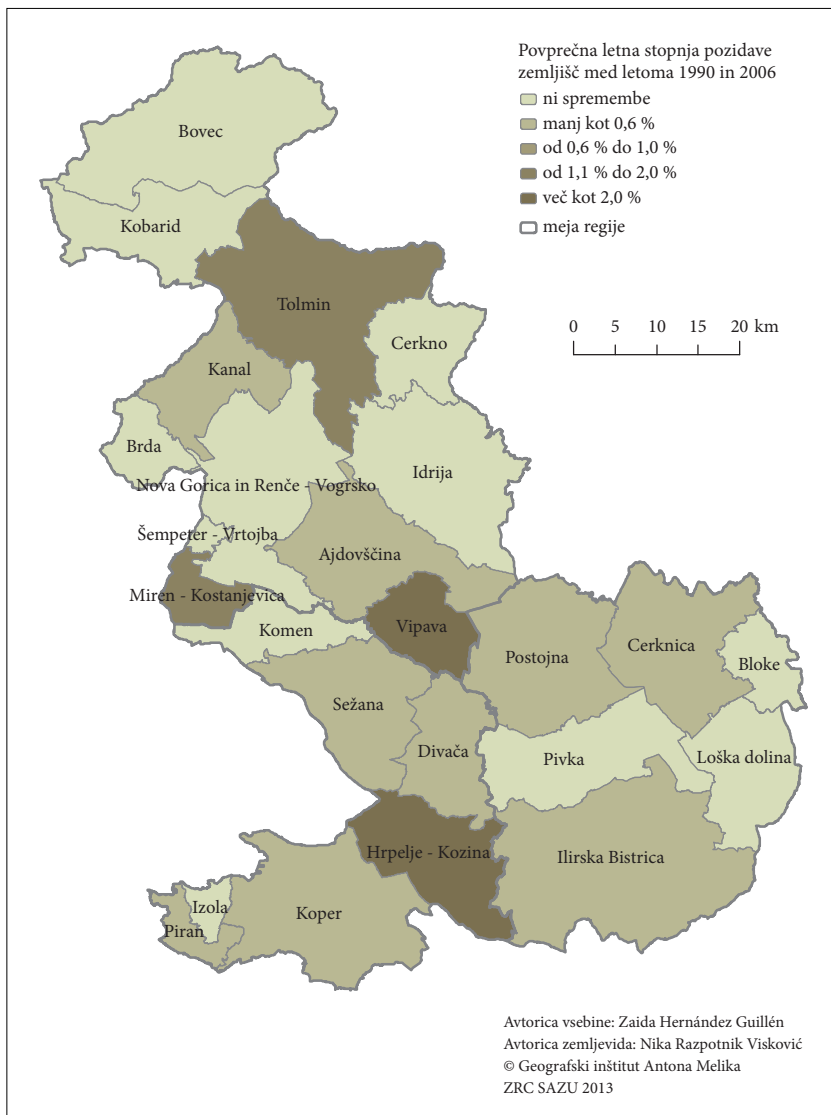

Slika 29: Pozidana zemljišča v občinah slovenskega Sredozemlja leta 2006.

Slika 30: Spremembe pozidanosti zemljišč v občinah slovenskega Sredozemlja med letoma 1990 in 2006.

Slika 31: Povprečna letna stopnja pozidave zemljišč v občinah slovenskega Sredozemlja med letoma 1990 in 2006.

4 Pozidana zemljišča na prebivalca (*SCpC*)

Kazalnik prikazuje površino pozidanih zemljišč na prebivalca. Zaradi lažje predstaviteljivosti so pozidana zemljišča izražena v kvadratnih metrih (m^2). Kazalnik se izračuna po formuli (Hernández Guillén, Paya Pina in Arrabal 2013):

$$SCpC = \left(\frac{ZGRAJENE\ POVRŠINE_{\text{leto } 1}}{\dot{S}TEVILO\ PREBIVALCEV_{\text{leto } 1}} \right) \times 100,$$

pri čemer so *ZGRAJENE POVRŠINE* vsota površin vseh zemljišč s kategorijo 1 v CLC. Kazalnik je izražen v m^2 .

Za slovensko Sredozemlje lahko ugotovimo, da je največ pozidanih zemljišč na prebivalca tam, kjer prevladujeta razpršena, prostorsko potratna stanovanjska gradnja in gradnja prometnic (predvsem avtocest in hitrih cest), ob tem pa je gostota prebivalstva podpovprečna. Leta 2006 je bila vrednost kazalnika največja v Notranjsko-kraški regiji, kjer je bilo na vsakega prebivalca $390\ m^2$ pozidanih zemljišč, sledita Obalno-kraška regija s $311\ m^2$ in Goriška regija z $211\ m^2$ na prebivalca. Najvišje vrednosti, ki presega 450 m^2 pozidanih zemljišč na prebivalca, so dosegle občine ob avtocesti in v njeni neposredni bližini: Divača ($885\ m^2$), Sežana ($620\ m^2$), Hrpelje - Kozina, Pivka in Cerknica. Najmanj pozidanih zemljišč, to je manj kot $100\ m^2$ na prebivalca, so imele občine Brda, Cerknio in Tolmin (slika 32).

5 Delež kmetijskih zemljišč (*FSC*)

Kazalnik se za referenčne enote (v našem primeru občine) izračuna po formuli (Hernández Guillén, Paya Pina in Arrabal 2013):

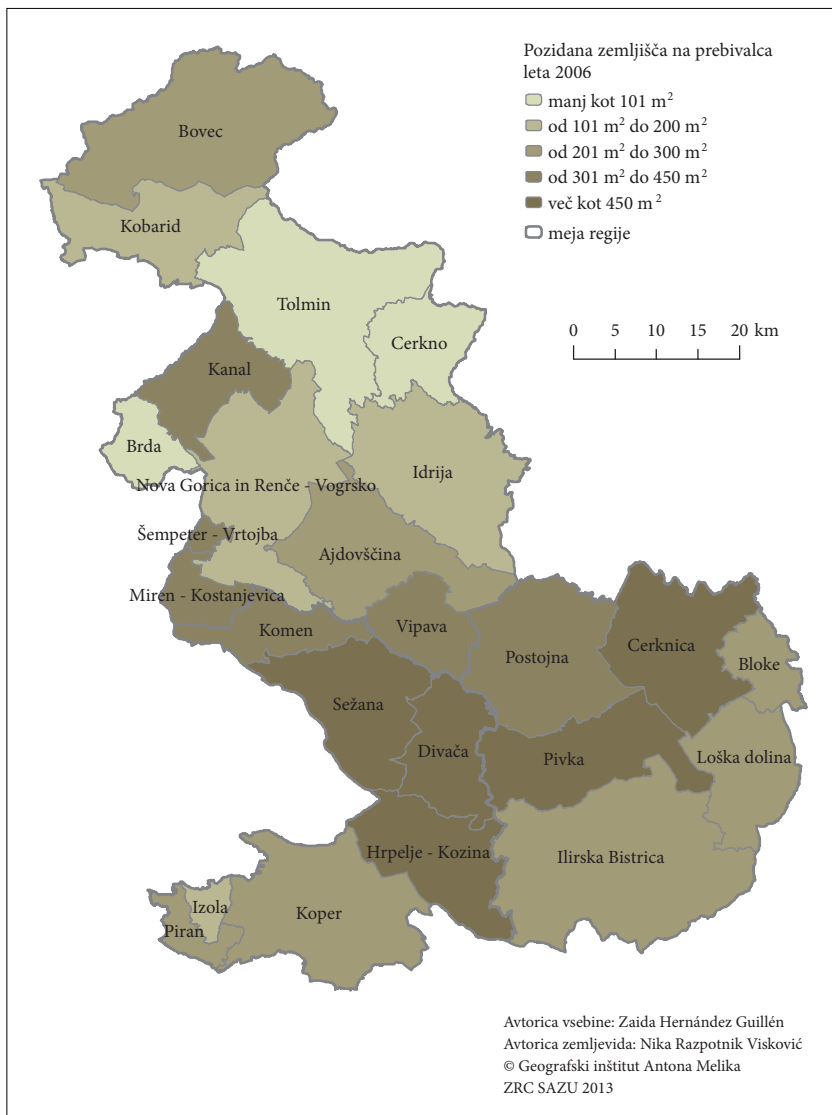
$$FSC = \left(\frac{KMETIJSKE\ POVRŠINE}{CELOTNA\ POVRŠINA} \right) \times 100,$$

pri čemer so *KMETIJSKE POVRŠINE* vsota površin vseh zemljišč s kategorijo 2 v CLC, *CELOTNA POVRŠINA* pa je površina referenčne enote. Kazalnik je izražen v odstotkih (%).

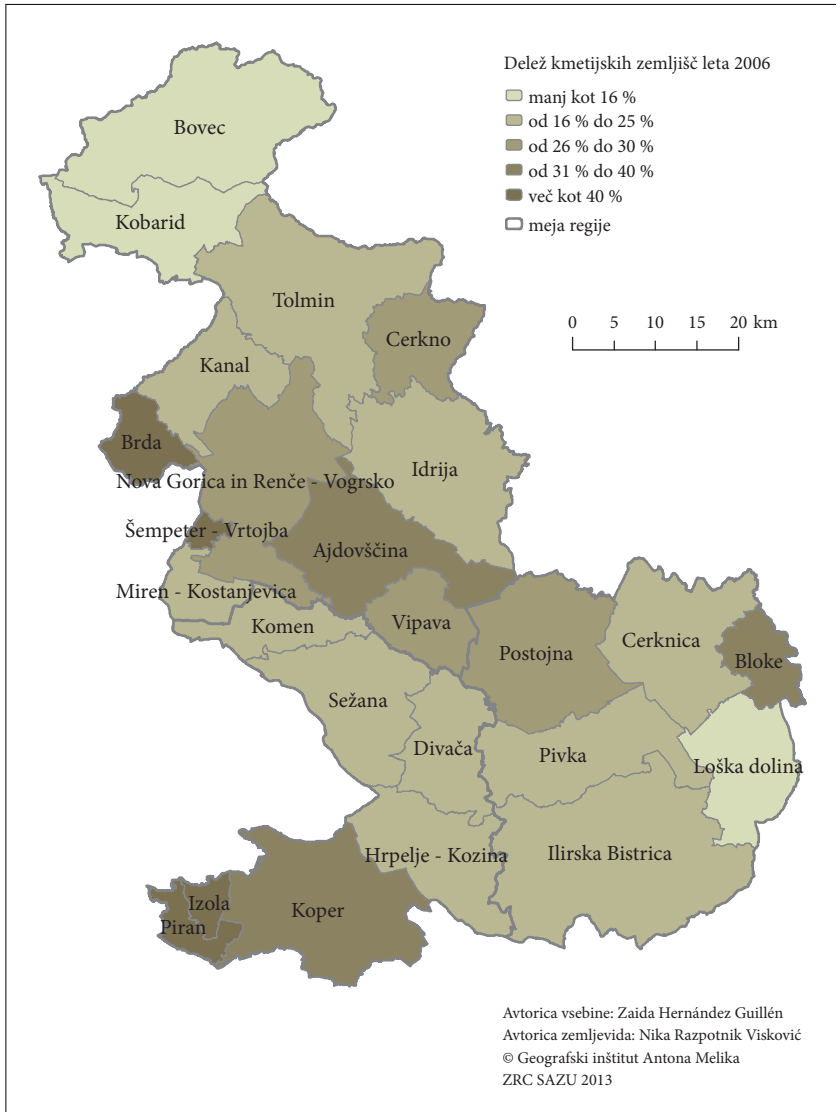
Po podatkih CLC je bil leta 2006 največji delež kmetijskih zemljišč v Obalno-kraški regiji (28 %), v Goriški in Notranjsko-kraški pa je bil okrog 20 %. Na občinski ravni prednjačijo Brda, Izola in Piran, kjer je delež kmetijskih zemljišč presegel 40 %, medtem ko so vrednosti najmanjše v goratih in hribovitih občinah Bovec, Kobarid ter Loška dolina, kjer ne presegajo 15 % (slika 33).

6 Spremembe deležev kmetijskih zemljišč (*FSCI*)

Kazalnik izraža spremembo deleža kmetijskih zemljišč, upošteva časovno razsežnost, tako da primerja vrednosti *FSC* za različni leti. Za referenčne enote (v našem pri-

Slika 32: Pozidana zemljišča na prebivalca v občinah slovenskega Sredozemlja leta 2006.

Slika 33: Delež kmetijskih zemljišč v občinah slovenskega Sredozemlja leta 2006.

meru občine) se izračuna po formuli (Hernández Guillén, Paya Pina in Arrabal 2013):

$$FSCI = FSC_{\text{leto } 2} - FSC_{\text{leto } 1},$$

pri čemer se $FSC_{\text{leto } 2}$ nanaša na kasnejše leto, $FSC_{\text{leto } 1}$ pa na predhodno leto. Izražen je v odstotkih (%).

Med letoma 1990 in 2006 se je delež kmetijskih zemljišč v Notranjsko-kraški regiji povečal za 0,25 %, v Goriški in Obalno-kraški regiji pa se je zmanjšal za 0,8 oziroma 0,6 %. Podrobnejša analiza pokaže, da se je skupna površina kmetijskih zemljišč zmanjšala v 15 od skupno 25 občin. Več kot 4 % zmanjšanje je bilo ugotovljeno v občinah Brda in Šempeter - Vrtojba, sledila pa je občina Bovec s 3 % zmanjšanjem. Predvsem v občinah Notranjsko-kraške regije se je delež kmetijskih zemljišč povečal, vendar, z izjemo Ilirske Bistrice, ne več kot za 0,5 % (slika 34).

7 Indeks porabe zemljišč na varstvenih območjih (EPI)

Indeks porabe zemljišč na varstvenih območjih je vsota dveh delnih indeksov. Prvi (EPI_{LC}) izraža delež pozidanih zemljišč na območjih Nature 2000, drugi (EPI_{FSC}) pa delež kmetijskih zemljišč na območjih Nature 2000, ki so opredeljena kot »varstvena območja« (Natura 2000 v Sloveniji 2013). Delna indeksa in skupni indeks se računajo po formulah (Hernández Guillén, Paya Pina in Arrabal 2013):

$$EPI_{LC} = \left(\frac{ZGRAJENE\ POVRŠINE_{Natura\ 2000}}{CELOTNA\ POVRŠINA_{Natura\ 2000}} \right) \times 100,$$

pri čemer so $ZGRAJENE\ POVRŠINE_{Natura\ 2000}$ vsota površin vseh zemljišč s kategorijo 1 v CLC znotraj območja Natura 2000 v referenčni enoti, $CELOTNA\ POVRŠINA_{Natura\ 2000}$ pa je skupna površina Natura 2000 območja v referenčni enoti. Kazalnik je izražen v odstotkih (%).

$$EPI_{FSC} = \left(\frac{KMETIJSKE\ POVRŠINE_{Natura\ 2000}}{CELOTNA\ POVRŠINA_{Natura\ 2000}} \right) \times 100,$$

pri čemer so $KMETIJSKE\ POVRŠINE_{Natura\ 2000}$ vsota površin vseh zemljišč s kategorijo 2 v CLC znotraj območja Natura 2000 v referenčni enoti, $CELOTNA\ POVRŠINA_{Natura\ 2000}$ pa je skupna površina Natura 2000 območja v referenčni enoti. Kazalnik je izražen v odstotkih (%).

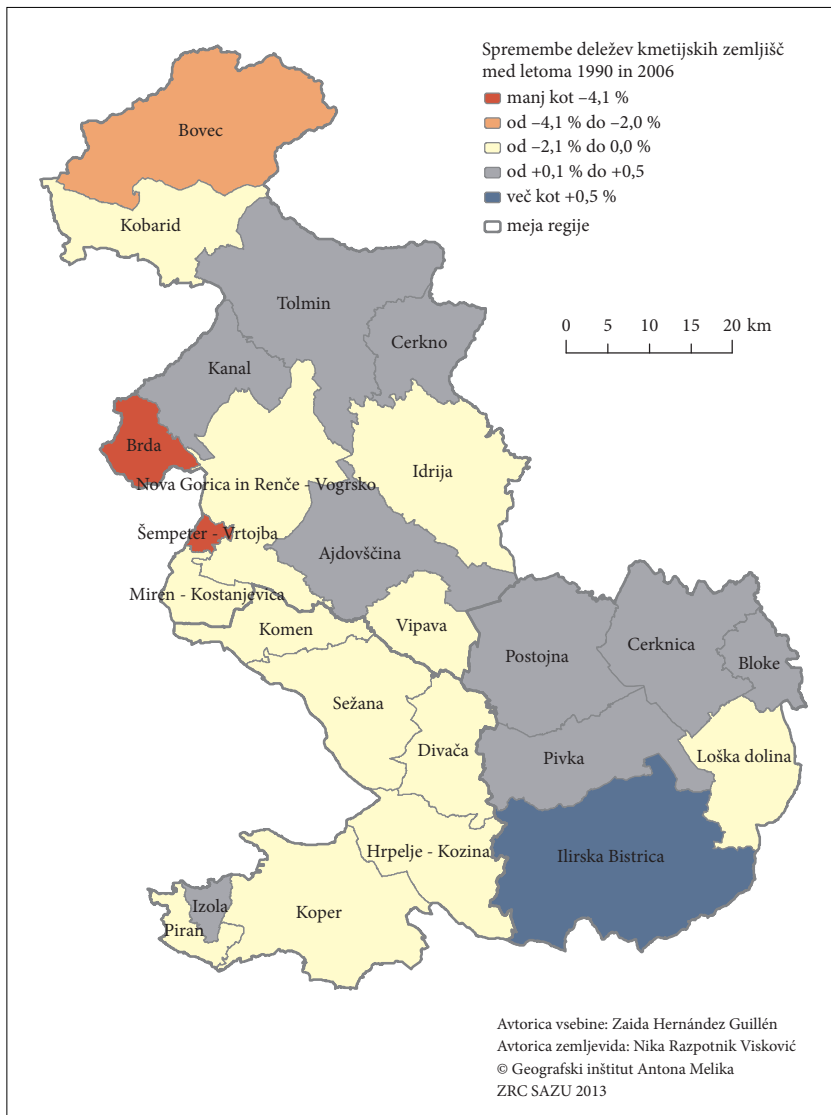
Skupni kazalnik, prav tako izražen v odstotkih (%), se izračuna po formuli (Hernández Guillén, Paya Pina in Arrabal 2013):

$$EPI = EPI_{LC} + EPI_{FSC}$$

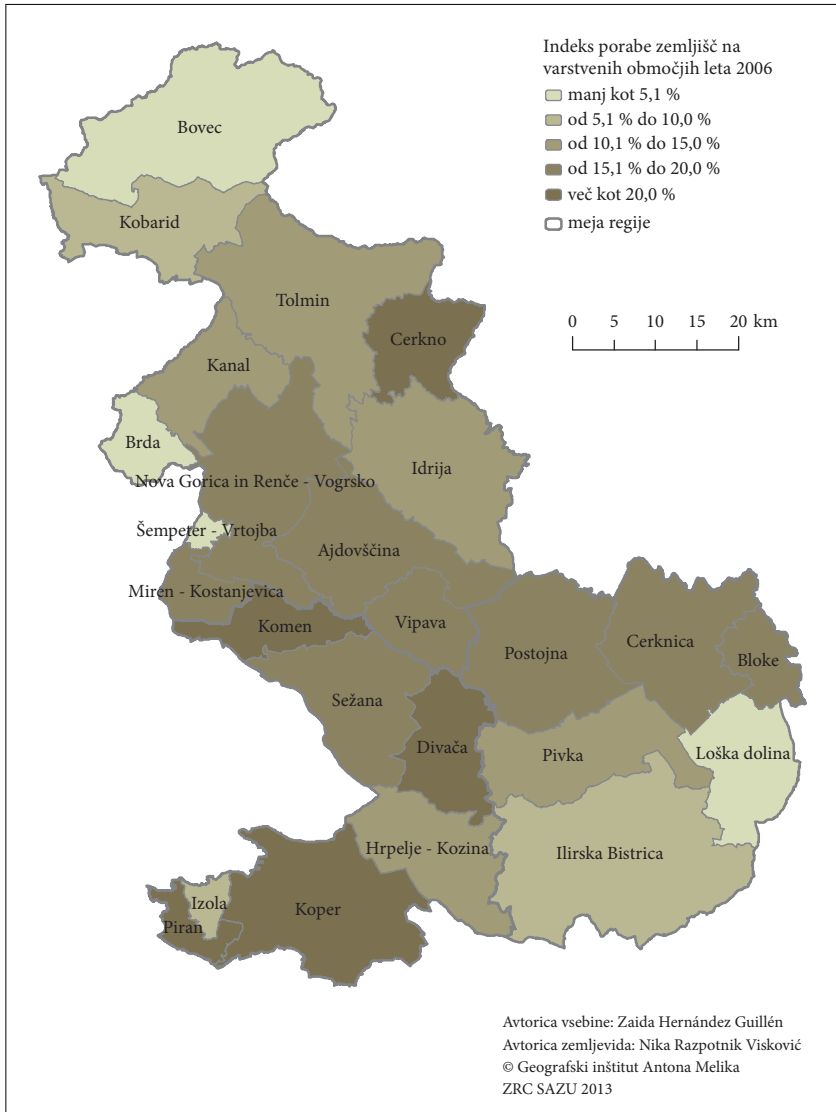
Indeks ne vključuje podatka o tem, kolikšen delež ozemlja občine je zavarovan, vendar je to treba upoštevati pri interpretaciji. Iz preglednice 11, v kateri so zbrani indeksi za leto 2006 in deleži »varstvenih območij« v sredozemskih občinah istega leta, lahko izpostavimo nekaj skupin občin. Najprej tiste, ki imajo izjemno majhen delež (manj kot 1,5 %) »varstvenih« zemljišč, skromen pa je tudi njihov delež pozidanih in kmetijskih zemljišč. Skupino sestavljajo občine Šempeter - Vrtojba, Izola, Kanal in Brda.

Preglednica 11: Indeksi (delna in skupni) porabe zemljišč na varstvenih območjih v občinah slovenskega Sredozemlja leta 2006 (modra barva – prva skupina, zelena barva – druga skupina, rdeča barva – tretja skupina in črna barva – četrta skupina).

Občina	NUTS3 regija	EPI_{LC} (%)	EPI_{FSC} (%)	EPI (%)	Natura 2000 (%)
Šempeter - Vrtojba	Goriška	0,00	0,00	0,00	0,0
Izola	Obalno-kraška	0,00	8,14	8,14	0,3
Kanal	Goriška	0,00	10,62	10,62	0,8
Brda	Goriška	0,00	2,86	2,86	1,2
Cerkno	Goriška	0,05	41,13	41,18	10,0
Bloke	Notranjsko-kraška	0,00	16,57	16,57	20,0
Tolmin	Goriška	0,00	12,59	12,60	29,2
Divča	Obalno-kraška	0,79	22,08	22,86	33,2
Kobarid	Goriška	0,00	6,69	6,69	33,7
Cerknica	Notranjsko-kraška	0,34	18,57	18,91	39,7
Piran	Obalno-kraška	2,11	26,13	28,24	40,3
Koper	Obalno-kraška	0,39	26,93	27,32	43,9
Nova Gorica in Renče - Vogrsko	Goriška	0,02	17,69	17,71	45,1
Sežana	Obalno-kraška	2,00	17,47	19,47	48,1
Hrpelje - Kozina	Obalno-kraška	0,05	13,99	14,05	49,1
Ilirska Bistrica	Notranjsko-kraška	0,01	8,24	8,26	50,4
Idrija	Goriška	0,46	13,99	14,45	50,7
Pivka	Notranjsko-kraška	0,00	10,20	10,20	57,2
Vipava	Goriška	0,07	16,03	16,09	67,9
Postojna	Notranjsko-kraška	0,36	15,62	15,98	67,9
Loška dolina	Notranjsko-kraška	0,00	0,66	0,66	69,5
Ajdovščina	Goriška	0,22	18,33	18,55	73,3
Bovec	Goriška	0,00	3,85	3,85	84,0
Miren - Kostanjevica	Goriška	0,67	14,91	15,57	90,0
Komen	Obalno-kraška	0,76	19,76	20,51	97,4

Slika 34: Spremembe deležev kmetijskih zemljišč v občinah slovenskega Sredozemlja med letoma 1990 in 2006.

Slika 35: Indeks porabe zemljišč na varstvenih območjih občin slovenskega Sredozemlja leta 2006.

V drugo skupino lahko umestimo občine, ki imajo pod varstvom velik delež svojega ozemlja (več kot 65 %), a kljub temu nizek *EPI* indeks, na primer Bovec in Loško dolino. Tretja skupina občin (Komen, Miren - Kostanjevica, Ajdovščina, Vipava in Postojna) ima prav tako pod varstvom velik delež ozemlja, ob tem pa tudi nadpovprečno visoko vrednost *EPI* indeksa. V četrti, najštevilčnejši skupini so občine, ki imajo pod varstvom med 30 in 50 % ozemlja, vrednosti *EPI* pa so dokaj različne, od 7 do 41 % (slika 36).

K celotni vrednosti indeksa večino prispeva delež kmetijskih zemljišč, medtem ko je vloga pozidanosti v večini občin skorajda zanemarljiva. Izjemi sta Piran in Sežana, kjer je pozidanih okrog 2 % območij pod varstvom.

8 Indeks porabe zemljišč v obalnem pasu (*ICO*)

Indeks porabe zemljišč obalnih območij je vsota dveh delnih indeksov. Prvi (ICO_{LC}) izraža delež pozidanih zemljišč v obalnem pasu, drugi (ICO_{FSC}) pa delež kmetijskih zemljišč v obalnem pasu, ki je opredeljen kot 500 m pas ozemlja od obale proti notranjosti. Delna indeksa in skupni indeks porabe zemljišč se računajo po formulah (Hernández Guillén, Paya Pina in Arrabal 2013):

$$ICO_{LC} = \left(\frac{ZGRAJENE\ POVRŠINE_{obalni\ pas}}{CELOTNA\ POVRŠINA_{obalni\ pas}} \right) \times 100,$$

pri čemer so $ZGRAJENE\ POVRŠINE_{obalni\ pas}$ vsota površin vseh zemljišč s kategorijo 1 v CLC znotraj obalnega pasu v referenčni enoti, $CELOTNA\ POVRŠINA_{obalni\ pas}$ pa je skupna površina obalnega pasu v referenčni enoti. Kazalnik je izražen v odstotkih (%).

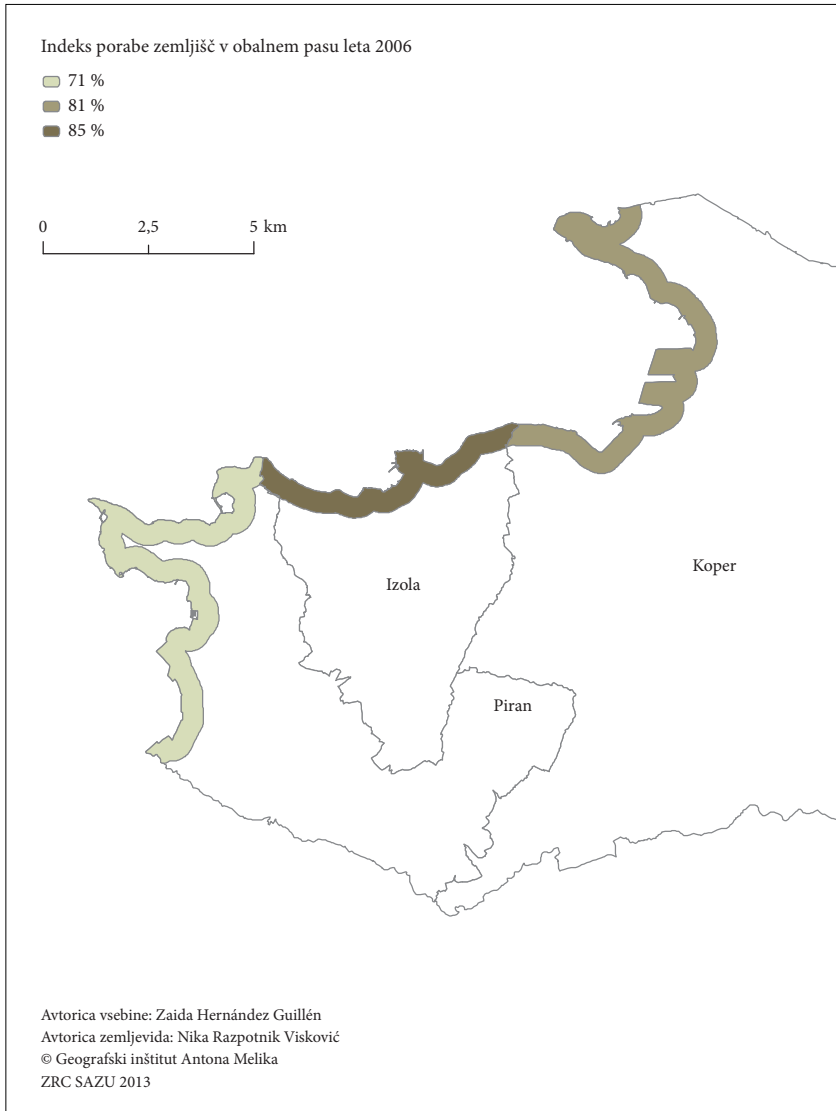
$$ICO_{FSC} = \left(\frac{KMETIJSKE\ POVRŠINE_{obalni\ pas}}{CELOTNA\ POVRŠINA_{obalni\ pas}} \right) \times 100,$$

pri čemer so $KMETIJSKE\ POVRŠINE_{obalni\ pas}$ vsota površin vseh kmetijskih zemljišč s kategorijo 1 v CLC znotraj obalnega pasu v referenčni enoti, $CELOTNA\ POVRŠINA_{obalni\ pas}$ pa je skupna površina obalnega pasu v referenčni enoti. Kazalnik je izražen v odstotkih (%).

Skupni kazalnik, prav tako izražen v odstotkih (%), se izračuna po formuli (Hernández Guillén, Paya Pina in Arrabal 2013):

$$ICO = ICO_{LC} + ICO_{FSC}$$

Indeks porabe zemljišč v obalnem pasu smo izračunali za obalne občine Koper, Izola in Piran. V vseh presega 70 % in je občutno višji od indeksov porabe zemljišč v drugih, »notranjih« predelih sredozemske Slovenije. V koprskem obalnem pasu je poraba zemljišč izrazitejša zaradi pozidave, v izolskem obalnem pasu zaradi kmetijstva, v piranskem obalnem pasu pa sta obe rabi dokaj izenačeni (slika 36).

Slika 36: Indeks porabe zemljišč v obalnem pasu občin slovenskega Sredozemlja leta 2006.

Izbrani statistični kazalniki za spremljanje razvojnih dejavnikov:

1 Spreminjanje števila prebivalcev

Kazalnik se izračuna po formuli (Salemi s sodelavci 2012; Hernández Guillén in Arrabal 2013):

$$INDEKS = \left(\frac{\text{ŠTEVILO PREBIVALCEV}_{\text{končno leto}}}{\text{ŠTEVILO PREBIVALCEV}_{\text{začetno leto}}} \right) \times 100$$

Preglednica 12: Indeks spreminjanja števila prebivalcev za obdobji 1991–2000 in 2000–2010 po statističnih regijah (vira: medmrežje 4 in 15).

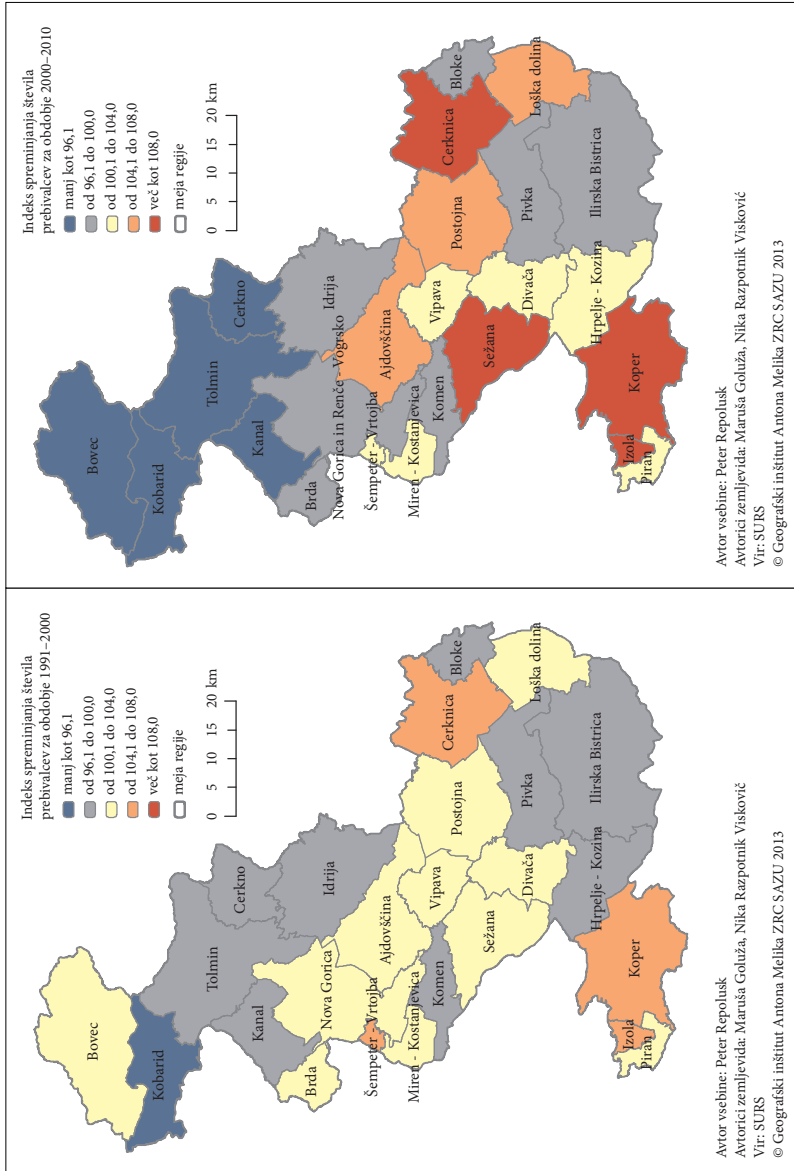
Obdobje	Goriška regija	Notranjsko-kraška regija	Obalno-kraška regija	Slovenija
1991–2000	100,4	101,2	103,5	101,1
2000–2010	98,9	103,3	106,9	103,0

Kazalnik ima obliko indeksa in kaže odstotek porasta ali upada števila prebivalcev med dvema obdobjema. Je eno najbolj preprostih meril demografskega razvoja, saj ne loči različnih učinkov dveh komponent demografske rasti – naravnega in selitvenega gibanja prebivalstva; soroden je spremembam gostote poselitve.

V metodologiji projekta OTREMED je kazalnik (koda 1.6) namenjen meritvam razvojnega dejavnika demografski trendi, po oceni možne širše uporabe pa tudi meritvam razvojnih dejavnikov človeški kapital, trg dela, socialni kapital, trendi urbanizacije in rabe zemljišč ter dostopnost storitev. Vsebinsko je soroden kazalnikom indeks obrata potencialno aktivnih prebivalcev, spremembe števila zaposlenih in delež prebivalcev v starosti od 25 do 64 let z dokončano višjo, visoko ali univerzitetno izobrazbo.

Raba kazalnika pri slovenskih statističnih podatkih terja pozornost zaradi pomembnih metodoloških sprememb pri opredelitvi tako skupnega prebivalstva kot lokalnih prebivalstev. Do leta 1994 je slovenska statistična praksa merila *de iure*, pozneje pa *de facto* (dejansko prisotno) prebivalstvo. Po letu 2008 lokalno prebivalstvo ni določeno na podlagi stalnega bivališča, pač pa po dejanskem ali običajnem bivališču (medmrežje 5).

Prebivalstvo sredozemske Slovenije je v prvem desetletju novega tisočletja naraščalo nekoliko hitreje kot celotno slovensko prebivalstvo, z izjemo Goriške regije. Med letoma 1991 in 2000 je prebivalstvo v vseh treh regijah naraščalo. Najbolj narašča v istrskih občinah, predvsem v Kopru zaradi priseljevanja iz cele Slovenije, in v občini Cerknica zaradi priseljevanja iz Osrednjeslovenske regije. Po številu prebivalcev najbolj nazadujejo občine zgornjega Posočja in druge občine z večjim deležem poselitve v hribovju in na kraških planotah (Ravbar 2004).

Slika 37: Indeks spreminjanja števila prebivalcev za obdobje 1991–2000 in 2000–2010 v občinah sredozemske Slovenije.

2 Indeks obrata števila potencialno aktivnih prebivalcev

Kazalnik se izračuna po formuli (Salemi s sodelavci 2012; Hernández Guillén in Arrabal 2013):

$$\text{INDEKS} = \left(\frac{\text{ŠTEVILO OSEB, STARIH OD 60 DO 64 LET}}{\text{ŠTEVILO OSEB, STARIH OD 15 DO 19 LET}} \right) \times 100$$

Preglednica 13: Vrednost indeksa obrata števila potencialno aktivnih prebivalcev za leti 2002 in 2010 po statističnih regijah (vira: medmrežje 4 in 16).

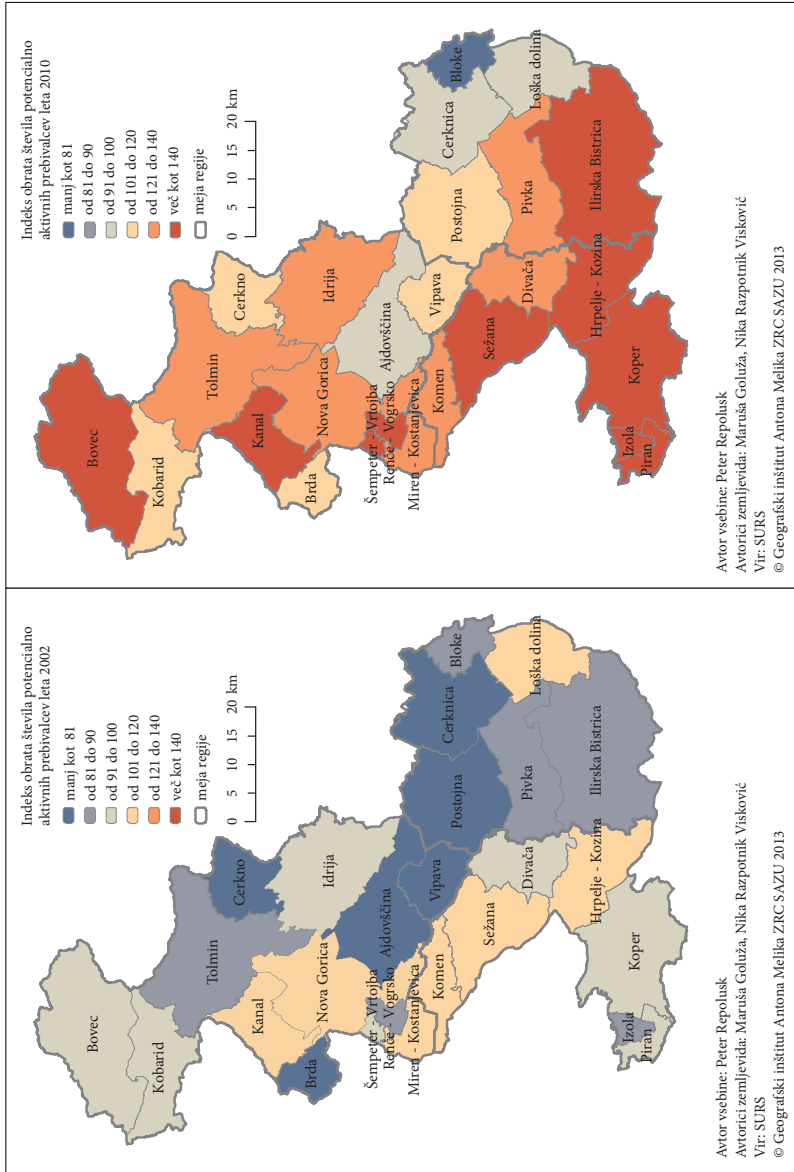
Leto	Goriška regija	Notranjsko-kraška regija	Obalno-kraška regija	Slovenija
2002	93	80	96	77
2010	125	118	148	107

S kazalnikom se primerja število prebivalcev, starih od 60 do 64 let, ki naj bi se zaradi starosti v nekaj letih upokojili, s številom mladih v starostni skupini od 15 do 19 let, ki naj bi v naslednjem petletnem obdobju vstopili v delovni kontingent prebivalstva. Njegov temeljni namen je meriti zaposlitvene možnosti mladih v bližnji prihodnosti, dejansko pa je tudi merilo starostne sestave prebivalstva in staranja delovne sile. Kazalnik je uporabljen za prebivalstveno analizo glede na kraj bivanja. V praksi demografske statistike se pogosto uporabljajo drugačne starostne meje.

V metodologiji projekta OTREMED je kazalnik (koda 1.2) namenjen meritvam razvojnega dejavnika demografski trendi, po oceni možne širše uporabe pa tudi meritvam razvojnih dejavnikov človeški kapital in trg dela. Vsebinsko je soroden kazalnikom spreminjanje števila prebivalcev in spremembe števila zaposlenih.

Višja vrednost kazalnika pomeni, da je skupina prebivalstva, ki vstopa v delovni kontingent, številčno šibkejša od starejše, ki ga bo zapustila. Vse tri regije sredozemske Slovenije so imele tako leta 2002 kot leta 2010 vrednost indeksa višjo od slovenskega povprečja. Razlika med obdobjema je nekoliko narasla, predvsem na račun visoke vrednosti za Obalno-kraško regijo.

Porast vrednosti indeksa med obdobjema je močan tudi na ravni občin sredozemske Slovenije. Leta 2002 so bile vrednosti večinoma od manj kot 80 do 120, leta 2010 pa od 90 do več kot 140. Sprememba vednosti indeksa je posledica hitrega zmanjšanja rodnosti v Sloveniji po letu 1990 (Josipovič 2004; Šircelj 2006) in s tem številčnega krčenja mlajših generacij. Najnižje vrednosti imajo urbanizirana območja, še posebej občine slovenske Istre, za katere je nizka rodnost značilna že za obdobje pred letom 1990. Nizke so tudi vrednosti v občinah z dolgotrajnim zmanjševanjem števila prebivalcev zaradi odseljevanja; taka so kraška, hribovita in gorata območja.

Slika 38: Indeks obrata števila potencialno aktivnih prebivalcev za leti 2002 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije.

3 Spremembe števila zaposlenih (deleža zaposlenih)

Kazalnik se izračuna po formuli (Salemi s sodelavci 2012; Hernández Guillén in Arrabal 2013):

$$INDEKS = \left(\frac{\text{ŠTEVILO ZAPOSLENIH}}{\text{ŠTEVILO PREBIVALCEV}} \right) \times 100$$

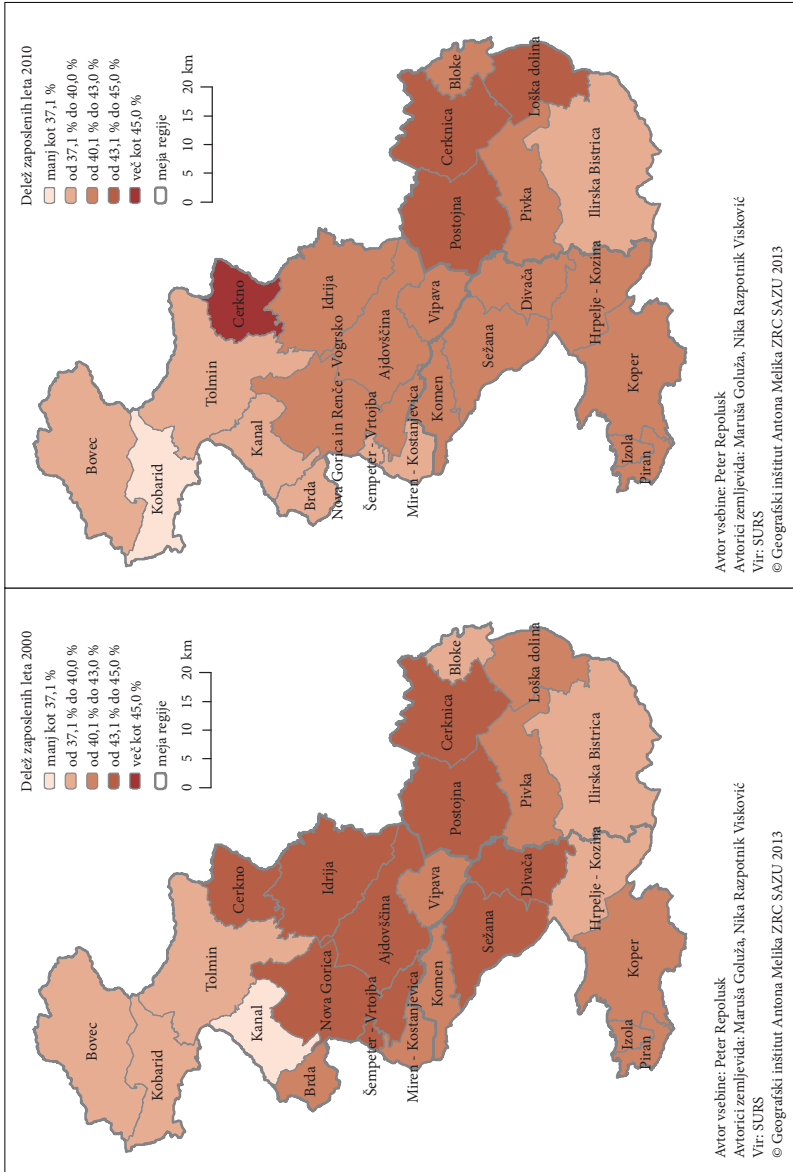
Preglednica 14: Delež zaposlenih v letih 2000 in 2010 po statističnih regijah (vira: medmrežje 4 in 17).

Leto	Goriška regija	Notranjsko-kraška regija	Obalno-kraška regija	Slovenija
2000	41,9	41,7	42,4	41,2
2010	39,8	42,4	41,8	40,0

Kazalnik prikazuje delež zaposlenih prebivalcev po kraju bivanja za leti 2000 in 2010. Vsebinska je podobna izračunu stopnje delovne aktivnosti, vendar ne vključuje brezposelnih oziroma iskalcev zaposlitve. Kazalnik je za analizo zaposlenosti pomemben zlasti v nekaterih južnih španskih, italijanskih in grških regijah, kjer je v delovno aktivnih kontingentih velik delež nezaposlenih, ki pa niso iskalci zaposlitve. Gre za kmečko prebivalstvo, predvsem ženske, ki statistično spadajo v vzdrževano prebivalstvo, dejansko pa delajo na zasebnih kmetijah in v turizmu (The Spatial Effects of Demographic Trends and Migration 2005).

V metodologiji projekta OTREMED je kazalnik (koda 9.7) namenjen meritvam razvojnega dejavnika trg dela, po oceni možne širše uporabe pa tudi meritvam razvojnih dejavnikov demografski trendi, človeški kapital, kakovost življenja/družbena izključenost in socialni kapital. Vsebinsko je soroden kazalnikom spreminjanje števila prebivalcev, indeks obrata števila potencialno aktivnih prebivalcev, delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo ter delež prebivalcev v starosti od 18 do 24 let, ki niso dokončali srednje šole.

Med letoma 2000 in 2010 se je v Sloveniji delež zaposlenih v skupnem prebivalstvu zaradi rastoče brezposelnosti zmanjšal za dober odstotek. Med regijami sredozemske Slovenije se je v Goriški regiji zmanjšal bolj kot v Sloveniji, v Obalno-kraški regiji manj kot v Sloveniji, v Notranjsko-kraški pa se je nasprotno povečal za slab odstotek. Na drobne regionalne razlike imajo lahko poleg razmer v gospodarstvu vpliv tudi spremembe selitvenih tokov in starostne sestave prebivalstva. Leta 2010 so imele največji delež zaposlenih občine Cerknjo, Postojna, Cerknica in Loška dolina, najmanjše deleže zaposlenih pa občine Ilirska Bistrica, Šempeter - Vrtojba, Miren - Kostanjevica, Brda, Kanal in občine zgornjega Posočja; večinoma gre na račun nadpovprečnega deleža starejšega prebivalstva.

Slika 39: Delež zaposlenih v letih 2000 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije.

4 Delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo

Kazalnik se izračuna po formuli (Salemi s sodelavci 2012; Hernández Guillén in Arrabal 2013):

$$INDEKS = \left(\frac{\text{ŠTEVILO ZAPOSLENIH Z VISOKO ALI UNIVERZIT. IZOBRAZBO}}{\text{ŠTEVILO VSEH ZAPOSLENIH}} \right) \times 100$$

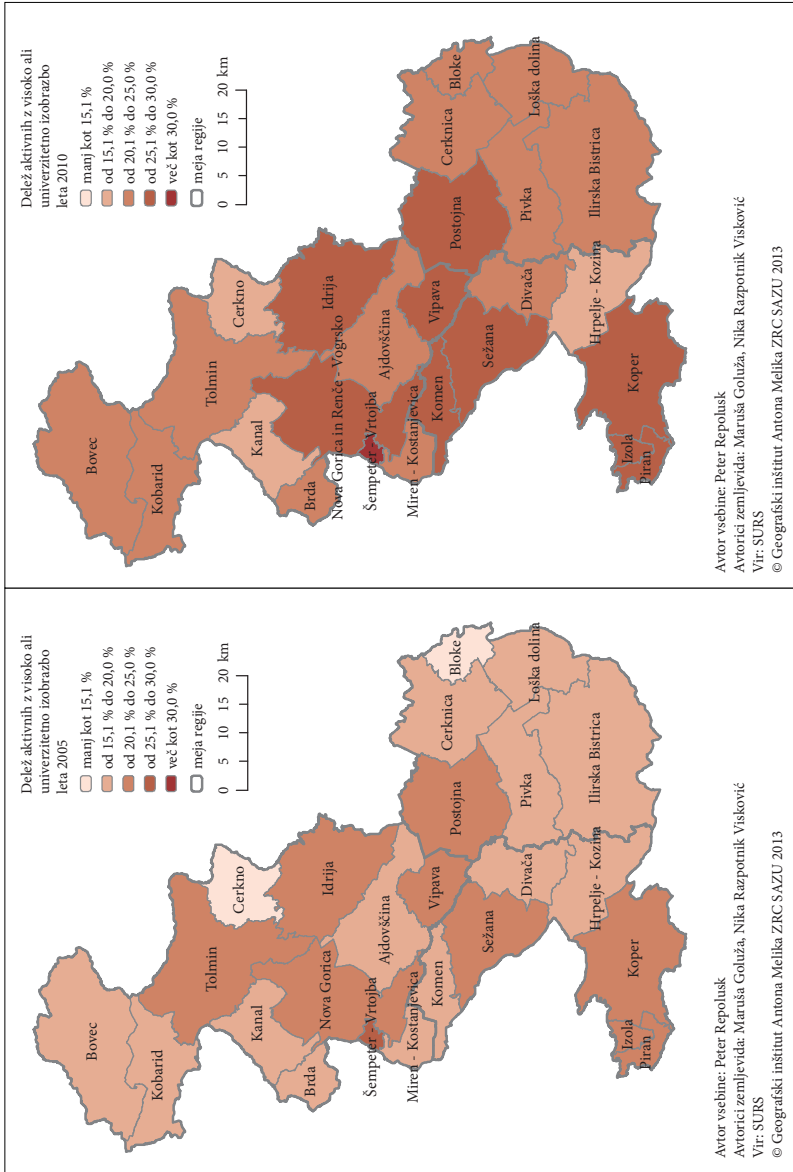
Preglednica 15: Delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo v letih 2005 in 2010 po statističnih regijah (vir: medmrežje 15).

Leto	Goriška regija	Notranjsko-kraška regija	Obalno-kraška regija	Slovenija
2005	20,9	18,5	22,7	21,0
2010	25,5	23,9	26,3	26,1

Kazalnik izraža delež zaposlenih s končano visoko ali univerzitetno izobrazbo po kraju dela v letih 2005 in 2010. Izobrazbena sestava delovne sile je ključnega pomena pri oblikovanju inovativno usmerjenega in konkurenčnega gospodarstva. Raziskave kažejo, da je bolj izobrazena delovna sila lažje zaposljiva, bolj mobilna in manj izpostavljena brezposelnosti (Ravbar in Kozina 2012).

V metodologiji projekta OTREMED je kazalnik (koda 9.6) namenjen meritvam razvojnega dejavnika človeški kapital, po oceni možne širše uporabe pa tudi meritvam razvojnih dejavnikov tehnične in tehnološke inovacije, trg dela in socialni kapital. Vsebinsko je soroden kazalnikom spreminjanje števila prebivalcev, spremembe števila zaposlenih, število zaposlenih v raziskavah in razvoju, delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v javnih ustanovah, delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v podjetjih ter število raziskovalcev na 1000 zaposlenih.

Med letoma 2005 in 2010 se je v Sloveniji delež zaposlenih z visoko ali univerzitetno izobrazbo povečal, deloma zato, ker so mlajše generacije, ki se zaposlijo, bolj izobražene, deloma pa zato, ker slabše kvalificirana delovna sila pogosteje izgublja delo. Regije sredozemske Slovenije imajo razmeroma dobro izobraženo delovno silo, saj zaostajajo samo za Osrednjeslovensko in Gorenjsko regijo. Vrednosti za Obalno-kraško in Goriško regijo so podobne slovenskemu povprečju, Notranjsko-kraška regija za njim nekoliko zaostaja. Med občinami razlike niso velike. Najbolj izobražena je delovna sila občin slovenske Istre, Goriške, Vipavske doline ter v občinah Idrija, Tolmin, Postojna in Sežana. Slabšo kvalifikacijsko sestavo ima večji del občin srednjega in zgornjega Posočja ter Notranjsko-kraške regije.

Slika 40: Delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo v letih 2005 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije.

5 Število raziskovalcev na 1000 zaposlenih

Kazalnik se izračuna po formuli (Salemi s sodelavci 2012; Hernández Guillén in Arrabal 2013):

$$\text{KAZALNIK} = \left(\frac{\text{ŠTEVILO RAZISKOVALCEV}}{\text{ŠTEVILO ZAPOSLENIH}} \right) \times 1000$$

Preglednica 16: Število raziskovalcev na 1000 zaposlenih v letih 2005 in 2011 po statističnih regijah (vir: medmrežje 15 in 18; Ravbar in Kozina 2012).

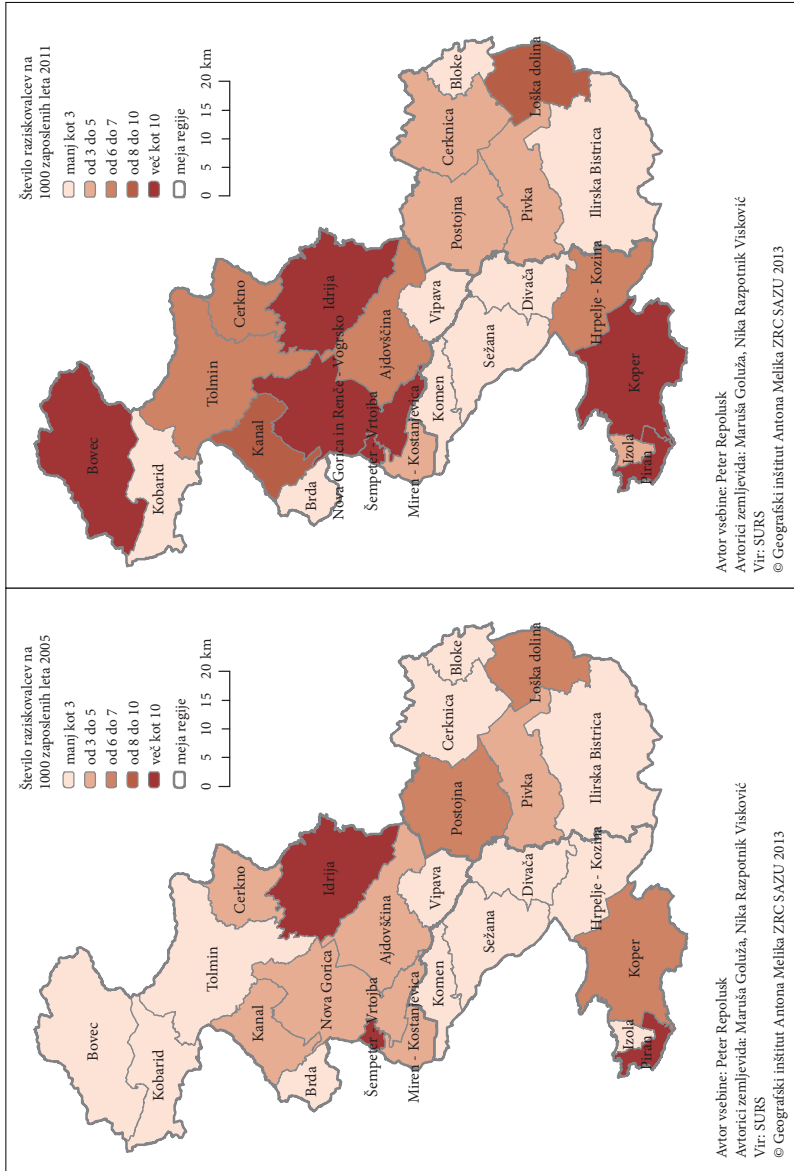
Leto	Goriška regija	Notranjsko-kraška regija	Obalno-kraška regija	Slovenija
2005	5,0	3,0	4,9	12,7
2011	12,0	2,0	15,2	18,5

Kazalnik podaja število raziskovalcev na 1000 zaposlenih po kraju dela. S tem meri razvojne možnosti območja, investiranje v znanje, razvitost mreže akademskih ustanov, vlogo znanja in inovacij v okolju ter posredno tudi kvalifikacijsko sestavo zaposlenega prebivalstva. V analizah družbe znanja ter indeksa talenta ima posebno vlogo delež raziskovalcev med zaposlenimi (Ravbar in Kozina 2012).

V metodologiji projekta OTREMED je kazalnik (koda 2.4) namenjen meritvam razvojnega dejavnika človeški kapital, po oceni možne širše uporabe pa tudi meritvam razvojnih dejavnikov trg dela, tehnične in tehnološke inovacije ter integriran raziskovalni sistem. Vsebinsko je soroden kazalnikom število zaposlenih v raziskavah in razvoju, delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v javnih ustanovah, delež porabljenih sredstev BDP za področje raziskav in razvoja v podjetjih ter delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo.

Podatki o številu raziskovalcev so zajeti iz podatkov slovenskih univerz ter iz informacijskega sistema o raziskovalni dejavnosti v Sloveniji SICRIS (Ravbar in Kozina 2012).

Obalno-kraška in Goriška regija sta imeli leta 2011 sicer nižji delež raziskovalcev od slovenskega povprečja, vendar zaostajata samo za Osrednjeslovensko in Podravske regije. Velik delež raziskovalcev je posledica njihove osredotočenosti na koprski Univerzi na Primorskem in Novogoriški univerzi. Ker sta po nastanku obe ustanovi zelo mladi, je bilo število raziskovalcev leta 2005 precej manjše, obe regiji sta takrat po vrednosti indeksa zaostajali tudi za Gorenjsko regijo in Jugovzhodno Slovenijo. V Notranjsko-kraški regiji je število raziskovalcev med najmanjšimi v Sloveniji. Med občinami je sorazmerno največ raziskovalcev v Kopru, Novi Gorici in okolici, Bovcu in Idriji; v slednji je precej raziskovalcev v industriji.

Slika 41: Število raziskovalcev na 1000 zaposlenih v letih 2005 in 2011 v občinah sredozemske Slovenije.

6 Število aktivnih v kmetijstvu na 1000 prebivalcev

Kazalnik se izračuna po formuli (Salemi s sodelavci 2012; Hernández Guillén in Arrabal 2013):

$$KAZALNIK = \left(\frac{\text{ŠTEVILO AKTIVNIH V KMETIJSTVU}}{\text{ŠTEVILO PREBIVALCEV}} \right) \times 1000$$

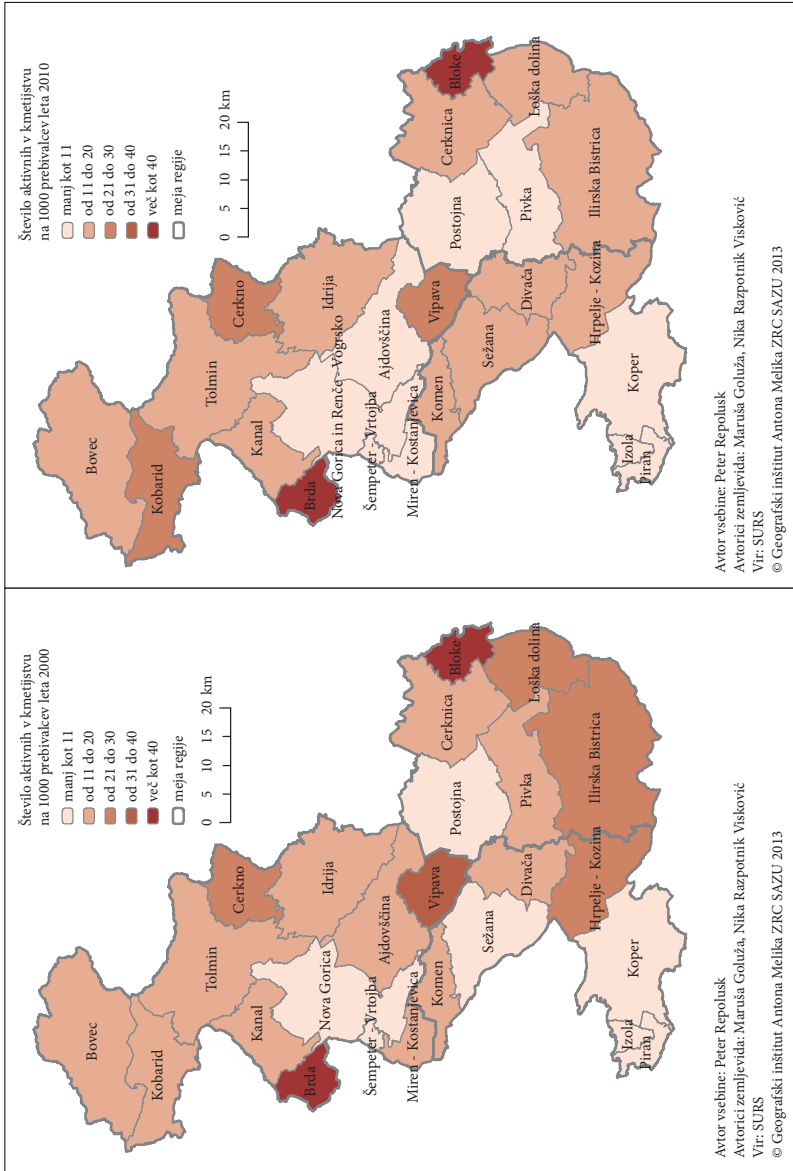
Preglednica 17: Število aktivnih v kmetijstvu na 1000 prebivalcev v letih 2000 in 2010 po statističnih regijah (vir: medmrežje 15).

Leto	Goriška regija	Notranjsko-kraška regija	Obalno-kraška regija	Slovenija
2000	17	17	8	18
2010	14	12	6	14

Kazalnik podaja število delovno aktivnih kmetov na 1000 prebivalcev občine ali regije. Bolj kot analizi zaposlenosti po gospodarskih dejavnostih je namenjen ugotavljanju deleža kmetovalcev v lokalnem in regionalnem prebivalstvu. Na obsežna podeželska območja evropskega Sredozemlja se zaradi razvoja turizma, razpršene urbanizacije in litoralizacije naseljuje vse več nekmečkega prebivalstva. Zato lahko kmečko prebivalstvo kot eden pomembnih varuhov prostorske identitete in naravnih virov potencialno postane marginalno pri odločanju o lokalnih razvojnih pobudah in načrtih.

V metodologiji projekta OTREMED je kazalnik (koda 3.1) namenjen meritvam razvojnega dejavnika človeški kapital, po oceni možne širše uporabe pa tudi meritvam razvojnih dejavnikov inovativno kmetijstvo in trg dela. Vsebinsko je soroden kazalnikom spremembe podeželske rabe zemljišč, spreminjanje števila prebivalcev, spremembe števila zaposlenih in indeks obrata števila potencialno aktivnih prebivalcev.

V sredozemski Sloveniji so bile tako v letu 2000 kot v letu 2010 vrednosti kazalnika nižje od slovenskega povprečja. V Goriški in Notranjsko-kraški regiji so slovenskim vrednostim podobne, v Obalno-kraški regiji pa je delež kmetov v skupnem prebivalstvu za več kot polovico manjši kot v Sloveniji. To še posebej velja za slovensko Istro, katere vzhodni del je sicer povsem podeželski in depopulacijski. Obalno območje je ne le gosto poseljeno, prihaja tudi do medsebojnega tekmovanja in izključevanja različnih dejavnosti pri rabi zemljišč (Repolusk 1998; Urbanc 2011). Na obalnem območju je kmetovalcev zelo malo, njihova zemljišča pa so pogosto pod pritiskom urbanizacije. Delež kmetov v skupnem prebivalstvu je največji v občinah Brda, Bloke in Cerklno, v celotnem hribovitem in goratem svetu ter ponekod na Krasu.

Slika 42: Število aktivnih v kmetijstvu na 1000 prebivalcev v letih 2000 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije

7 Povprečna neto plača na zaposlenega

Preglednica 18: Povprečna neto plača na zaposlenega v letih 2005 in 2010 po statističnih regijah (vir: medmrežje 15).

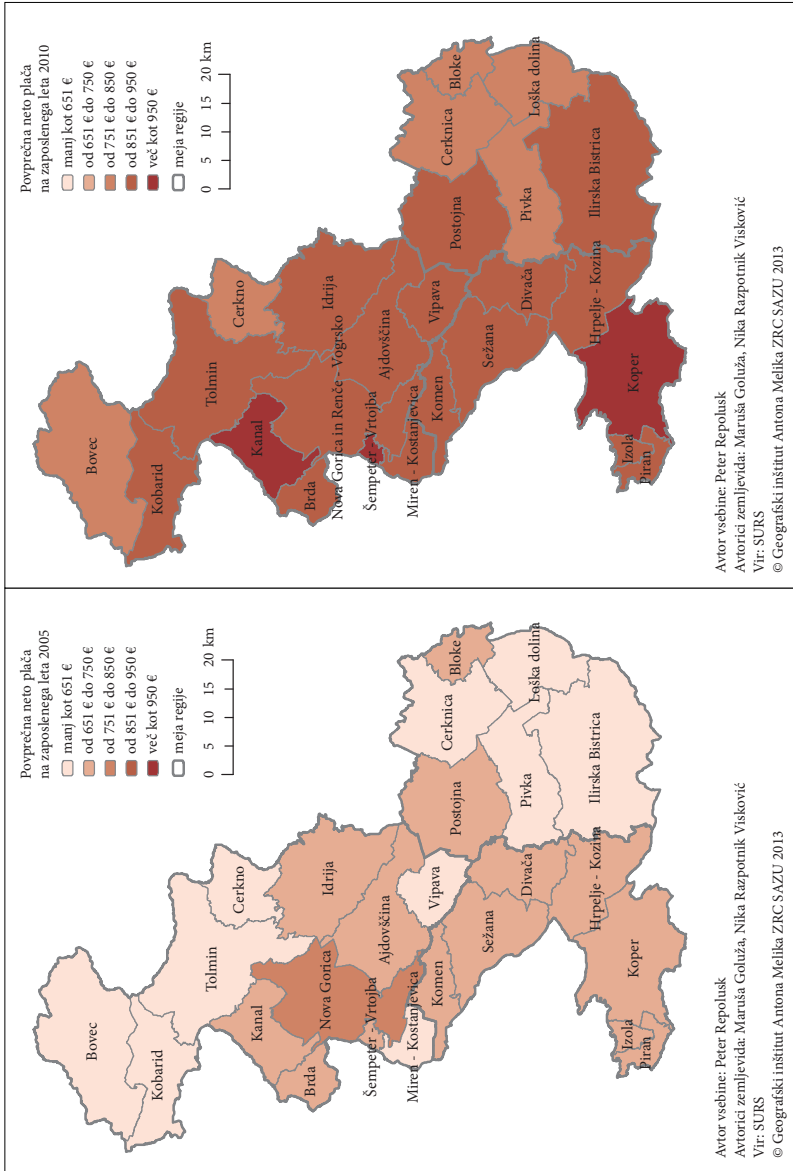
Leto	Goriška regija	Notranjsko-kraška regija	Obalno-kraška regija	Slovenija
2005	720 evrov	660 evrov	720 evrov	691 evrov
2010	947 evrov	862 evrov	966 evrov	929 evrov

Kazalnik izraža povprečno neto plačo zaposlenih po kraju dela sredi koledarskega leta. Metodološko ne vključuje prihodkov zasebnih kmetov.

Pri prostorskih analizah je pomembna razlika med povprečno plačo po kraju dela in povprečno plačo po kraju bivanja. Prva meri moč lokalnega ali regionalnega gospodarstva, druga bolj življenjski standard lokalnega ali regionalnega prebivalstva. Na območjih velike medobčinske ali medregijske dnevne mobilnosti zaposlenih so razlike med obema vrednostma lahko precejšnje.

V metodologiji projekta OTREMED je kazalnik (koda 1.7) namenjen meritvam razvojnega dejavnika kakovost življenja/družbena izključenost, po oceni možne širše uporabe pa tudi meritvam razvojnih dejavnikov socialni kapital in trg dela. Vsebinsko je soroden kazalnikom spremembe števila zaposlenih, delež prebivalcev v starosti od 18 do 24 let, ki niso dokončali srednje šole, delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo, spremembe letne porabe za zdravstveno varstvo, število kaznivih dejanj na 10.000 prebivalcev in Ginijev koeficient socialne neenakosti.

Povprečna neto plača v Obalno-kraški in Goriški regiji je bila tako leta 2005 kot leta 2010 nekaj nad slovenskim povprečjem, v Notranjsko-kraški regiji pa je bila leta 2010 najmanjša med vsemi slovenskimi regijami, leta 2005 pa večja kot v Pomurski in Koroški regiji. Vrednosti so povezane z lokalno sestavo in uspešnostjo gospodarstva ter posledično z izobrazbeno sestavo zaposlenih. Variabilnost med občinami je majhna, leta 2010 so bile povprečne neto plače največje v občini Koper in občinah v zaledju Nove Gorice. Najmanjše so bile v občini Bovec in v občinah Notranjsko-kraške regije, razen Ilirske Bistrice, največje pa tam, kjer je velik delež zaposlenih v storitvenih dejavnostih.

Slika 43: Povprečna neto plača na zaposlenega v letih 2005 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije.

8 Intenzivnost turizma

Kazalnik se izračuna po formuli (Salemi s sodelavci 2012; Hernández Guillén in Arrabal 2013):

$$KAZALNIK = \left(\frac{\text{ŠTEVILO TURISTIČNIH NOČITEV}}{\text{ŠTEVILO PREBIVALCEV}} \right)$$

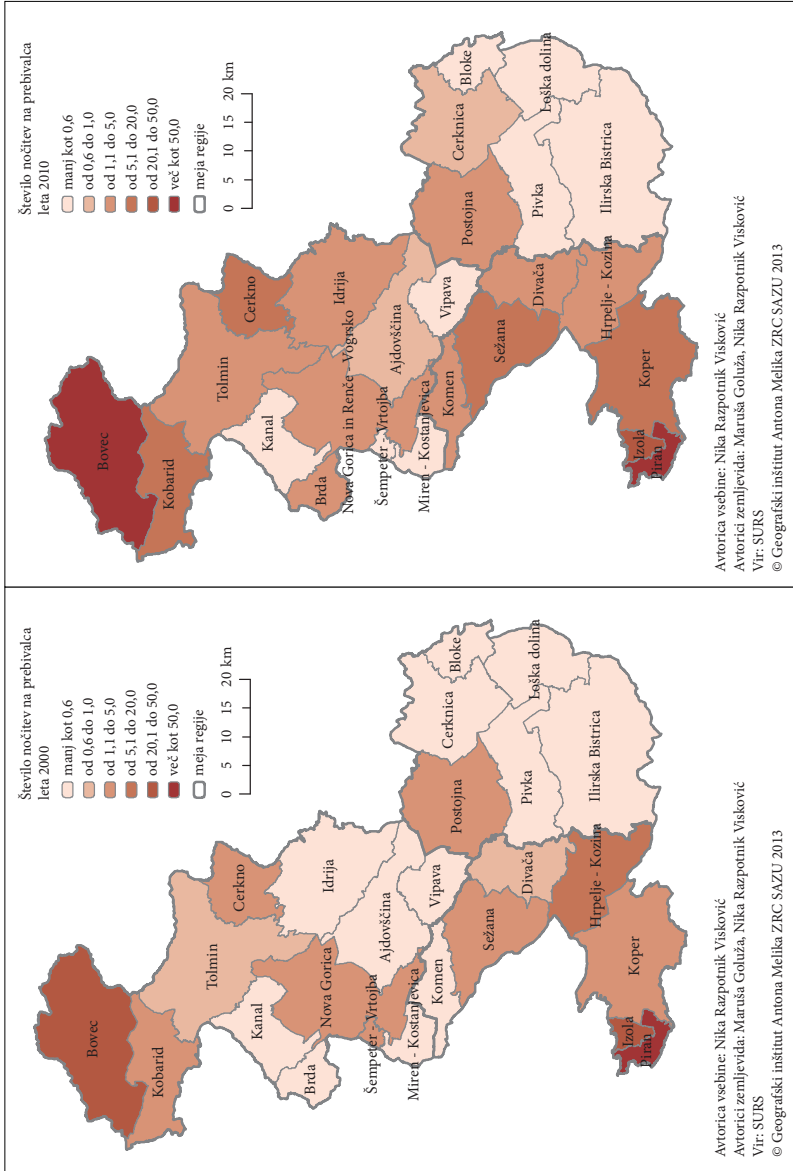
Preglednica 19: Intenzivnost turizma v letih 2000 in 2010 po statističnih regijah (vir za leto 2000: medmrežje 19; vir za leto 2010: medmrežje 20).

Leto	Goriška regija	Notranjsko-kraška regija	Obalno-kraška regija	Slovenija
2000	2,4	1,0	19,0	3,4
2010	4,6	1,1	18,6	4,1

Kazalnik, s katerim merimo intenzivnost turizma na nekem območju, predstavlja razmerje med turističnimi nočitvami in številom tamkajšnjih prebivalcev. V Sloveniji razvoj in razporeditev turizma običajno merimo s številom turističnih nočitev v povezavi s številom razpoložljivih ležišč (Kušar, Zupan in Ferko 2010). Slednjega v naši raziskavi nismo zajeli.

V metodologiji projekta OTREMED je kazalnik (koda 11.4) namenjen prikazu turističnega vpliva na nekem območju za spremljanje razvojnega dejavnika intenzivnost turizma, po oceni možne širše uporabe pa tudi meritvam razvojnih dejavnikov kulturni kapital in dostopnost storitev. Vsebinsko je soroden kazalnikom število muzejev in sorodnih ustanov, delež zavarovanih območij, delež zavarovanih območij s potrjenim upravljavskim načrtom od vseh zavarovanih območij ter število objektov kulturne dediščine z upravljavskimi načrti ali načrti rabe.

V sredozemski Sloveniji je intenzivnost turizma največja v Obalno-kraški regiji, kar ni presenetljivo, saj so obalne občine med najbolj turistično razvitimi v državi. Sledi Goriška regija, kjer turistično izstopajo občine zgornjega Posočja. V zadnjih desetih letih se je v obeh regijah v več občinah intenzivnost turizma povečala. Turizem je najmanj intenziven v Notranjsko-kraški regiji, kjer izstopa le občina Postojna z najbolj obiskano turistično znamenitostjo v Sloveniji Postojnsko jamo, ki si jo letno ogleda več kot pol milijona obiskovalcev (medmrežje 6).

Slika 44: Intenzivnost turizma v letih 2000 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije.

9 Število kulturnih delavcev na 1000 zaposlenih

Kazalnik se izračuna po formuli (Salemi s sodelavci 2012; Hernández Guillén in Arrabal 2013):

$$\text{KAZALNIK} = \left(\frac{\text{ŠTEVILO KULTURNIH DELAVCEV}}{\text{ŠTEVILO VSEH ZAPOSLENIH}} \right) \times 1000$$

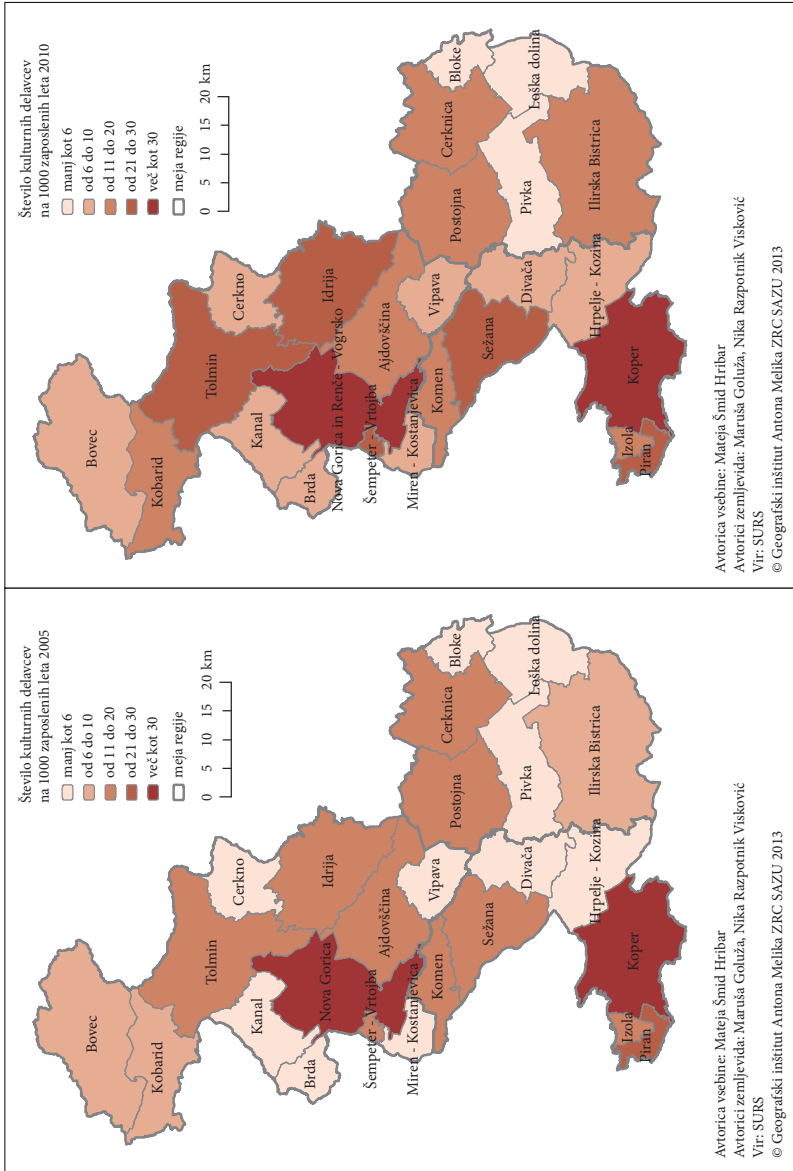
Preglednica 20: Število kulturnih delavcev na 1000 zaposlenih v letih 2005 in 2010 po statističnih regijah (vir: medmrežje 21).

Leto	Goriška regija	Notranjsko-kraška regija	Obalno-kraška regija	Slovenija
2005	17,1	9,6	28,6	26,3
2010	22	11,9	29,8	30,4

»... Zaradi prispevka kulturnega in ustvarjalnega sektorja k uresničevanju lizbonskih ciljev je treba statistiko na področju kulture [znotraj Evropske unije, opomba avtorjev] konsolidirati ter izvajati redno ... Zato je potrebno celovito metodološko delo za, na primer, boljše merjenje socialnega in ekonomskega vpliva kulturnega in ustvarjalnega sektorja v gospodarstvu, ki temelji na znanju.«, so zapisali v Statističnem programu Skupnosti 2008–2012 (2007). Ravbar (2007, 121) pa piše, da je »prisotnost kulturnih ustvarjalcev pomemben lokacijski dejavnik pri oblikovanju ustvarjalnega okolja ... in ima pomembno vlogo pri zagotavljanju pogojev kvalitete bivanja ...«.

V metodologiji projekta OTREMED kazalnik (koda 8.2) prikazuje »moč« kulturnih delavcev znotraj vseh zaposlenih in je namenjen spremljanju razvojnega dejavnika kulturni kapital, po oceni možne širše uporabe pa tudi spremljanju razvojnega dejavnika človeški kapital. Vsebinsko je (sicer šibko) soroden kazalnikom število muzejev in sorodnih ustanov, delež zavarovanih območij, delež zavarovanih območij s potrjenim upravljavskim načrtom od vseh zavarovanih območij, število objektov kulturne dediščine z upravljavskimi načrti ali načrti rabe in intenzivnost turizma.

V sredozemski Slovenji izstopa Obalna-kraška regija, sledi ji Goriška regija. Med občinami v obeh regijah izstopata občini Koper in Nova Gorica. Nekajkrat manj tovrstnih zaposlitev je v Notranjsko-kraški regiji. V obravnavanem petletnem obdobju so v vseh regijah beležili rast deleža kulturnih delavcev med zaposlenimi, največjo v Goriški regiji, kar je v trendu celotne države.

Slika 45: Število kulturnih delavcev na 1000 zaposlenih v letih 2005 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije.

10 Število muzejev in sorodnih ustanov

Preglednica 21: Število muzejev in sorodnih ustanov v letih 2005 in 2010 po statističnih regijah (vir: medmrežje 22).

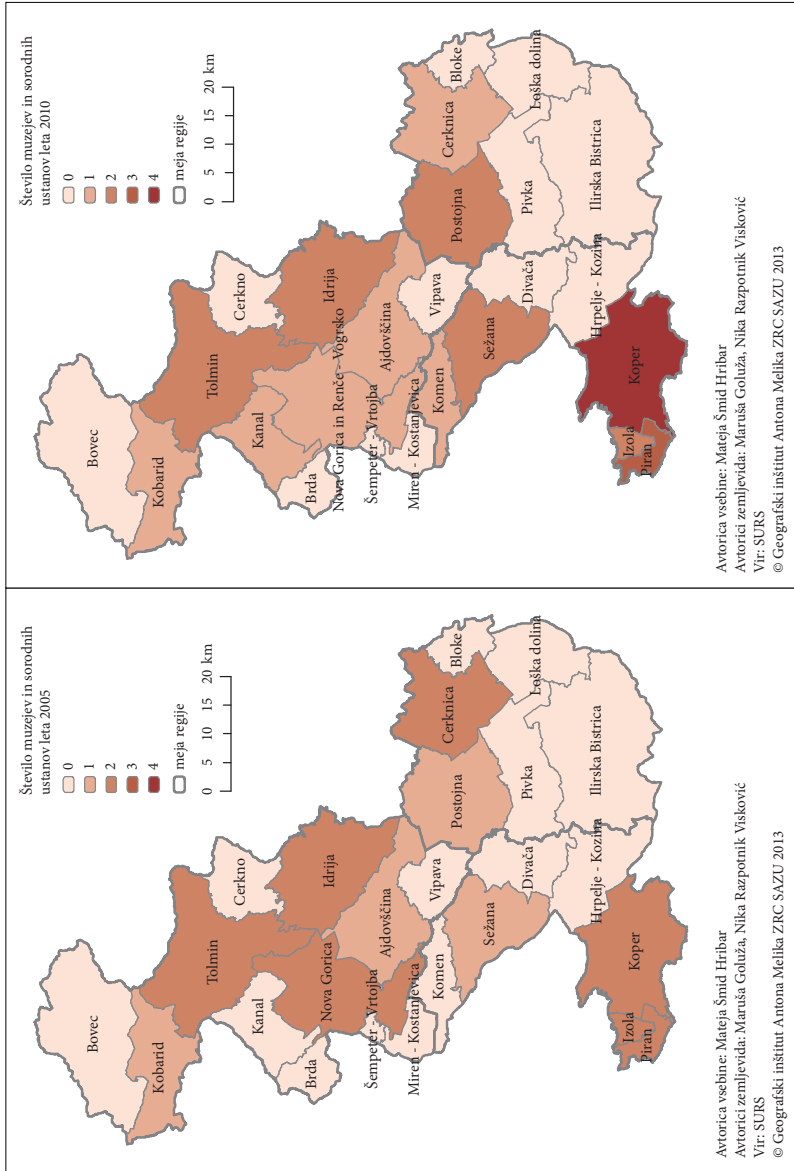
Leto	Goriška regija	Notranjsko-kraška regija	Obalno-kraška regija	Slovenija
2005	8	3	7	163
2010	8	3	12	163

»... Med glavnimi izzivi po vsem svetu so danes predvsem okolje, kultura, gospodarski in socialni trajnostni razvoj. Naloga muzejev je delovati kot posredniki pri teh preobrazbah s spodbujanjem socialne harmonije in v smeri nujne zaščite in varstva vseh vrst dediščine...« (Zdravič Polič 2010, 265), pa tudi pri ohranjanju krajevne, regionalne ali nacionalne identitete.

V metodologiji projekta OTREMED kazalnik (koda 8.1) prikazuje razširjenost muzejev in podobnih ustanov na določenem območju. Namenjen je spremljanju razvojnega dejavnika kulturni kapital, po oceni možne širše uporabe pa tudi spremljanju razvojnega dejavnika intenzivnost turizma. Vsebinsko je (sicer šibko) soroden kazalnikom delež zavarovanih območij, delež zavarovanih območij s potrjenim upravljavskim načrtom od vseh zavarovanih območij, število objektov kulturne dediščine z upravljavskimi načrti ali načrti rabe in intenzivnost turizma.

V sredozemski Slovenji je največ muzejev in sorodnih ustanov v Obalno-kraški regiji, predvsem zaradi njihove razširjenosti v obalnih občinah, sledi ji Goriška regija. Malo tovrstnih ustanov imajo v Notranjsko-kraški regiji, pravzaprav le v občinah Postojna in Cerknica. Med statističnimi regijami v državi ima manj tovrstnih ustanov le Zasavska regija. Več kot petdeset tovrstnih ustanov, največ v državi, je v Osrednjeslovenski regiji, tako Obalno-kraška kot Goriška regija pa sta pod slovenskim povprečjem.

Slika 46: Število muzejev in sorodnih ustanov v letih 2005 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije.

11 Delež kmetijskih zemljišč

Kazalnik se izračuna po formuli (Salemi s sodelavci 2012; Hernández Guillén in Arrabal 2013):

$$INDEKS = \left(\frac{POVRŠINA\ KMETIJSKIH\ ZEMLJIŠČ}{POVRŠINA\ VSEH\ ZEMLJIŠČ} \right) \times 100$$

Preglednica 22: Delež kmetijskih zemljišč v letih 2000 in 2010 po statističnih regijah (vir: medmrežje 23).

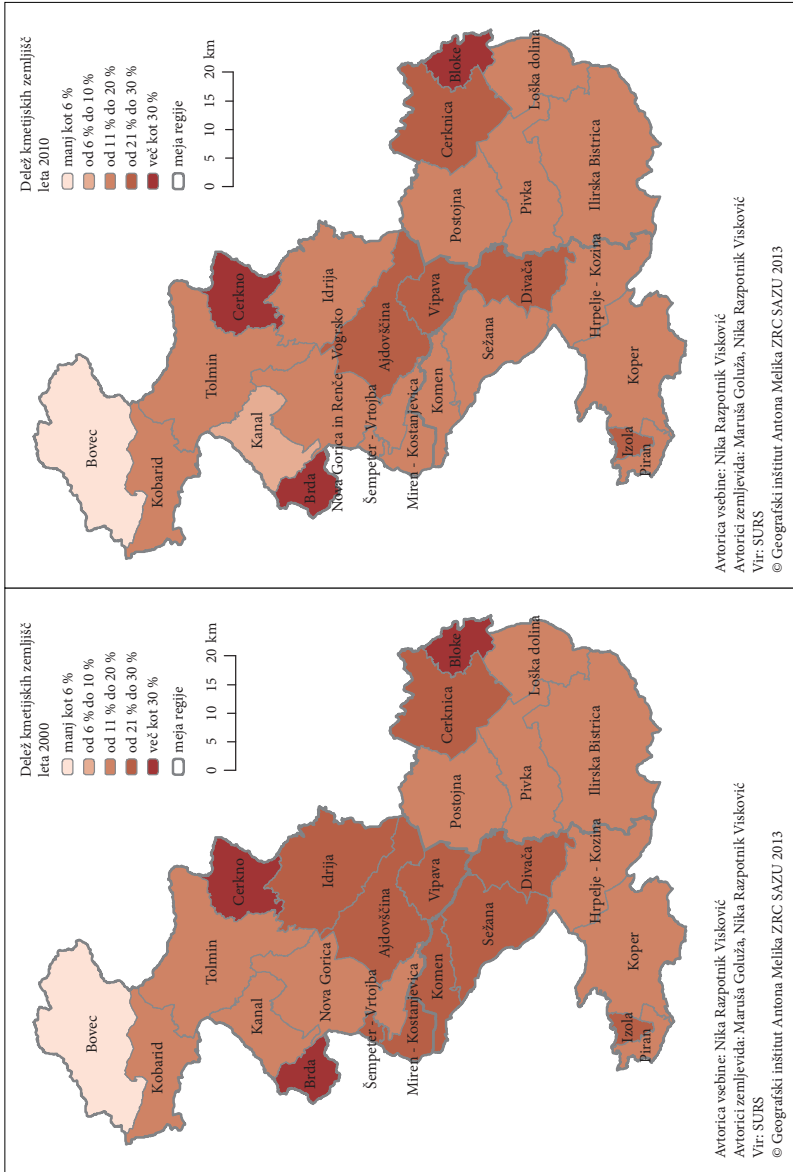
Leto	Goriška regija	Notranjsko-kraška regija	Obalno-kraška regija	Slovenija
2000	13,9	14,4	12,0	24,0
2010	12,7	15,3	13,0	23,4

Kazalnik prikazuje delež kmetijskih zemljišč glede na vsa zemljišča. Omogoča primerjavo s kazalnikom delež kmetijskih zemljišč (FSC), izračunanim po drugačni metodologiji.

»... Raba zemljišč kot kazalec opisuje stanje krajine in gospodarjenja s prostorom kot osnovnim naravnim virom. Raba zemljišč je rezultat naravnih danosti, zgodovinskih razmer. V zadnjih desetletjih pa je v bistveno večji meri odraz socio-ekonomskega razvoja oziroma prostorskega urejanja ...« (Vrščaj 2011).

V metodologiji projekta OTREMED je kazalnik (koda 3.3) opredeljen kot delež kmetijskih zemljišč, namenjenih ekološkemu kmetovanju, namenjen pa je predvsem vidiku ohranjanja biodiverzitete. Žal za Slovenijo tovrstni podatki niso na voljo. Kazalnik je namenjen spremljanju razvojnega dejavnika inovativno kmetijstvo. Je zelo šibko soroden z drugimi kazalniki, vezanimi na ta razvojni dejavnik.

V sredozemski Sloveniji pomembnejših sprememb deleža kmetijskih zemljišč v obravnavanem desetletnem obdobju ne beležimo. Večje spremembe so bile le v Obalno-kraški regiji, kjer je prišlo do močnejšega povečanja deleža travnikov in pašnikov, ter podobnega zmanjšanja neobdelanih oziroma zaraščenih zemljišč. Na občinski ravni je prišlo do zmanjšanja deleža kmetijskih zemljišč v nekaterih južnih občinah Goriške regije in nekaterih severnih občinah Obalno-kraške regije.

Slika 47: Delež kmetijskih zemljišč v letih 2000 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije.

12 Delež podjetij z ISO 1400x (in/ali EMAS, ECOLABEL) licenco

Kazalnik se izračuna po formuli (Salemi s sodelavci 2012; Hernández Guillén in Arrabal 2013):

$$INDEKS = \left(\frac{\text{ŠTEVILO PODJETIJ Z ISO 1400x (in/ali EMAS, ECOLABEL) LICENCO}}{\text{ŠTEVILO VSEH PODJETIJ}} \right) \times 100$$

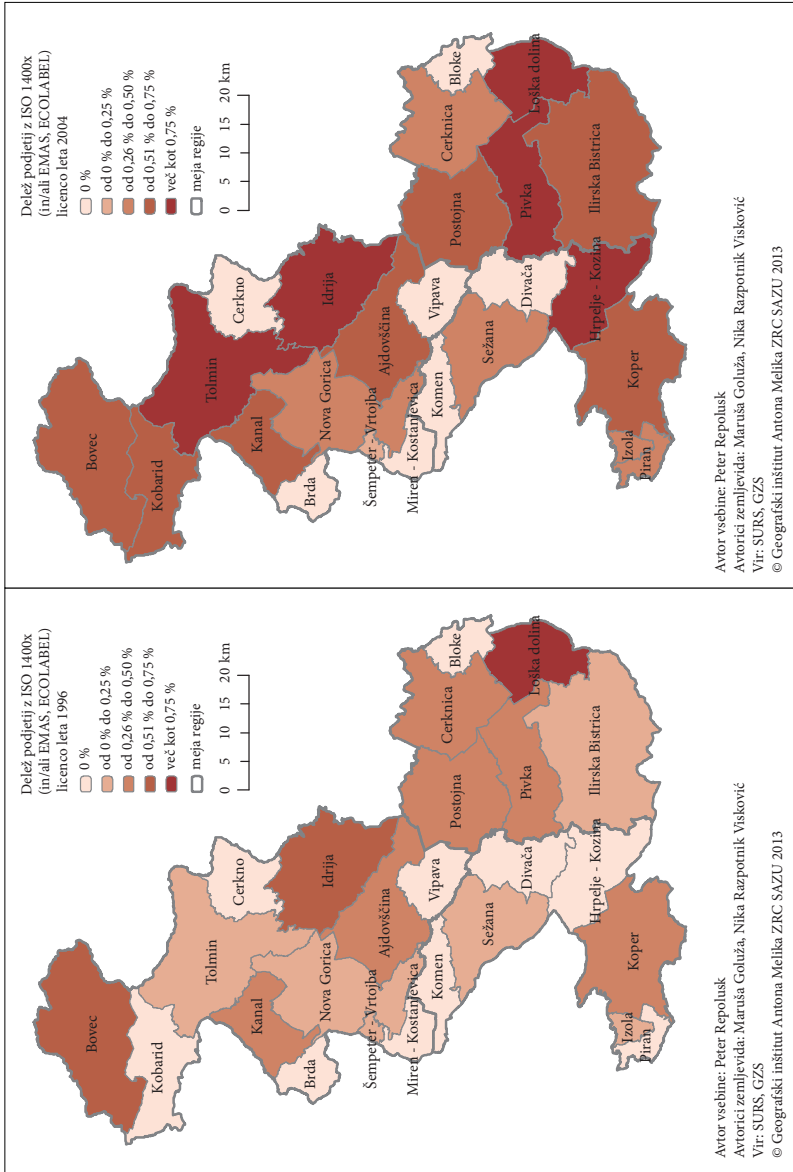
Preglednica 23: Delež podjetij z ISO 1400x (in/ali EMAS, ECOLABEL) licenco v letih 1996 in 2004 po statističnih regijah (vira: medmrežje 24 in 25).

Leto	Goriška regija	Notranjsko-kraška regija	Obalno-kraška regija	Slovenija
1996	0,23	0,33	0,24	0,29
2004	0,52	0,55	0,48	0,53

Standardi ISO 1400x so standardi, povezani z okoljskim managementom, in so v pomoč organizacijam pri zmanjševanju negativnih učinkov na okolje (medmrežje 7; Čepin 2011). Kazalnik prikazuje delež podjetij s temi standardi.

V metodologiji projekta OTREMED kazalnik (koda 9.3) prikazuje delež podjetij, ki imajo urejen sistem okoljskega managementa. Namenjen je spremljanju razvojnega dejavnika zelena ekonomija. Z drugimi kazalniki, vezanimi na ta razvojni dejavnik, je zelo šibko soroden.

V sredozemski Sloveniji podobno kot v celotni državi beležimo skok v deležu podjetij s tovrstnimi standardi, a njihov delež je leta 2004 komajda presegal pol odstotka. Žal novejših podatkov nismo našli, zato ne vemo, kakšna je bila dinamika pridobivanja teh standardov v zadnjih desetih letih. Vendar na podlagi naslednjega citata lahko sklepamo, da je moralo priti do povečanja. »... Področje ravnanja z odpadki je bilo doslej eno izmed najbolj neurejenih, zato je v zadnjem času obravnavano s številnimi ... predpisi, ki postavljajo nove zahteve pri ravnanju z odpadki. Nova zakonodaja zasleduje strateške cilje ravnanja z odpadki. Najpomembnejši so: zmanjševanje količin odpadkov, ponovna snovna in energetska uporaba odpadkov in zmanjševanje odvajanja škodljivih plinov v atmosfero. Čeprav je takšen sistem ravnanja z odpadki dražji, je njegova posledica bolj zdravo okolje, ki je eno izmed temeljnih človekovih življenjskih potreb ...« (Čepin 2011, 89).

Slika 48: Delež podjetij z ISO 1400x (in/ali EMAS, ECOLABEL) licenco v letih 1996 in 2004 v občinah sredozemske Slovenije.

13 Delež prebivalcev na ogroženih območjih

Kazalnik se izračuna po formuli (Salemi s sodelavci 2012; Hernández Guillén in Arrabal 2013):

$$\text{INDEKS} = \left(\frac{\text{ŠTEVILO PREBIVALCEV NA OGROŽENIH OBMOČJIH}}{\text{ŠTEVILO VSEH PREBIVALCEV}} \right) \times 100$$

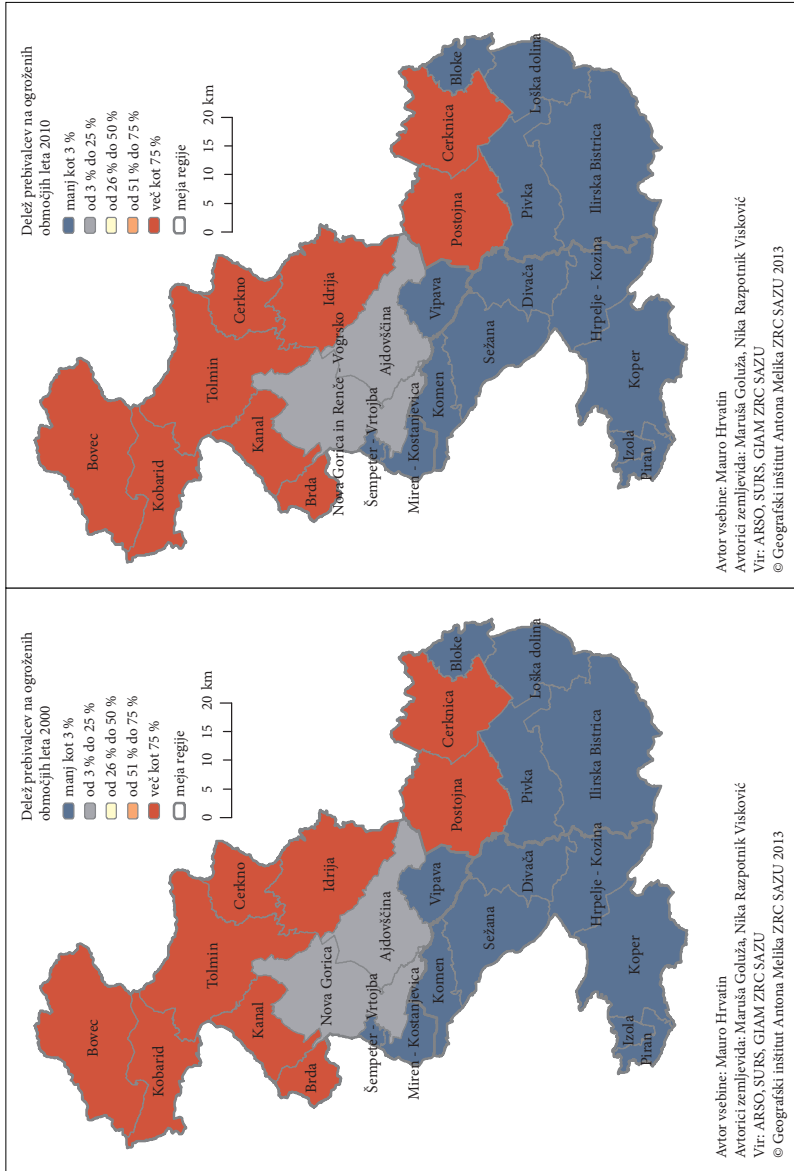
Preglednica 24: Delež prebivalcev, ki so v letih 2000 in 2010 živeli na ogroženih območjih, po statističnih regijah.

Leto	Goriška regija	Notranjsko-kraška regija	Obalno-kraška regija	Slovenija
2000	42,5	39,7	0,0	42,7
2010	40,7	41,7	0,0	43,6

Kazalnik prikazuje skupen delež prebivalcev, živečih na ogroženih območjih zaradi potresov (na podlagi Karte potresne nevarnosti; medmrežje 8), poplav (na podlagi Opozorilne karte poplav; medmrežje 8) in zemeljskih plazov (na podlagi Zemljevida plazovitih območij; Zorn in Komac 2008, 102–103). Kazalnik ne upošteva celotne ogroženosti, takšne ki bi zajemala vse možne naravne nesreče, pač pa le ogroženost na podlagi omenjenih treh naravnih nevarnosti. Poznavanje ogroženih območij je zelo pomembno pri prostorskem načrtovanju (Zorn, Komac in Pavšek 2010).

V metodologiji projekta OTREMED kazalnik (koda 7.2) prikazuje delež prebivalcev, živečih na območjih, ki jih ogrožajo neurja, suša, poplave, potresi, ognjeniški izbruhi in zemeljski plazovi. Namenjen je monitoringu kot razvojnemu dejavniku, po oceni možne širše uporabe pa tudi monitoringu razvojnega dejavnika kakovost življenja/družbena izključenost. Z drugimi kazalniki, vezanimi na ta razvojni dejavnik, je zelo šibko soroden.

V sredozemski Sloveniji se delež prebivalcev, ki so v obravnavanem desetletju živeli na ogroženih območjih, ni dosti spremenil. Takšen trend je značilen tudi za druge statistične regije in celotno državo. To bi lahko pomenilo razvoj v pravo smer, toda vsakršno povečanje deleža prebivalcev na ogroženih območjih pomeni, da prostorsko načrtovanje preteče naravne nevarnosti še vedno premalo upošteva. Dejstvo, da smo upoštevali le izbrane naravne nevarnosti, se lepo kaže pri Obalno-kraški regiji. Slika bi bila gotovo drugačna, v kolikor bi na primer upoštevali poplave morja (Kolega 2006), požare v naravi ali sušo.

Slika 49: Delež prebivalcev, ki so v letih 2000 in 2010 živeli na ogroženih območjih, v občinah sredozemske Slovenije.

14 Delež zavarovanih območij

Kazalnik se izračuna po formuli (Salemi s sodelavci 2012; Hernández Guillén in Arrabal 2013):

$$\text{INDEKS} = \left(\frac{\text{POVRŠINA ZAVAROVANIH OBMOČIJ}}{\text{CELOTNA POVRŠINA}} \right) \times 100$$

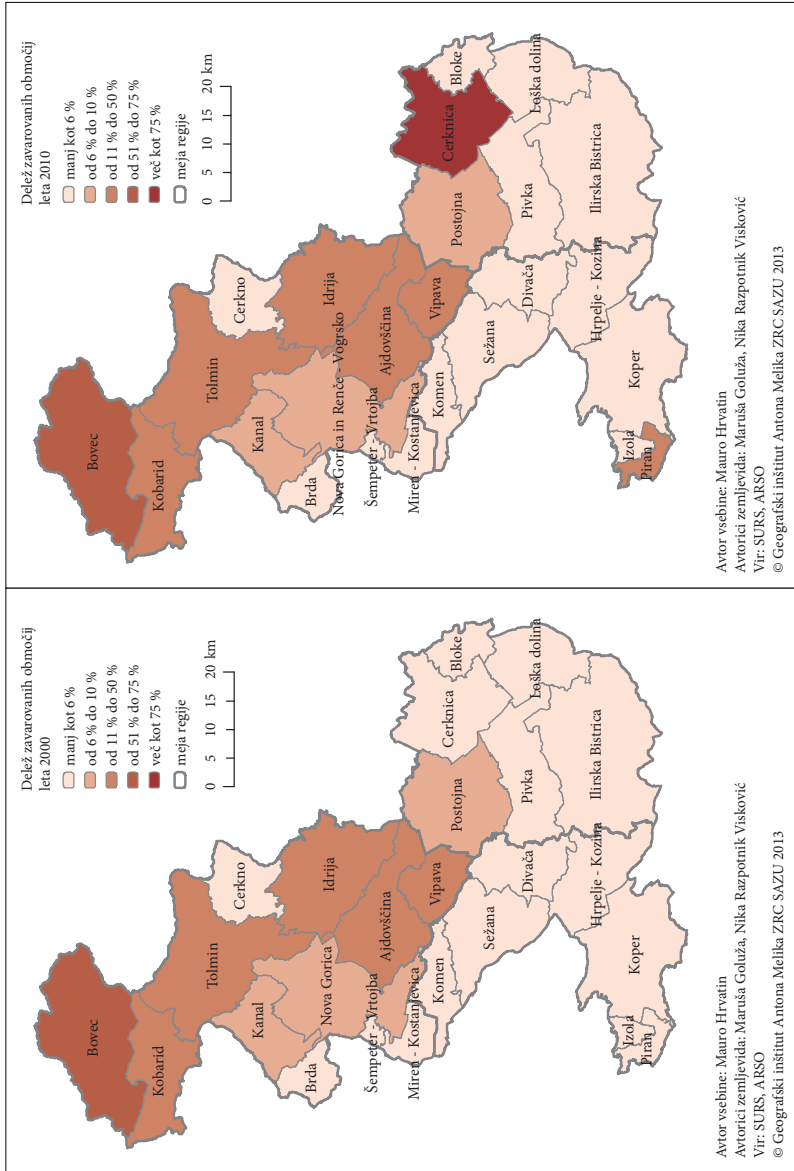
Preglednica 25: Delež zavarovanih območij v letih 2000 in 2010 po statističnih regijah (vira: medmrežje 8 in 26).

Leto	Goriška regija	Notranjsko-kraška regija	Obalno-kraška regija	Slovenija
2000	22,6	2,3	1,6	7,8
2010	22,6	17,6	2,5	12,1

Kazalnik prikazuje delež zavarovanih območij v določeni prostorski enoti. Upoštevani so narodni park, regijski in krajinski parki, naravni rezervati, naravni spomeniki ter spomeniki oblikovane narave, niso pa upoštevana tako imenovana posebna varstvena območja, kot na primer območja Nature 2000 (Natura ... 2013). V tem se kazalnik razlikuje od kazalnika 7 med kazalniki prve skupine. Kaže na trajnostno rabo prostora in upravljanje z naravnimi viri.

V metodologiji projekta OTREMED kazalnik (koda 11.1) prikazuje razširjenost zavarovanih območij v izbranih upravnih ali statističnih prostorskih enotah. Namenjen je spremljanju razvojnega dejavnika naravni kapital. Vsebinsko je soroden kazalnikom delež zavarovanih območij s potrjenim upravljavskim načrtom od vseh zavarovanih območij, število objektov kulturne dediščine z upravljavskimi načrti ali načrti rabe, število muzejev in sorodnih ustanov ter intenzivnost turizma.

V obravnavanem desetletju se je delež zavarovanih območij v Slovenji povečal za dobro tretjino. Povečanje gre predvsem na račun ustanovitve Notranjskega regijskega parka leta 2002 (medmrežje 9) in Krajinskega parka Goričko leto pozneje (medmrežje 10). V primeru prvega se je delež zavarovanih območij v Notranjsko-kraški regiji povečal za več kot sedemkrat, predvsem na račun povečanja v občini Cerknica, v primeru drugega pa se je v Pomurski regiji povečal za kar 31-krat. V preostalih dveh regijah sredozemske Sloveniji se je delež za dobro tretjino povečal še v Obalno-kraški regiji, predvsem na račun povečanja v občini Piran. Sicer pa ima ta regija v sredozemski Sloveniji daleč najmanj zavarovanih območij, na ravni Slovenije pa imata manj zavarovanih območij le statistični regiji Jugovzhodna Slovenija in Koroška.

Slika 50: Delež zavarovanih območij v letih 2000 in 2010 po občinah sredozemske Slovenije.

4.3 Prostorski in regionalni razvojni izzivi

Slovenija je v območje Programa Mediteran vključena kot celota, a smo se pri obravnavi prostorske in regionalne razvojne problematike sredozemske Slovenije omejili le na zahodni del države. Prostorska raven NUTS 2 (kohezijske regije) je za naše potrebe manj primerna, saj kohezijska regija Zahodna Slovenija poleg Goriške in Obalno-kraške statistične regije vključuje še Gorenjsko in Osrednjeslovensko. Na drugi strani pa ne vključuje Notranjsko-kraške statistične regije, ki v veliki meri gravitira proti Kopru (Ilirska Bistrica in Postojna). Območje sredozemske Slovenije smo zato omejili na ravni statističnih regij (NUTS 3) ter vključili Obalno-kraško, Notranjsko-kraško in Goriško statistično regijo.

Prebivalstveno je obravnavano območje še vedno razmeroma majhno, saj so leta 2010 vse tri regije imele skupno okrog 280.000 prebivalcev oziroma dobro sedmino prebivalcev države. Po metodoloških priporočilih EU naj bi imela posamezna statistična regija od 150.000 do 800.000 prebivalcev (Klasifikacija statističnih ... 2013).

Kljub demografski majhnosti je mogoče reči, da je geografska sestava sredozemske Slovenije zelo pestra, zato lahko poleg globalnih in nacionalnih razvojnih izzivov govorimo tudi o celem nizu lokalnih značilnosti, ki so že v preteklosti vplivale na razvoj gospodarstva in poselitve.

Zahodni del Slovenije vključuje **naslednje tipe naravnih pokrajin**: obalno območje, visoke in nizke kraške planote, flišna gričevja in hribovja, aluvialne ravnice ob rekah, predalpsko hribovje in visokogorje. **K raznolikosti** prispeva tudi »majhno merilo velikosti«, saj se naravnopokrajinski tipi menjavajo na kratke razdalje. Gravitacijsko homogena območja so po naravnih značilnostih variabilna, kar bo razvojno terjalo **prilagajanje lokalnim razmeram** v kmetijstvu, vodni oskrbi, tipu poselitve, načrtovanju rabe tal in prometne infrastrukture.

Sredozemska Slovenija je bolj kot večina države ogrožena zaradi **naravnih nesreč**. Pobočnim procesom, predvsem plazovitosti, se na severu pridružuje še potresna ogroženost. Premiki gradiva na pobočjih so pogosti tudi v flišnem gričevju in hribovju na jugu. Predvsem južni del obravnavanega območja lahko v prihodnosti prizadenejo posledice podnebnih sprememb, predvsem kmetijske suše in zmanjševanje kapacitet vodnih virov.

Demografski razvoj kot posledica gospodarskih in političnih razmer je v preteklosti oblikoval sodobni **poselitveni vzorec**. Metodologija projekta OTREMED opredeljuje več **tipov problemskih območij** (Quarta s sodelavci 2012):

- MEGA urbane razvojne pole – tovrstnih središč v sredozemski Sloveniji ni, območje spada v širše gravitacijsko območje Ljubljane, pomembno vlogo pa imajo tudi središča v sosednjih državah Trst, Videm, Gorica in Reka;
- v tip obalna urbana območja spada slovenska obala z gosto poseljenostjo in pozidanostjo, zgoščanjem mnogih dejavnosti na majhnem območju in potencialnimi okoljskimi problemi;

- v tip urbanih območij v zaledju spadajo vsa druga urbana naselja z najbližjo okolico; za vse doslej opisane tipe so značilni velika gostota poselitve, odseljevanje mestnega prebivalstva na sosednja podeželska območja, priseljevanje iz drugih delov Slovenije, predvsem na obalo in deloma v Novo Gorico;
- v tip podeželja z intenzivnim kmetijstvom spadajo neposredno zaledje obale, Vipavska dolina in Goriška brda; njihov demografski razvoj je stabilen, naraščajo pa problemi, povezani z razpršeno urbanizacijo;
- podeželska območja z razvojnimi težavami, ki zavzemajo največji obseg v alpskem in predalpskem svetu ter na kraških planotah; značilni zanje so pomanjkanje delovnih mest, zmanjševanje vloge kmetovanja in odseljevanje prebivalstva, ki ponekod traja že celo stoletje; sredozemska Slovenija ima poleg južne Slovenije **največja sklenjena demografsko ogrožena območja**.

Med pomembnejše razvojne izzive sredozemske Slovenije nedvomno spadata **prometna lega in prometna infrastruktura**. V ospredju sta koprsko pristanišče in potencialna razvojna os vzdolž avtoceste, ki povezuje zahodno Sredozemlje s srednjo in vzhodno Evropo. Zaradi koprskega pristanišča ima velik gospodarsko-strateški pomen tudi železniška povezava. Prometna vloga območja ima širši, tako vseslovenski kot mednarodni pomen, lokalno pa lahko vpliva na razvoj dopolnjujočih dejavnosti in povečanje števila delovnih mest.

Ena od temeljnih gospodarskih strategij je in bi morala ostati razvoj **turistične in gostinske dejavnosti**. Turistična dejavnost je po oblikah zelo pestra, saj vključuje obmorski in alpski turizem ter igralništvo. Dejavnost je lahko skozi celo koledarsko leto.

V razvojni perspektivi bi morale zahodne slovenske regije izkoristiti in okrepiti **intelektualni potencial**, ki ga zagotavljata **univerzi** v Kopru in Novi Gorici. Ključno vlogo bosta morala imeti mednarodna konkurenčnost na inovativnem področju kot tudi povezovanje z lokalnimi gospodarskimi dejavnostmi in ambicijami.

Sredozemsko Slovenijo lahko še bolj upravičeno kot ostale dele države imenujemo **obmejna regija**. Pogostost in tradicija čezmejnih stikov tako gospodarstva kot prebivalstva sta krepkejši kot drugje. Stiki z mesti in regijami v Italiji so močnejši od povezav s sosesčino na Hrvaškem, ki v veliki meri ostaja na lokalni ravni. Predvsem pri čezmejnem sodelovanju z Italijo se še vedno ohranja **neskladnost in neuravnoveženost vsebine čezmejnih stikov** – slovensko prebivalstvo se v Italiji zaposluje in izobražuje, italijansko pa v Sloveniji predvsem preživlja prosti čas in nakupuje, deloma uporablja tudi nekatere specializirane storitve, na primer v zdravstvu (Bufon 1995; Berdavs 2010). Skoraj celotno območje vzdolž državne meje v Italiji poseljuje slovenska narodna manjšina. Območje poselitve italijanske narodne manjšine v slovenski Istri je manjše, a zajema gospodarsko najbolj dinamičen del sredozemske Slovenije. Poleg vloge v razvoju multikulturnega kontinuuma imata lahko obe manjšini tudi vlogo v meddržavnem gospodarskem sodelovanju.

Razvojni izzivi sredozemske Slovenije so lahko številne prednosti: ugodne razmere za razvoj turizma, prometna in obmejna lega, velika ekološka raznovrstnost, razvoj univerz, submediteranskost velikega dela območja. Nasprotno obstajajo tudi že obstoječi ali preteči problemi, ki razvoj lahko ovirajo: depopulacija in propadanje kulturne pokrajine, pretirano zgoščanje dejavnosti in prebivalstva na majhnih območjih, širjenje razpršene urbanizacije, gospodarsko zaostajanje za sosednjimi razvojnimi središči v Italiji.

5 Sklep

Zaradi geografske raznolikosti je medsebojno sodelovanje in usklajevanje sredozemskih držav oziroma regij na področjih varstva okolja, naravnih nesreč, gospodarskega, prostorskega in regionalnega razvoja zahteven cilj.

Oblikovanje transnacionalnih razvojnih strategij in akcijskih načrtov ter njihovo izvedbo med drugim spodbuja tudi program evropskega teritorialnega sodelovanja na območju Programa Mediteran, v okviru katerega je bil financiran tudi projekt OTREMED. Pomen skupnih programov za spremljanje razvoja oziroma sprememb na celotnem območju Evropske unije oziroma v našem primeru Sredozemlja smo pokazali na primeru oblikovanja sistema kazalnikov za spremljanje regionalnega in prostorskega razvoja. Kazalniki, izpeljani iz podatkov o pokrovnosti tal *Corine Land Cover* in podatkov o območju Natura 2000, so dosegljivi in primerljivi za celotno območje in enotni časovni niz (SDIMED 2013). Slabšo medsebojno primerjavo omogočajo statistični kazalniki (SDIMED 2013). V projektu OTREMED smo za spremljanje poglobitvenih razvojnih izzivov in dejavnikov opredelili skupno 55 kazalnikov. Za Slovenijo so na ravni statističnih regij dosegljivi podatki za 27 kazalnikov, na občinski ravni pa za 26, a žal za različna leta oziroma časovna obdobja, tako da smo jih zaradi ustrezne časovne primerljivosti lahko uporabili le 14. Po letu 1995 se je v Sloveniji zaradi sprememb komunalnega sistema število občin ves čas povečevalo. S spreminjanjem občinskih meja so se spreminjale tudi prostorske enote, za katere so bili kazalniki zbrani, kar otežuje nadaljnjo obdelavo. S podobnimi težavami se srečujejo tudi druge države (medmrežje 12).

Za področje prostorskih podatkov je bilo pomembno sprejetje Direktive Evropskega parlamenta in sveta o vzpostavitvi infrastrukture za prostorske informacije v Evropski skupnosti, imenovane tudi direktiva INSPIRE, ki v Evropski uniji določa splošna pravila za vzpostavitev prostorske podatkovne infrastrukture za okoljske ter druge politike in dejavnosti, ki lahko vplivajo na prostor (Ažman 2008; medmrežje 13).

Zdaj je čas, da se prizadevanja za poenoten pristop k oblikovanju sistema kazalnikov za spremljanje regionalnega in prostorskega razvoja, ki je nujna prвина za opredelitev trenutnih in prihodnjih izzivov ter za spremljanje napredka, širijo tudi

navzdol, na nacionalno in lokalno raven. Znanost lahko pri tem aktivno sodeluje s poglobljenimi študijami ali usposabljanjem načrtovalcev. Le tako lahko postanejo rezultati projektov, kakršen je OTREMED, del regionalno- in prostorskonačrtovalske prakse.

6 Seznam virov in literature

- Armi, L., Farmer, D. M. 1988: The flow of Mediterranean water through the Strait of Gibraltar. *Progress in Oceanography* 21. Oxford.
- Asheim, B., Dunford, M. 1997: Regional futures. *Regional Studies* 31-5. Cambridge.
- Ažman, I. 2008: Direktive INSPIRE in Geodetska uprava. *Geodetski vestnik* 52-1. Ljubljana.
- Barry, R. G., Chorley, R. J. 2003: *Athmosphere, Weather and Climate*. London.
- Bartholy, J., Pongracz, R., Pattanyús-Abraham, M. 2009: Analyzing the genesis, intensity and tracks of western Mediterranean cyclones. *Theoretical and Applied Climatology* 96. New York.
- Bech, J., Roca, N., Barceló, J., Duran, P., Tume, P., Poschenrieder, C. 2012: Soil and plant contamination by lead mining in Bellmunt (Western Mediterranean Area). *Journal of Geochemical Exploration* 113. Amsterdam.
- Begg, I. 1999: Cities and competitiveness. *Urban Studies* 36, 5-6. Abingdon.
- Berdavs, J. 2010: Urbanizacija, meje in trajnostni razvoj: primer Mestne občine Koper. Doktorsko delo. Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem. Koper.
- Bernot, F. 1990: Hidrografske značilnosti morja ob slovenski obali. *Primorje*, 15. zbornik slovenskih geografov. Ljubljana.
- Beutel, E. K., Nomade, S., Fronabarger, A. K., Renne, P. R. 2005: Pangea's complex breakup: A new rapidly changing stress field model. *Earth and Planetary Science Letters* 236. Amsterdam.
- Biogeographical regions, Europe (version 2011). European Environmental Agency. Medmrežje: <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/biogeographical-regions-europe-1> (20. 2. 2013).
- Bochet, E., Poesen, J., Rubio, J. L. 2002: Influence of plant morphology on splash erosion in a Mediterranean matorral. *Zeitschrift für Geomorphologie* 46-2. Stuttgart.
- Boddy, M. 1999: Geographical economics and urban competitiveness: A critique. *Urban Studies* 36, 5-6. Abingdon.
- Boenzi, F., Palmentola, G. 1997: Glacial features and snow-line trend during the last glacial age in the southern Apennines (Italy) and on Albanian and Greek mountains. *Zeitschrift für Geomorphologie* 41. Stuttgart.
- Braudel, F. 1991: Čas sveta: materialna civilizacija, ekonomija in kapitalizem, XV.–XVIII. stoletje. Ljubljana.
- Bryan, R., Yair, A. (ur.) 1982: *Badland Geomorphology and Piping*. Norwich.

- Bufon, M. 1995: Prostor, meje, ljudje. Razvoj prekomejnih odnosov, struktura obmejnega območja in vrednotenje obmejnosti na Goriškem. Trst.
- Camagni, R. 2002: On the concept of territorial competitiveness: sound or misleading? *Urban Studies* 39-13. Abingdon.
- Carminati, E., Doglioni, C. 2005: Mediterranean Tectonics. *Encyclopedia of Geology* 3. Amsterdam.
- Cigale, D. 2002: Geografsko okolje in promet. *Promet in okolje*: zbirka usklajeno in sonaravno 32-35. Ljubljana.
- Ciglič, R. 2009: Slovenija v naravnogeografskih členitvah Evrope. *Geografski vestnik* 81-2. Ljubljana.
- Ciglič, R., Perko, D. 2013: Pokrajinske vroče točke Evrope. *Acta geographica Slovenica* 53-1. Ljubljana.
- Čepin, J. 2011: Management sistema ravnanja z okoljem v organizaciji. Zbornik 8. festivala raziskovanja ekonomije in managementa. Medmrežje: <http://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/978-961-266-123-6/prispevki/008.pdf> (30. 6. 2013).
- Černe, A., Kušar, S. 2012: Regionalni razvoj Obalno-kraške regije in ocena stopnje litoralizacije. *Geografija stika Slovenske Istre in Tržaškega zaliva, GeograFF* 12. Ljubljana.
- Del Gaudio, V., Pierri, P., Frepoli, A., Calcagnile, G., Venisti, N., Cimini, G. B. 2007: A critical revision of the seismicity of Northern Apulia (Adriatic microplate – Southern Italy) and implications for the identification of seismogenic structures. *Tectonophysics* 436. Amsterdam.
- Dolenc, D., Miklič, E., Razpotnik, B., Šter, D., Žnidaršič, T. 2013: Ljudje, družine, stanovanja. *Registrski popis 2011*. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana.
- Drozg, V. 1995: Oblike poselitve. *Krajevni leksikon Slovenije*. Ljubljana.
- Duplančić, Č. 1959: O rajoniziranju Jadranskog mora za meteorološku zaštitu pomorstva. *Vijesti pomorske meteorološke službe* 5-1. Split.
- Eionet v Sloveniji. 2013. Medmrežje: http://eionet-si.arso.gov.si/Podatki_in_informacije/F1126172740 (21. 6. 2013).
- Environmental Terminology and Discovery Service. European Environmental Agency. 2013. Medmrežje: http://glossary.eea.europa.eu/terminology/concept_html?term=land%20consumption (21. 6. 2013).
- Ercegović, A. 1949: *Život u moru*. Zagreb.
- ESDP – European Spatial Development Perspective. 1999. Medmrežje: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/sum_en.pdf (4. 6. 2013).
- ESPON Atlas. Mapping the structure of the European Territory. ESPON Project 3. 1. 2006. Medmrežje: http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Publications/ESPON2006Publications/ESPONAtlas/final-atlas_web.pdf (1. 7. 2013).

- European Development Opportunities for Rural Areas. Final Report. 2011. Medmrežje: http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/AppliedResearch/EDORA/EDORA_Final_Report_Parts_A_and_B-maps_corrected_06-02-2012.pdf (21. 5. 2012).
- Evropa 2020. 2010. Medmrežje: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_SL_ACT_part1_v1.pdf (4. 6. 2013).
- Fifth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion: Investing in Europe's future. European Commission, 2010. Medmrežje: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion5/pdf/5cr_summary_en.pdf (21. 6. 2012).
- Furlanič, M. 1962: Slovenske obale – okno v svet. Slovenski pomorski zbornik. Koper.
- Gabrovec, M., Petek, F. 2004: V Sloveniji vedno manj gozda? (Ne)uporabnost metodologije CORINE Land Cover. Delo 46-303 (30. 12. 2004). Ljubljana.
- Gams, I. 1972: Prispevek h klimatološki delitvi Slovenije. Geografski obzornik 19-1. Ljubljana.
- Gams, I. 1990: Klima Koprškega Primorja in njen pomen. Primorje, 15. zborovanje slovenskih geografov. Ljubljana.
- Gams, I. 1992: Geografske značilnosti Slovenije. Ljubljana.
- Gams, I., Nicod, J., Sauro, U., Julian, E., Anthony, U. 1993: Environmental change and human impacts on the Mediterranean karsts of France, Italy and the Dinaric region. Karst Terrains: Environmental Changes and Human Impact. Catena Suppl. 25. Cremlingen.
- Geology of Europe. 1956. Medmrežje: [http://www.probertencyclopaedia.com/photo/lib/maps/Map%20of%20Europe%20\(Geology\)%201956.htm](http://www.probertencyclopaedia.com/photo/lib/maps/Map%20of%20Europe%20(Geology)%201956.htm) (3. 3. 2013).
- Gomez, F. 2003: The role of the exchanges through the Strait of Gibraltar on the budget of elements in the Western Mediterranean Sea: consequences of human-induced modifications. Marine Pollution Bulletin 46. London.
- Gomez-Ortiz, A., Palacios, D., Palade, B., Vazquez-Selem, L., Salvador-Franch, F. 2012: The deglaciation of the Sierra Nevada (Southern Spain). Geomorphology 159–160. Amsterdam.
- Grižančič, S., Jerovšek, B. 2012: Koncept teritorialne kohezije in regionalni razvoj Evropske unije. Diplomsko delo. Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Gutierrez-Elorza, M. 2006: Flash flood. Encyclopedia of Geomorphology 1. London.
- Handy, M. R., Schmid, S. M., Bousquet, R., Kissling, E., Bernoulli, D. 2010: Reconciling plate-tectonic reconstructions of Alpine Tethys with the geological-geophysical record of spreading and subduction in the Alps. Earth-Science Reviews 102. Amsterdam.
- Harvey, A. 2006. Badland. Encyclopedia of Geomorphology 1. London.
- Hernández Guillén, Z., Arrabal, M. E. 2013: Report of OTREMED Family 2 Indicator in Murcia Region. Murcia. Medmrežje: http://147.84.210.211/downloads/Report_family2_en.pdf (1. 7. 2013).

- Hernández Guillén, Z., Paya Pina, D., Arrabal, M. E. 2013: OTREMEDI Indicator, Family 1: Land Consumption. Murcia. Medmrežje: http://147.84.210.211/downloads/Report_family1_en.pdf (1. 7. 2013).
- Heymann, Y., Steenmans, C., Croissille, G., Bossard, M. 1994: CORINE Land Cover. Technical Guide. Luksemburg.
- Hočvar, Z., Petkovšek, A. 1988: Meteorologija. Ljubljana.
- Hughes, P. D. 2006: Glacial history of the Mediterranean mountains. *Progress in Physical Geography* 30. London.
- Hughes, P. D. 2011: Mediterranean glaciers and glaciation. *Encyclopedia of Snow, Ice and Glaciers*. Berlin.
- Indicators of Territorial Cohesion, Scientific Platform and Tools. Project 2013/3/2, Note on the selection of territorial cohesion indicators 7/6/2011. 2011. Medmrežje: http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ScientificPlatform/Interco/INTERCO_note_on_the_thematic_selection_of_indicators.pdf (18. 5. 2012).
- Integrated Analysis of Transnational and National Territories Based on ESPON Results. ESPON project report 2.4.2. 2006. Medmrežje: <http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPO2006Projects/PolicyImpactProjects/ZoomIn/fr-2.4.2-full-r.pdf> (3. 6. 2013).
- Integrated Tools for European Spatial Development. Scientific and policy-oriented conclusions of ESPON results until September 2004. ESPON project report 3.1. 2005. Medmrežje: <http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPO2006Projects/CoordinatingCrossThematicProjects/Coordination/fr-3.1-full.pdf> (21. 6. 2012).
- Jongman, R. H. G., Bunce, R. G. H., Metzger, M. J., Múcher, C. A., Howard, D. C., Mateus, V. L. 2006: Objectives and applications of a statistical environmental stratification of Europe. *Landscape Ecology* 21-3. Haag.
- Josipovič, D. 2004: Dejavniki rodnostnega obnašanja v Sloveniji. *Geografija Slovenije* 9. Ljubljana.
- Karakaisis, G. F., Papazachos, C. B., Scordilis, E. M., Papazachos, B. C. 2004: Current accelerating seismic excitation along the northern boundary of the Aegean microplate. *Tectonophysics* 383. Amsterdam.
- Kladnik, D. 1998a: Alpski svet. Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana.
- Kladnik, D. 1998b: Dinarski svet. Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana.
- Kladnik, D. 2011: Širjenje gozda na krasu kot dejavnik prostorskega razvoja. *Geografski vestnik* 83-2. Ljubljana.
- Kladnik, D., Lovrenčak, F., Orožen Adamič, M. (ur.) 2005: Geografski terminološki slovar. Ljubljana.
- Klasifikacija statističnih teritorialnih enot v Evropski uniji – NUTS. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana. Medmrežje: http://www.stat.si/tema_splosno_upravno_nuts.asp (30. 6. 2013).

- Klemenčič, V. 1959: Pokrajina med Snežnikom in Slavnikom. Dela Inštituta za geografijo SAZU 4. Ljubljana.
- Klemenčič, V. 1972: Geografija prebivalstva Slovenije. Geografski vestnik 44. Ljubljana.
- Köck, M., Farré, M., Martínez, E., Gajda-Schranz, G., Ginebreda, A., Navarro, A., López de Alda, M., Barceló, D. 2010: Integrated ecotoxicological and chemical approach for the assessment of pesticide pollution in the Ebro River delta (Spain). *Journal of Hydrology* 383. Amsterdam.
- Kolega, N. 2006: Ogroženost slovenske obale zaradi morskih poplav. *Acta geographica Slovenica* 46-2. Ljubljana.
- Köppen, W., Geiger, R. 1936: *Handbuch der Klimatologie*. Berlin.
- Kovačič, A. 2006: Konkurenčnost na regionalni ravni. *Naše gospodarstvo* 52, 5-6. Maribor.
- Kušar, U., Zupan, N., Ferko, P. 2010: Razvoj in razporeditev turizma. *Kazalci okolja v Sloveniji*. Medmrežje: http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=322 (30. 6. 2013).
- Lambooy, J. G. 2002: Knowledge and urban economic development: An evolutionary perspective. *Urban Studies* 39, 5-6. Abingdon.
- Land Administration Guidelines. 1996. Medmrežje: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/hlm/documents/Publications/land.administration.guidelines.e.pdf> (1. 7. 2013).
- Lehmann, H. (ur.) 1978: *Harms Handbuch der Geographie – Europa*. München.
- Leipziška listina o trajnostnih evropskih mestih. 2007. Medmrežje: http://www.archive.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/zakonodaja/konvencije/leipziska_listina.pdf (10. 5. 2013).
- Leridon, H. 2008. Human populations and climate: Lessons from the past and future scenarios. *Comptes Rendus Geoscience* 340. Pariz.
- Lionello, P., Boscoso, R., Malanotte-Rizzoli, P. (ur.) 2006: *Mediterranean Climate Variability*. Amsterdam.
- Lovrenčak, F. 1990: Pedogeografske in vegetacijskogeografske razmere v Koprskem primorju. *Primorje*, 15. zborovanje slovenskih geografov. Ljubljana.
- Lovrenčak, F. 1994: *Pedogeografija*. Ljubljana.
- Lovrenčak, F. 2003: *Osnove biogeografije*. Ljubljana.
- Makovec Brenčič, M. 2000: Soodvisnost cenovnih in necenovnih dejavnikov konkurenčne prednosti podjetij v mednarodnem poslovanju. *Doktorsko delo*. Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Marino, M., Santantonio, M. 2010: Understanding the geological record of carbonate platform drowning across rifted Tethyan margins: Examples from the Lower Jurassic of the Apennines and Sicily (Italy). *Sedimentary Geology* 225. Amsterdam.
- McFarlane, C. 2010: The comparative city: knowledge, learning, urbanism. *International Journal of Urban and Regional Research* 34-4. Oxford.

- MED Programme – Cooperation area. 2013. Medmrežje: <http://www.programme-med.eu/en/the-programme/about/cooperation-space.html> (5. 6. 2013).
- Medmrežje 1: <http://www.otremed.com/> (5. 6. 2013).
- Medmrežje 2: http://www.arhiv.svrez.gov.si/si/delovna_podrocja/nova_evropska_razvojna_strategija_do_leta_2020/strategija_evropa_2020/ (2. 7. 2013).
- Medmrežje 3: <http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Splosno/Splosno.asp> (23. 6. 2013).
- Medmrežje 4: http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/Dem_soc.asp (23. 6. 2013).
- Medmrežje 5: http://www.stat.si/metodologija_pojasnila.asp?pod=5 (3. 7. 2013).
- Medmrežje 6: <http://www.dnevnik.si/magazin/prosti-cas/1042538114> (30. 6. 2013).
- Medmrežje 7: http://en.wikipedia.org/wiki/ISO_14000#Upgrading_from_ISO_14001_to_EMAS (30. 6. 2013).
- Medmrežje 8: http://gis.arso.gov.si/wfs_web/faces/WFSLayersList.jspx (30. 6. 2013).
- Medmrežje 9: <http://www.notranjski-park.si/index.php?catid=5&lang=slo> (30. 6. 2013).
- Medmrežje 10: http://www.park-goricko.org/sl/informacija.asp?id_meta_type=59&id_jezik=0&id_language=0&id_informacija=271 (30. 6. 2013).
- Medmrežje 11: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/europe_2020_indicators/headline_indicators (20. 6. 2013).
- Medmrežje 12: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/local_administrative_units (30. 7. 2013).
- Medmrežje 13: <http://www.geoport.gov.si/slo/kaj-je-inspire> (30. 7. 2013).
- Medmrežje 14: http://eionet-si.arso.gov.si/Podatki_in_informacije/F1126172740/HTML_Page1126257477 (15. 7. 2013).
- Medmrežje 15: <http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Regije/Regije.asp> (15. 7. 2013).
- Medmrežje 16: <http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Popis2002/Popis2002.asp> (15. 7. 2013).
- Medmrežje 17: http://www.stat.si/tema_demografsko_trg_dap.asp (15. 7. 2013).
- Medmrežje 18: <http://www.sicris.si/default.aspx?lang=eng> (15. 7. 2013).
- Medmrežje 19: http://www.stat.si/eng/pub_letopis_prva.asp (15. 7. 2013).
- Medmrežje 20: <http://pxweb.stat.si/pxweb/dialog/statfile1.asp> (15. 7. 2013).
- Medmrežje 21: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=0700921E&ti=&path=../Database/Demographics/07_labour_force/05_labour_force_register/01_07009_aktivno_preb_mesecno/&lang=1 (15. 7. 2013).
- Medmrežje 22: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=1059910E&ti=&path=../Database/Demographics/10_culture/03_10599_museum_galleries/&lang=1 (15. 7. 2013).
- Medmrežje 23: http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Agriculture_2010/03_Land_use/03_15P22_municipalities/03_15P22_municipalities.asp (15. 7. 2013).
- Medmrežje 24: http://www.gzs.si/katalogi/iskanje_pregled_po_sifrah_katalog.asp?kat=032&xpon=001 (15. 7. 2013).

- Medmrežje 25: <http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Ekonomsko/Ekonomsko.asp> (15. 7. 2013).
- Medmrežje 26: <http://www.stat.si/gis/> (15. 7. 2013).
- Messerli, B. 1967: Die eiszeitliche und gegenwärtige Vergletscherung im Mittelmeerraum. *Geographica Helvetica* 22-3. Egg.
- Metzger, M. J., Bunce, R. G. H., Jongman, R. H. G., Múcher, C. A., Watkins, J. W. 2005: A climatic stratification of the environment of Europe. *Global Ecology and Biogeography* 14-6. Oxford.
- Mihevč, A. 1994: Brkini Contact Karst. *Acta Carsologica* 23. Ljubljana.
- Mihevč, A. 2001: Speleogeneza Divaškega krasa. Ljubljana.
- Mihevč, A. 2007a: The age of karst relief in West Slovenia. *Acta Carsologica* 36-1. Ljubljana.
- Mihevč, A. 2007b: Nove interpretacije fluvialnih sedimentov na krasu. *Dela* 28. Ljubljana.
- Mihevč, A. 2010: Geomorphology. Introduction to the Dinaric Karst. Postojna.
- Mollat du Jourdin, M. 2004: Evropa in morje. *Modra zbirka: Delajmo Evropo*. Ljubljana.
- MSSD – Mediterranean Strategy for Sustainable Development. 2005. Medmrežje: http://planbleu.org/sites/default/files/upload/files/smdd_uk.pdf (5. 6. 2013).
- Múcher, C. A., Bunce, R. G. H., Jongman, R. H. G., Klijn, J. A., Koomen, A. J. M., Metzger, M. J., Wascher, D. M. 2003: Identification and Characterisation of Environments and Landscapes in Europe. Wageningen.
- Múcher, C. A., Klijn, J. A., Wascher, D. M., Schaminée, J. H. J. 2009: A new European landscape classification (LANMAP): a transparent, flexible and user-oriented methodology to distinguish landscapes. *Ecological Indicators* 10-1. Amsterdam.
- Múcher, C. A., Wascher, D. M., Klijn, J. A., Koomen, A. J. M., Jongman, R. H. G. 2006: A new European landscape map as an integrative framework for landscape character assessment. *Landscape ecology in the Mediterranean, inside and outside approaches*, Proceedings of the European IALE conference. Faro.
- Naprudnik, M. 2005: Regionalno in prostorsko planiranje ali regionalno-prostorsko planiranje. *Dela* 24. Ljubljana.
- Nared, J. 2003: Vloga statističnih kazalnikov pri spremljanju in vrednotenju regionalnega razvoja. Medmrežje: www.stat.si/radenci/referat/NARED.doc (21. 6. 2013).
- Natura 2000 v Sloveniji. Medmrežje: <http://www.natura2000.gov.si/index.php?id=45> (30. 6. 2013).
- Olson, D. M., Dinerstein, E., Wikramanayake, E. D., Burgess, N. D., Powell, G. V. N., Underwood, E. C., D'Amico, J. A., Itoua, I., Strand, H. E., Morrison, J. C., Loucks, C. J., Allnut, T. F., Ricketts, T. H., Kura, Y., Lamoreux, J. F., Wettengel, W. W., Hedao, P., Kassem, K. R. 2001: Terrestrial ecoregions of the World: a new map of life on earth. *BioScience* 51-11. Washington.

- Ostrowski, M. W. 2000: Anthropogenic impacts on the formation of flash floods and measures for their compensation. *Flood Issues in Contemporary Water Management*. NATO Science Series Volume 71.
- Perko, D. 1992: Zveze med reliefom in prebivalstvom med letoma 1869 in 1981 v Sloveniji. Doktorsko delo. Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Perko, D. 1998: The regionalization of Slovenia. *Geografski zbornik/Acta geographica*, 38. Ljubljana.
- Perko, D. 2008: Landscapes. Slovenia in Focus. Ljubljana.
- Petelin, B., Čermelj, B. 2010. Medmrežje: http://buoy.mbss.org/portal/index.php?option=com_content&task=view&id=188&Itemid=58 (4. 3. 2013).
- Peterlin, M. 2011: Evropa poudarja prostorski pristop. Medmrežje: <http://ipop.si/2011/05/25/evropa-poudarja-prostorski-pristop/> (4. 6. 2013).
- Petts, G. 2006: Dam. *Encyclopedia of Geomorphology* 1. London.
- Piano Strategico Nazionale per lo Sviluppo Rurale. Ministero delle politiche agricole alimentari e forestali. 2006. Medmrežje: www.agrotecnici.it/PSN-20DIC2006.pdf (3. 6. 2013).
- Picard, R. (ur.) 2008: Analysis and reform of cultural heritage policies in South-East Europe. Council of Europe publishing. Strasbourg.
- Pirazzoli, P.A. 2006: Postglacial transgression. *Encyclopedia of Geomorphology* 2. London.
- Placer, L. 2005: Strukturne posebnosti severne Istre. *Geologija* 48-2. Ljubljana.
- Placer, L., Košir, A., Popit, T., Šmuc, A., Juvan, G. 2004: The Buzet thrust in Istria and overturned carbonate megabeds in the Eocene flysch of the Dragonja Valley (Slovenia). *Geologija* 47-2. Ljubljana.
- Pleničar, M., Polšak, A., Šikič, D. 1969: Trst. Osnovna geološka karta SFRJ 1 : 100.000. Beograd.
- Plummer, P., Taylor, M. 2001: Theories of local economic growth (part 1): concepts, models, and measurement. *Environment and Planning A* 33-2. London.
- Plut, D. 2000: Geografija vodnih virov. Ljubljana.
- Poesen, J. W. A., Hooke, J. M. 1997: Erosion, flooding and channel management in Mediterranean environments of southern Europe. *Progress in Physical Geography* 21-2. London.
- Pogačnik, A. 2000: Urejanje prostora za tretje tisočletje. Ljubljana.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Republiki Sloveniji v letu 2002. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana. Medmrežje: <http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Popis2002/Popis2002.asp> (15. 6. 2013).
- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v SR Sloveniji 31. 3. 1981. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji v letu 1991. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana.

- Potentials for polycentric development in Europe. ESPON project 1.1.1. 2005. Medmrežje: http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPO2006Projects/ThematicProjects/Polycentricity/fr-1.1.1_revised-full.pdf (1. 7. 2013).
- Quarta, M., Zeppetella, P., Ferlaino, F., Silvia Rota, F. 2012: Territorial Factors. OTREMEDI Project Report – Component 4.1. Torino. Medmrežje: http://147.84.210.211/downloads/Otremed_Territorial_Factors.pdf (1. 7. 2013).
- Ravbar, M. 1992: Suburbanizacija v Sloveniji: odnosi, strukture in težnje v njenem razvoju. Doktorsko delo. Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Ravbar, M. 2004: Regionalni razvoj v pokrajinski členitvi Slovenije. Acta geographica Slovenica 44-1. Ljubljana.
- Ravbar, M. 2007: Geografija človeških virov v Sloveniji – pomen ustvarjalnih socialnih skupin za regionalni razvoj. Geografski vestnik 79-2. Ljubljana.
- Ravbar, M., Kozina, J. 2012: Geografski pogledi na družbo znanja v Sloveniji. Georitem 19. Ljubljana.
- Rebernik, D. 2009: Osnove fizične geografije Evrope. Ljubljana.
- Regionalna politika – Inforegio. 2013. Medmrežje: http://ec.europa.eu/regional_policy/what/cohesion/index_sl.cfm (4. 6. 2013).
- Reidsma, R., Ewert, F., Lansink, A. O., Leemans, R. 2009. Vulnerability and adaptation of European farmers: a multi-level analysis of yield and income responses to climate variability. Regional Environmental Change 9. Heidelberg.
- Repolusk, P. 1996: Submediteranska Slovenija. Regionalnogeografska monografija Slovenije 4. del: Submediteranski svet. Elaborat, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. Ljubljana.
- Repolusk, P. 1998: Sredozemski svet. Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana.
- Režek, J. 2008: Sistem kazalcev za spremljanje prostorskega razvoja v Evropski uniji in stanje v Sloveniji. Magistrsko delo. Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Rogerson, J. R. 1999: Quality of life and city competitiveness. Urban Studies 36, 5-6. Abingdon.
- Rouchy, J. M., Caruso, A. 2006. The Messinian salinity crisis in the Mediterranean basin: A reassessment of the data and an integrated scenario. Sedimentary Geology 188-189. Amsterdam.
- Roveri, M., Bassetti, M. A., Lucchi, F. R. 2001. The Mediterranean Messinian salinity crisis: an Apennine foredeep perspective. Sedimentary Geology 140. Amsterdam.
- Salemi, G., Scianna, A., Tumminello, A., Trapani, F., Raccuglia, A., Blanda, M. C., Abruscato, S., Impastato, C., Costantino, E. 2012: Selection of OTREMEDI Indicators. OTREMEDI Project Report – Component 4.1-4.2, Version 1.10. Palermo. Medmrežje: http://147.84.210.211/downloads/Otremed_Indicator_System.pdf (1. 7. 2013).

- Salt, J., Clout, H. (ur.) 1976: Migration in Post-War Europe. Geographical Essays. Oxford.
- Sanchez, M. C., Espejo, F. J. J., Vallejo, M. D. S., Bao, J. F. G., Carvalho, A. F., Martinez-Ruiz, F., Gamiz, M. R., Flores, J. A., Paytan, A., Sáez, J. A. L., Peña-Chocarro, L., Carrión, J. S., Muñiz, A. M., Izquierdo, E. R., Cantal, J. A. R., Dean, R. M., Salgueiro, E., Sánchez, R. M. M., De la Rubia de Gracia, J. J., Francisco, M. C. L., Peláez, J. L. V., Rodríguez, L. L., Bicho, N. F. 2012: The Mesolithic–Neolithic transition in southern Iberia. *Quaternary Research* 77. New York.
- Savnik, R. (ur.) 1968: Krajevni leksikon Slovenije I. Ljubljana.
- Savnik, R. (ur.) 1971: Krajevni leksikon Slovenije II. Ljubljana.
- Schreyer, P. 2002: The Contribution of Information and Communication Technology to Output Growth: A Study of the G7 Countries. OECD Science, Technology and Industry Working Papers, 2002/02. Pariz.
- SDIMED: Spatial data infrastructure of MED. Murcia, 2013. Medmrežje: www.sdimed.eu/ (1. 7. 2013).
- Selection and Use of Indicators for Monitoring and Evaluation (Volume 2). Evaluating socio-economic programmes. Luksemburg, 1999.
- Senegačnik, J., Lipovšek, I., Pak, M. 2006: Evropa, Geografija za 2. in 3. letnik gimnazij. Ljubljana.
- Shakesby, R., Coelho, C., Ferreira, A., Terry, J., Walsh, R. 1993: Wildfire impacts on soil-erosion and hydrology in wet Mediterranean forest, Portugal. *International Journal of Wildland Fire* 3. Rosyn Wash.
- Slavec, P. 2012: Analiza morfologije morskega dna slovenskega morja. Magistrsko delo. Oddelek za geologijo Naravoslovnotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
- Spatial Indicators for a 'Europe 2020 Strategy' Territorial Analysis. Version 2122011. 2011. Medmrežje: http://www.espon.eu/exportsitesdefaultDocumentsProjects-AppliedResearchSIESTASIELSTA_Inception_Report.pdf (21. 5. 2012).
- Statistični program Skupnosti 2008–2012. Sklep (ES) št. 1578/2007 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 11. decembra 2007. Medmrežje: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=sl&hmlang=sl&lng1=sl,et&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&val=462205:cs> (30. 6. 2013).
- Staut, M., Kovačič, G., Ogrin, D. 2007: Prostorsko dožemanje Sredozemlja v Sloveniji: (Ne)skladje med dožemanjem in fizičnimi opredelitvami. *Acta geographica Slovenica* 47-1. Ljubljana.
- Stepančič, D. 1974: Tla na eocenskem flišu Šavrinskega gričevja. Doktorsko delo. Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Stepančič, D., Lobnik, F., Prus, T., Ruprecht, J. 1984: Tla Slovenskega Primorja. VTOZD za agronomijo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Stepišnik, U., Ferk, M., Gostinčar, P., Černuta, L., Peternelj, K., Štemberger, T., Ilič, U. 2007: Alluvial fans on contact karst, an example from Matarsko Podolje, Slovenia. *Acta Carsologica* 36-2. Ljubljana.

- Stepišnik, U., Žebre, M., Tičar, J., Lipar, M., Ferk, M., Kodelja, B., Klemenčič, I. 2010: Obseg pleistocenske poledenitve na Lovčenu v Črni gori. *Geografski vestnik* 82-1. Ljubljana.
- Svoljšak, P. 1998: Poizkus ocene vojaških in civilnih izgub (žrtev) med 1. svetovno vojno. *Množične smrti na Slovenskem: zbornik referatov*. Ljubljana.
- Supramaniam, M., Di Masso, M., Garcia Sastre, A. 2011: Lessons learnt and challenges with regard to social capacity building: Heat-related hazards – droughts, forest fires and heat waves in Southern Europe. *CapHaz-Net WP7 Report*. Barcelona. Medmrežje: http://caphaz-net.org/outcomes-results/CapHaz-Net_WP7_RHW-Heat-related-Hazards.pdf (30. 6. 2013).
- Šegota, T. 1982: *Geografija južne Evrope*. Zagreb.
- Šircelj, M. 1998: Demografski razvoj Slovenije. *IB revija* 32, 1-3, 4-5. Ljubljana.
- Šircelj, M. 2006: Rodnost v Sloveniji od 18. do 21. stoletja. Ljubljana.
- Šumanovac, F. 2010: Lithosphere structure at the contact of the Adriatic microplate and the Pannonian segment based on the gravity modelling. *Tectonophysics* 485. Amsterdam.
- Teritorialna agenda Evropske unije 2020. 2011. Medmrežje: www.vati.hu/territorialagenda/TA2020_SI.doc? (4. 6. 2013).
- The Spatial Effects and Management of Natural and Technological Hazards in Europe. ESPON project report 1.3.1. 2006. Medmrežje: http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPN2006Projects/ThematicProjects/NaturalHazards/fr-1.3.1_revised-full.pdf (21. 5. 2012).
- The Spatial Effects of Demographic Trends and Migration. ESPON project report 1.1.4. 2002. Medmrežje: <http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPN2006Projects/ThematicProjects/DemographicTrends/fr-1.1.4-full.pdf> (21. 5. 2012).
- Thomas, D. S. G. 2006: Desertification. *Encyclopedia of Geomorphology* 1. London.
- Thomas, D. S. G., Middleton, N. J. 1994: Desertification: Exploding the Myth. Chichester.
- Titl, J. 1965: Socialnogeografski problemi na koprskem podeželju. Koper.
- Trenhaile, A. 2006: Coastal geomorphology. *Encyclopedia of Geomorphology* 1. London.
- Urban sprawl in Europe. The ignored challenge. European Environment Agency Report 10-2006. Luksemburg. 2006. Medmrežje: http://www.eea.europa.eu/publications/eea_report_2006_10 (1. 7. 2013).
- Urbanc, M. 2011: Pokrajinske predstave o slovenski Istri. *Georitem* 15. Ljubljana.
- Urban-rural relations in Europe. ESPON project report 1.1.2. 2005. Medmrežje: http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPN2006Projects/ThematicProjects/UrbanRural/fr-1.1.2_revised-full_31-03-05.pdf (21. 5. 2012).
- Viesti, G. 2002: Economic policies and local development: some reflections. *European Planning Studies* 10-4. Abingdon.
- Voje, I. 1994: Nemirni Balkan – zgodovinski pregled od 6. do 18. stoletja. Ljubljana.

- Vrščaj, B. 2011: Sprememba rabe zemljišč in kmetijstvo. Kazalci okolja v Sloveniji. Medmrežje: http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=460 (30. 6. 2013).
- Weber, J., Vrabec, M., Pavlovčič-Prešeren, P., Dixon, T., Jiang, Y., Stopar, B. 2010: GPS-derived motion of the Adriatic microplate from Istria Peninsula and Po Plain sites, and geodynamic implications. *Tectonophysics* 483. Amsterdam.
- Williams, P.W. 2006. Rocky desertification. *Encyclopedia of Geomorphology* 2. London.
- Zdravič Polič, N. 2010: Muzeji za socialno harmonijo: prispevek Slovenskega etnografskega muzeja. *Etnolog* 20. Ljubljana.
- Zorn, M. 2007: Ali se zavedamo hitrosti erozijskih procesov – primer iz slovenske Istre. *Dela* 28. Ljubljana.
- Zorn, M. 2008: Erozijski procesi v slovenski Istri. *Geografija Slovenije* 18. Ljubljana.
- Zorn, M., Komac, B. 2008: Zemeljski plazovi v Sloveniji. *Georitem* 18. Ljubljana.
- Zorn, M., Komac, B., Pavšek, M. 2010: Hidro-geomorfološke nesreče in prostorsko načrtovanje. Od razumevanja do upravljanja, *Naravne nesreče* 1. Ljubljana.
- Zorn, M., Repolusk, P., Razpotnik Visković, N. 2012: Interrelation Among Territorial Indicators. OTREMED Project Report – Component 4.3. Ljubljana. Medmrežje: http://147.84.210.211/downloads/Otremed_interaction_between_indicators.pdf (1. 7. 2013).
- Zupan Hajna, N., Mihevc, A., Pruner, P., Bosak, P. 2008. Palaeomagnetism and Magnetostratigraphy of Karst Sediments in Slovenia. Ljubljana.
- Zupančič, M., Wraber, T. 1989. Fitogeografija. *Enciklopedija Slovenije* 3. Ljubljana.
- Žabkar, A. 1998: Sredozemlje. *Enciklopedija Slovenije* 12. Ljubljana.

7 Seznam slik

- Slika 1: Po ESPON-u območje Programa Mediteran znotraj Evropske unije ne predstavlja »potencialnega integracijskega območja« (Integrated ... 2006, 7). 16
- Slika 2: Območje Programa Mediteran vključuje 225 NUTS 3 regij znotraj Evropske unije (stanje 30. 6. 2013) (MED Programme 2013). 17
- Slika 3: Sredozemlje je pokrajinsko zelo raznoliko (spodaj), podobno pa velja tudi za poselitev (zgoraj). Vir: NASA Earth Observatory (zgoraj: medmrežje: <http://visibleearth.nasa.gov/view.php?id=79765>); Unearthed Outdoors (spodaj: medmrežje: http://www.unearthedoutdoors.net/global_data/true_marble/). 18–19
- Slika 4: Sedimentne karbonatne kamnine gradijo večji del sredozemskega dela Balkanskega polotoka – kamnita pokrajina na Pagu. 21
- Slika 5: Za Sredozemlje so značilni nasadi agrumov – nasad limon v španski pokrajini Murcia. 23

Slika 6: Ledeniki so v preteklosti preoblikovali tudi dele Sredozemlja – ledeniška dolina pod Štirovnikom v Črni gori.	24
Slika 7: Zaradi spreminjanja gladine Sredozemskega morja so nekatere kopenske reliefne oblike danes pod morsko gladino – primer paleostruge v Koprskem zalivu (Slavec 2012).	25
Slika 8: Degradacija prsti zaradi prekomerne paše na Sardiniji. Zanj je soodgovorna tudi evropska kmetijska subvencijska politika, ki ne upošteva, da intenzivna paša ni povsod okoljsko vzdržna.	26
Slika 9: Močni poletni nalivi v številnih sredozemskih regijah povzročajo hudourniške poplave – podrt vinograd pri mejnem prehodu Dragonja v slovenski Istri septembra 2010.	26
Slika 10: Odstranitev naravnega rastlinja je botrovala nastanku badlandsov – primer iz španske pokrajine Murcia.	27
Slika 11: Območja v južni Evropi, kjer erozija presega 10 t/ha/leto (po Poesnu in Hookeu 1997).	28
Slika 12: Zaježitve na vodotokih povzročajo spremembe v pretočnih značilnostih in prenašanju sedimentov – jezero Butoniga v hrvaški Istri.	28
Slika 13: Usklajenost območja Programa Mediteran znotraj Evropske unije (stanje 30. 6. 2013) z naravnogeografskimi značilnostmi Sredozemlja.	30–31
Slika 14: Tipi prebivalstvene rasti v Evropi leta 2000 (The Spatial Effects of Demographic Trends and Migration 2005, 15).	35
Slika 15: Sinonim za masovni turizem v Sredozemlju so »blokvska« turistična naselja, tudi v španski pokrajini Murcia.	43
Slika 16: Sredozemlje ima bogato kulturno dediščino. Olimpija v Grčiji je dala neizbrisen pečat tako evropski kot svetovni civilizaciji.	43
Slika 17: Ognjenik Etna na Siciliji redno ogroža prebivalce ob vznožju; na posnetku je mesto Catania.	45
Slika 18: Povezanost med razvojnimi dejavniki OTREMED (za njihove kode glej preglednico 5) glede na število skupnih kazalnikov.	57
Slika 19: Povezanost med OTREMED kazalniki (za njihove kode glej preglednico 4) glede na pogostost opisovanja istega razvojnega dejavnika.	58
Slika 20: Obseg izbranih naravnogeografskih opredelitev Sredozemlja v Sloveniji (Staut, Kovačič in Ogrin 2007, 109). Obravnavane statistične regije obsegajo slabo četrtno ozemlja Slovenije (odstotki v legendi pomenijo delež glede na celotno slovensko ozemlje).	63
Slika 21: Ob poplavih septembra 2010 so reke iz flišnega zaledja v Tržaški zaliv prinesle veliko erodiranega gradiva (21. 9. 2010; © NASA Landsat TM5).	64
Slika 22: Kulturne terase pod vasjo Padna v slovenski Istri.	66
Slika 23: Za obalni del obravnavanih regij so med kulturnimi rastlinami značilne smokve.	67

Sliki 24 in 25: Litološka dvojnost med karbonatnimi kamninami in flišem se kaže v razvoju kraškega reliefa na eni strani (zgoraj– ravniki Krasa z udornicami okrog Škocjana) in rečno-denukacijskega reliefa na drugi (spodaj – Goriška brda).	69
Slika 26: Po drugi svetovni vojni se je z oblikovanjem nove državne meje med Italijo in Jugoslavijo začelo razvijati koprsko pristanišče, ki je za širše zaledje prevzelo vlogo tržaškega pristanišča.	70
Slika 27: Gručasto naselje Vipavski Križ v Vipavski dolini.	71
Slika 28: Za sredozemske pokrajine je značilno gojenje oljk.	74
Slika 29: Pozidana zemljišča v občinah slovenskega Sredozemlja leta 2006.	82
Slika 30: Spremembe pozidanosti zemljišč v občinah slovenskega Sredozemlja med letoma 1990 in 2006.	83
Slika 31: Povprečna letna stopnja pozidave zemljišč v občinah slovenskega Sredozemlja med letoma 1990 in 2006.	84
Slika 32: Pozidana zemljišča na prebivalca v občinah slovenskega Sredozemlja leta 2006.	86
Slika 33: Delež kmetijskih zemljišč v občinah slovenskega Sredozemlja leta 2006.	87
Slika 34: Spremembe deležev kmetijskih zemljišč v občinah slovenskega Sredozemlja med letoma 1990 in 2006.	90
Slika 35: Indeks porabe zemljišč na varstvenih območjih občin slovenskega Sredozemlja leta 2006.	91
Slika 36: Indeks porabe zemljišč v obalnem pasu občin slovenskega Sredozemlja leta 2006.	93
Slika 37: Indeks spreminjanja števila prebivalcev za obdobje 1991–2000 in 2000–2010 v občinah sredozemske Slovenije.	95
Slika 38: Indeks obrata števila potencialno aktivnih prebivalcev za leti 2002 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije.	97
Slika 39: Delež zaposlenih v letih 2000 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije.	99
Slika 40: Delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo v letih 2005 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije.	101
Slika 41: Število raziskovalcev na 1000 zaposlenih v letih 2005 in 2011 v občinah sredozemske Slovenije.	103
Slika 42: Število aktivnih v kmetijstvu na 1000 prebivalcev v letih 2000 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije	105
Slika 43: Povprečna neto plača na zaposlenega v letih 2005 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije.	107
Slika 44: Intenzivnost turizma v letih 2000 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije.	109

Slika 45: Število kulturnih delavcev na 1000 zaposlenih v letih 2005 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije.	111
Slika 46: Število muzejev in sorodnih ustanov v letih 2005 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije.	113
Slika 47: Delež kmetijskih zemljišč v letih 2000 in 2010 v občinah sredozemske Slovenije.	115
Slika 48: Delež podjetij z ISO 1400x (in/ali EMAS, ECOLABEL) licenco v letih 1996 in 2004 v občinah sredozemske Slovenije.	117
Slika 49: Delež prebivalcev, ki so v letih 2000 in 2010 živeli na ogroženih območjih, v občinah sredozemske Slovenije.	119
Slika 50: Delež zavarovanih območij v letih 2000 in 2010 po občinah sredozemske Slovenije.	121

8 Seznam preglednic

Preglednica 1: Delež območja v Programu Mediteran znotraj Evropske unije (stanje 30. 6. 2013), ki na podlagi štirih naravnih regionalizacij Evrope pripada Sredozemlju (Ciglič 2009; Ciglič in Perko 2013)	29
Preglednica 2: Prostorski in regionalni razvojni izzivi evropskega Sredozemlja (Quarta s sodelavci 2012).	46–48
Preglednica 3: Prostorski in regionalni razvojni izzivi evropskega Sredozemlja na problemskih območjih, opredeljenih v projektu OTREMED (Quarta s sodelavci 2012).	49
Preglednica 4: Kazalniki po razvojnih dejavnih (Salemi s sodelavci 2012).	51–54
Preglednica 5: Povezanost med OTREMED razvojnimi dejavniki glede na število skupnih kazalnikov (Zorn, Repolusk in Razpotnik Visković 2012; predstavljene so le močnejše povezave – glej sliko 18).	56
Preglednica 6: Povezanost med OTREMED kazalniki glede na pogostost opisovanja istega razvojnega dejavnika (Zorn, Repolusk in Razpotnik Visković 2012; predstavljene so le močnejše povezave – glej sliko 19).	59–61
Preglednica 7: Temeljne značilnosti poselitve v sredozemski Sloveniji (medmrežje 3 in 4).	72
Preglednica 8: Hierarhična razvrstitev kategorij pokrovnosti tal v CLC (Eionet v Sloveniji 2013; medmrežje 14).	76–78
Preglednica 9: Kazalniki porabe zemljišč (Hernández Guillén, Paya Pina in Arrabal 2013).	78
Preglednica 10: Statistični kazalniki za spremljanje razvojnih dejavnikov.	80

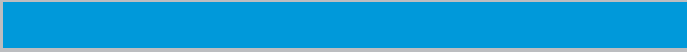

Preglednica 11: Indeksi (delna in skupni) porabe zemljišč na varstvenih območjih v občinah slovenskega Sredozemlja leta 2006 (modra barva – prva skupina, zelena barva – druga skupina, rdeča barva – tretja skupina in črna barva – četrta skupina).	89
Preglednica 12: Indeks spreminjanja števila prebivalcev za obdobji 1991–2000 in 2000–2010 po statističnih regijah (vira: medmrežje 4 in 15).	94
Preglednica 13: Vrednost indeksa obrata števila potencialno aktivnih prebivalcev za leti 2002 in 2010 po statističnih regijah (vira: medmrežje 4 in 16).	96
Preglednica 14: Delež zaposlenih v letih 2000 in 2010 po statističnih regijah (vira: medmrežje 4 in 17).	98
Preglednica 15: Delež aktivnih z visoko ali univerzitetno izobrazbo v letih 2005 in 2010 po statističnih regijah (vir: medmrežje 15).	100
Preglednica 16: Število raziskovalcev na 1000 zaposlenih v letih 2005 in 2011 po statističnih regijah (viri: medmrežje 15 in 18; Ravbar in Kozina 2012).	102
Preglednica 17: Število aktivnih v kmetijstvu na 1000 prebivalcev v letih 2000 in 2010 po statističnih regijah (vir: medmrežje 15).	104
Preglednica 18: Povprečna neto plača na zaposlenega v letih 2005 in 2010 po statističnih regijah (vir: medmrežje 15).	106
Preglednica 19: Intenzivnost turizma v letih 2000 in 2010 po statističnih regijah (vir za leto 2000: medmrežje 19; vir za leto 2010: medmrežje 20).	108
Preglednica 20: Število kulturnih delavcev na 1000 zaposlenih v letih 2005 in 2010 po statističnih regijah (vir: medmrežje 21).	110
Preglednica 21: Število muzejev in sorodnih ustanov v letih 2005 in 2010 po statističnih regijah (vir: medmrežje 22).	112
Preglednica 22: Delež kmetijskih zemljišč v letih 2000 in 2010 po statističnih regijah (vir: medmrežje 23).	114
Preglednica 23: Delež podjetij z ISO 1400x (in/ali EMAS, ECOLABEL) licenco v letih 1996 in 2004 po statističnih regijah (vira: medmrežje 24 in 25).	116
Preglednica 24: Delež prebivalcev, ki so v letih 2000 in 2010 živeli na ogroženih območjih, po statističnih regijah.	118
Preglednica 25: Delež zavarovanih območij v letih 2000 in 2010 po statističnih regijah (vira: medmrežje 8 in 26).	120

Seznam knjig iz zbirke Georitem

- 1 Aleš Smrekar: Divja odlagališča odpadkov na območju Ljubljane
- 2 Drago Kladnik: Pogledi na podomačevanje tujih zemljepisnih imen
- 3 Drago Perko: Morfometrija površja Slovenije
- 4 Aleš Smrekar, Drago Kladnik: Zasebni vodnjaki in vrtnice na območju Ljubljane
- 5 David Bole, Franci Petek, Marjan Ravbar, Peter Repolusk, Maja Topole:
Spremembe pozidanih zemljišč v slovenskih podeželskih naseljih
- 6 Marjan Ravbar, David Bole: Geografski vidiki ustvarjalnosti
- 7 Aleš Smrekar, Drago Kladnik: Gnojišča na Ljubljanskem polju
- 8 Matija Zorn, Blaž Komac: Zemeljski plazovi v Sloveniji
- 9 Marjan Ravbar: Razvojni dejavniki v Sloveniji – ustvarjalnost in naložbe
- 10 Janez Nared, Damjan Kavaš: Spremljanje in vrednotenje regionalne
politike v Sloveniji
- 11 Matej Gabrovec, David Bole: Dnevna mobilnost v Sloveniji
- 12 Nika Razpotnik, Mimi Urbanc, Janez Nared: Prostorska
in razvojna vprašanja Alp
- 13 Lučka Ažman Momirski, Drago Kladnik: Preobrazba podeželske kulturne
pokrajine v Sloveniji
- 14 Jani Kozina: Prometna dostopnost v Sloveniji
- 15 Mimi Urbanc: Pokrajinske predstave o slovenski Istri
- 16 Aleš Smrekar, Bojan Erhartič, Mateja Šmid Hribar: Krajinski park Tivoli,
Rožnik in Šišenski hrib
- 17 Mateja Ferk, Uroš Stepišnik: Geomorfološke značilnosti Rakovega Škocjana
- 18 Blaž Komac, Matija Zorn, Rok Ciglič: Izobraževanje o naravnih nesrečah v Evropi
- 19 Marjan Ravbar, Jani Kozina: Geografski pogledi na družbo znanja v Sloveniji
- 20 Janez Nared, David Bole, Matej Gabrovec, Matjaž Geršič, Maruša Goluža,
Nika Razpotnik Visković, Petra Rus: Celostno načrtovanje javnega
potniškega prometa v Ljubljanski urbani regiji
- 21 Nika Razpotnik Visković: Vloga polkmetij v preobrazbi slovenskih obmestij
- 22 Matija Zorn, Nika Razpotnik Visković, Peter Repolusk, Mateja Ferk: Prostorski
in regionalni razvoj Sredozemlja – enotni pristop in izbrana orodja

<http://zalozba.zrc-sazu.si>

ISSN 1855-1963

9 789612 546496